

CIVIL SZEMLE

WWW.CIVILSZEMLE.HU

XXIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

■ **ELIT HOBBI VAGY TÁRSADALMI ERŐ?
A CIVILEK KAPCSOLATHÁLÓZATI SZEGREGÁCIÓJÁNAK
LONGITUDINÁLIS VIZSGÁLATA**

Vida László – Bajnóczki Laura

■ **TÁRSADALMI HATÁS: MÉRÉS ÉS MENEZSMENT
– TAPASZTALATOK SZAKÉRTŐI ÉS CIVIL SZERVEZETI OLDALRÓL**

Kaderják Anita – Rajkó Andrea –
Horváthné Csolák Erika –
Magyar Dániel – Tanács Boglárka

■ **PÁLYAORIENTÁCIÓ ÉS CIVIL SZFÉRA A POSZTSZOCIALISTA KÖZÉP-
KELET-EURÓPÁBAN**

Borbély-Pecze Tibor Bors – Suhajda Csilla Judit

■ **TERTIARY SECTOR AS A MODERATOR FOR
DEVELOPING FAMILY-FRIENDLY POLICY**

Anna Bagirova - Anastasia Shvetsova

■ **THE INSTITUTIONAL ROLE OF MIGRANT NGO'S IN CENTRAL AND
EASTERN EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS BASED ON EU AND
INTERNATIONAL ORGANIZATION REPORTS**

Ahmet Küçük

■ **THE ROLE OF PERSONAL NETWORKS AND SOCIAL CAPITAL IN
SMALL-SCALE CIVIC ACTIVITY**

Kovácsné Biczó Klaudia

CIVIL SZEMLE

■ Vidá László – Bajnóczki Laura Elit hobbi vagy társadalmi erő? A civilek kapcsolathálózati szegregációjának longitudinális vizsgálata	5
■ Kaderják Anita – Rajkó Andrea – Horváthné Csolák Erika – Magyar Dániel – Tanács Boglárka Társadalmi hatás: mérés és menedzsment – Tapasztalatok szakértői és civil szervezeti oldalról	29
■ Borbély-Pecze Tibor Bors – Suhajda Csilla Judit Pályaorientáció és civil szféra a poszt szocialista Közép-Kelet-Európában	47
■ Anna Bagirova - Anastasia Shvetsova Tertiary Sector as a Moderator for Developing Family-Friendly Policy	69
■ Ahmet Küçük The Institutional Role of Migrant Ngo's in Central and Eastern Europe: A Comparative Analysis Based on Eu and International Organization Reports	85
■ Kovácsné Biczó Klaudia The Role of Personal Networks and Social Capital in Small-Scale Civic Activity	111
■ Authors	125

ELIT HOBBI VAGY TÁRSADALMI ERŐ?

A CIVILEK KAPCSOLATHÁLÓZATI SZEGREGÁCIÓJÁNAK LONGITUDINÁLIS VIZSGÁLATA

Vida László – Bajnóczki Laura

Bevezetés

A társadalmi szolidaritás és integráció kérdése a modern társadalmak működésének alapvető problémái közé tartozik. A társadalmi kohézió nem pusztán az egyéni cselekvések együtteseként értelmezhető. Azon társadalmi kötelékeknek a szerveződésén keresztül is értelmezhetjük, amelyek meghatározzák az együttműködés, a bizalom és a kölcsönös felelősségvállalás lehetőségeit. A társadalmi kapcsolatok minősége és szerkezete ezért nem csupán az egyének beágyazottságát képes befolyásolni, hanem a társadalmi integráció mértékét is meghatározza.

A szolidaritás és az integráció fogalmai a klasszikus szociológia kezdete óta központi szerepet töltenek be a társadalmi kohézió értelmezésében. Durkheim (1893) mechanikus és organikus szolidaritáselmélete arra enged következtetni, hogy a társadalmi integráció különböző formái eltérő kötődési logikákon alapulnak. Tönnies (1887) közösség és társadalom közötti megkülönböztetése hasonló dilemmára hívja fel a figyelmet, amikor a zárt, személyes kötelékekre épülő közösségi formákat állítja szembe a funkcionális, differenciált társadalmi kapcsolatokkal.

A klasszikus megközelítéseknek egy közös felismerése, hogy az erős belső kötelékek nem feltétlenül járnak együtt tágabb társadalmi integrációval. A homogenitásra épülő közösségi logikák képesek intenzív szolidaritást létrehozni, miközben korlátozzák a más társadalmi csoportok felé irányuló kapcsolódásokat. Ez az ambivalencia a modern társadalmakban különösen hangsúlyossá válik. A kritikai

elméleti megközelítések ebből a dilemmából indultak ki, így a szolidaritást nem végállapotként, hanem egy folyamatosan alakuló viszonyrendszerként értelmezik. Ebben a keretben tehát hangsúlyossá válik a társadalmi kötelek megléte mellett azok minősége és iránya is.

A társadalmi integráció vizsgálata ugyanakkor nem korlátozódhat a személyközi kapcsolatok szintjére. Ezeknek a köteleknek az alakulását intézményi és politikai keretek is alapvetően befolyásolják, amelyek egyaránt kijelölik a társadalmi részvétel lehetőségeit és annak határait. Az integráció értelmezése így szükségszerűen magában foglalja az intézményekhez való viszony vizsgálatát is. Ebben a keretben egy átfogó értelmezési lehetőséget nyújt a társadalmi integráció háromdimenziós modellje (Kovács et al., 2017), amely a személyközi, a társadalmi és a rendszerintegráció szintjeit elkülöníti. A civil szféra kulcsszereplője a társadalmi integrációnak, hiszen ideális esetben egyszerre köti össze a személyközi hálózatokat, a közösségi részvételt és az intézményi működést. A civil társadalom működését meghatározó jogi környezet nem pusztán adminisztratív keretet jelent, hanem a társadalmi szerepek és legitimitás újraértelmezéséhez is hozzájárul. A 2017. évi LXXVI. törvény, amely a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságát szabályozta, ilyen értelemben a civil szervezetek rendszerintegrációs pozícióját is érintette. A szabályozás nemcsak kötelezettségeket írt elő, hanem egyúttal hozzájárult a civil szféra társadalmi és politikai értelmezésének átalakulásához is. Az integrációs modell ebben a keretben lehetőséget ad arra, hogy a civil társadalom helyzetét a társadalmi beágyazottság különböző szintjeinek összefüggésében értelmezzük. A személyközi kapcsolatok, a társadalmi részvétel és az intézményi környezet együttesen rajzolják ki azt a struktúrát, amelyben a civil szervezetek integráló vagy marginalizálódó szerepe értelmezhetővé válik, és amelyben a szolidaritás különböző formái is folyamatosan újratermelődnek.

Ezt az elméleti keretet egy olyan időszak empirikus elemzéséhez alkalmazzuk, amikor a civil szféra társadalmi pozíciója Magyarországon érdemben átalakult. Elemzésünkben reprezentatív 2015-ös és 2021-es kvantitatív adatokat használunk, amelyek lehetővé teszik, hogy ne csupán a civil jelenlét társadalmi eloszlását, hanem annak időbeli átalakulását is megragadjuk. A longitudinális megközelítés különösen indokolt, mivel a vizsgált időszakban egyszerre zajlottak olyan politikai és intézményi folyamatok, amelyek a civil szféra depolitizálását és intézményes megszelídítését célozták (Gerő, 2020), valamint olyan társadalmi átrendeződések történtek – például a COVID-19-járványhoz köthető hálózati beszűkülés (Kisfalusi et al., 2022) –, amelyek érdemben befolyásolhatták a civil szervezeti tagok láthatóságát és kapcsolati beágyazottságát. Mindezzel párhuzamosan erősödött az egyes civil szervezetekkel szembeni ellenségképzés és morális pánik jellegű diskurzus is, amelynek egyik szimbóluma a korábban bemutatott 2017-es civil törvényhez kapcsolódó szabályozás volt (Gerő & Kerényi, 2020). Mindez egy olyan társadalmi-politikai kontextust eredményezett, amelyben érdemben átalakulhatott a civil szféra társadalmi pozíciója és integrációs potenciálja. Így kutatásunk nem csupán egy állapotot, hanem egy dinamikus változási folyamatot ragad meg.

Ezért annak érdekében, hogy egy komplex és átfogó képet alkothassunk, a kutatásunk során két kérdésre kerestük a választ. Egyrészt arra, hogy Magyarországon mely társadalmi csoportokban figyelhető meg a civil részvétel felülreprezentáltsága. Másrészt arra, hogy a magyar társadalom egészét tekintve milyen mértékben integrált vagy éppen dezintegrált a civil szféra, illetve a társadalomban megtalálható többi csoporthoz viszonyítva mennyire tekinthető marginalizáltnak a helyzete.

Elméleti háttér

A szolidaritás értelmezési keretei és az integráció dilemmái

A társadalmi integráció és a szolidaritás fogalmai a klasszikus szociológia kezdeteitől kulcsfontosságú referenciapontok a társadalmi kohézió megértésében. A mechanikus szolidaritás fundamentuma a hasonlóság, vagyis az integráció alapját a közös értékek, normák és életmód biztosítják, amelyek ismétlődően és átfogóan jelennek meg a közösség tagjai között. Ebben a rendszerben a kollektív tudat dominanciája az egyéni különbségeket háttérbe szorítja, a normaszegést pedig represszív szankciók sújtják, mivel minden eltérés a közösség integráltságát veszélyezteti (Durkheim, 1893). A mechanikus szolidaritás működési logikája ezért tipikusan homogén, kisméretű társadalmakra jellemző, ahol a társadalmi kohézió horizontja szűk, mindemellett az integráció szoros, ismétlődő és belső kötések formájában valósul meg. A kohézió tehát erős, de egyben sérülékeny is, mert minden eltérés a stabilitás megbomlásával fenyeget.

Ez a gondolatmenet közel áll Tönnies (1887) klasszikus tipizálásához, amely a közösségi kötelekeket a hagyomány, a személyesség és az érzelmi integráció alapjaként írta le, szemben a társadalmi kötelekekkel, amelyek inkább a szerződés, az érdek és a funkcionális racionalitás logikáját követik. Míg az előbbi logika zárt és homogén közösségi formákat eredményez, addig az utóbbi a társadalmi sokféleséget képes integrálni. Durkheim és Tönnies tehát eltérő fogalmi keretekben ugyanarra a problémára mutatnak rá: a közösségi logika egyszerre erősíti a belső kohéziót és zárja el az utakat a tágabb integráció felé. Meglátásunk szerint a civil társadalomban gyakran éppen ez a közösségi logika dominál, amely ugyan intenzív belső szolidaritást teremt, viszont kevés hidat épít más társadalmi csoportok irányába.

A kritikai elméleti megközelítések (pl. Sik, 2018) szerint a szolidaritás megértése nem korlátozható a fennálló viszonyok azonosítására, hanem szükségszerűen magában foglalja a lehetséges jövőformák vizsgálatát is. A társadalmi kötelekek értelmezése így egy olyan dinamikusan változó térben válik lehetségessé, ahol a hiányzó, az inadekvát és az adekvát szolidaritás különböző konfigurációi is megragadhatók. A hálózati szemlélet nem statikus állapotokat ír le, hanem a kötésekben rejlő potenciálokat teszi láthatóvá, egyfajta mezoszintű elemzést tesz lehetővé (Angelusz & Tardos, 1991), vagyis

megmutatja, hogy a belső homogenitásra épülő kohézió mikor válik a fragmentáció forrásává, illetve hol van lehetőség új integrációs horizontok kialakítására (Sik, 2018). Egyszerűen fogalmazva, a közösségi kötelek önmagukban nem biztosítanak társadalmi szolidaritást, ha hiányoznak az azokat összekötő hidak.

Ebben a keretben a mechanikus szolidaritásra épülő civil közösségi logikák az inadekvát szolidaritás kategóriájába sorolhatók. Bár képesek intenzív belső integrációt fenntartani, ez az integráció zárványjellegű, és nem teremti meg a társadalom szélesebb kohéziójához szükséges kapcsolódásokat (Putnam, 2001). A civil közösségek esetében mindez paradox helyzetet eredményez: a homogenitásra épülő erős belső szolidaritás egyben társadalmi fragmentációt is generál. Ez a strukturális paradoxon azonban nem végpontként értelmezhető, hanem olyan horizontként, amely kijelöli azokat a lehetőségeket, ahol a bizalom és a felelősségvállalás új, adekvát formái kialakulhatnak (Sik, 2018). A szolidaritás fogalmát a klasszikus szociológia (Durkheim, 1893) a társadalmi kötelek alapformái felől ragadja meg, amelyeket a modern társadalomtudomány (Putnam, 2001) a társadalmi tőke bonding- és bridging-dimenzióiban újrafogalmazott. A hazai kutatások (Sik, 2018) pedig ezt a logikát kiterjesztve az „inadekvát szolidaritás” fogalmával írják le azt a helyzetet, amikor a homogén belső kohézió a szélesebb társadalmi integráció ellen hat. Ezek a keretek együtt segítenek megérteni, hogy a civil kapcsolatok szűkülése miként illeszkedik a szolidaritáshiány általános társadalmi problémájába.

Szolidaritáshiány és bizalomhiány a magyar társadalomban

A magyar társadalomban hosszú történeti öröksége van a szolidaritáshiányos állapotnak, amelynek gyökerei a szocialista rendszerben keresendők. A Kádár-korszakban – a „legvidámabb barakk” időszakában – az állam paternalista módon vállalta magára az állampolgárokért való felelősséget, vagyis korlátozott jólétet biztosított, cserébe pedig apolitikus attitűdöt várt el. Egy ilyen társadalmi környezetben az állam mellett nem alakulhatott ki valódi érdekképviselő, így az egymás iránti felelősségérzet hiánya vált természetessé (Beluszky, 2000).

A szocialista rendszerben a bizalomhiány miatt az emberek kapcsolathálózata a családra és a rokonokra korlátozódtak, hiszen bárki lehetett a fennálló rendszert valamilyen okból támogató besúgó, így a család maradt az egyetlen biztonságos tér (Andorka, 2006). Egy zárt, megkötő (bonding) társadalmi hálózat alakult ki, miközben hiányoztak az áthidaló (bridging) kapcsolatok, amelyek a társadalmi csoportok közötti bizalmat és szolidaritást biztosíthatták volna. Alapvetően ezeken a hiányzó gyenge kapcsolatokon keresztül áramlik a tudás, az információ, ami elősegíti a megismerést (Granovetter, 1991). Ez a családcentrikus és bizalomhiányos kultúra a familizmus fogalmával írható le és olyan társadalmakra jellemző, ahol gyenge a civil társadalom és központosított az állami vezetés (Dupcsik & Tóth, 2008).

A rendszerváltás után az állami gondoskodás iránti igény tovább élt az emberekben, amihez a kormányok részben alkalmazkodtak is. A kapitalizmus és a fogyasztói társadalom is tovább fokozta az individualizmust (Beluszky, 2000). Az olyan individualista, materialista társadalmakban, mint amilyen a magyar társadalom, alacsonyabb a másokkal szembeni bizalom és tolerancia, ami a társadalmi szolidaritás hiányát jelenti. Kornai János (2013) szerint az alacsony hatékonyságú, szegény társadalmakban a pusztta túlélésért folyó küzdelem megbontja a szolidaritást. A szocialista Magyarország is ilyen paternalista rendszer volt, amely kitermelte a szolidaritáshiányos társadalmat. Szabó (2014) is rámutat arra, hogy ennek oka elsősorban a történelmi örökség. Az egyenlőség eszméjén alapuló társadalmakban könnyebben alakul ki bizalom és szolidaritás, mint azokban, ahol az alá-fölérendeltség dominál. A bizalomhiány strukturális akadálya annak, hogy adekvát, áthidaló szolidaritási folyamatok kialakuljanak.

Társadalmi integrációs modell

A szolidaritáshiány okain túl azt is érdemes részletesen megvizsgálni, hogy a társadalmi integráció miként szerveződik meg különböző szinteken és dimenziókban. A társadalmi integráció kérdése nemcsak a közösségi kohézió hagyományos formáiban ragadható meg, hanem abban a dinamikus térben is, ahol különböző szolidaritási mintázatok alakulnak ki és élnek egymás mellett. Ebben a dinamikus térben nem a statikus, lezárt formák a meghatározók, hanem az, hogy a kötelékek miként képesek folyamatosan újratermelődni és átalakulni. A társadalmi integráció fogalmát a hazai társadalomkutatásban Kovách és munkatársai (2017) fejlesztették tovább egy olyan modellben, amely három dimenziót különít el: a személyközi, a társadalmi és a rendszerintegrációt. A személyközi integráció a közvetlen kapcsolathálózatokra, az erős és gyenge kötésekre, a bizalom szintjére és a kirekesztettség élményére utal. A társadalmi integráció a munkaerőpiaci helyzethez, a civil aktivitáshoz és a normakövetéshez kapcsolódik, míg a rendszerintegráció az állami intézményekbe vetett bizalmat, a politikai részvételt és a társadalmi szabályokhoz való viszonyt ragadja meg.

A modell (Kovách et al., 2017) újdonsága, hogy a társadalmi tagozódást nem kizárólag státuszalapú kategóriák mentén értelmezi, hanem az integrációs mintázatok különbségeire helyezi a hangsúlyt. Ennek alapján a magyar társadalom hét integrációs csoportba sorolható, a kapcsolatgazdag politikailag aktívaktól kezdve a lokálisan integráltakon és a normakövető munkaerőpiacon integráltakon át egészen a kirekesztett, alulintegrált csoportokig. Ezek a típusok azt mutatják meg, hogy a társadalmi integráció nem egységes folyamat, hanem különböző szinteken és formákban valósul meg, és jelentős különbségeket mutat a kohézió erőssége és a kapcsolathálózat kiterjedtsége tekintetében. Az integrációs modell érvényességét az támasztja alá, hogy különösen a szubjektív tényezők – például a bizalom,

az elégedettség vagy a társas kapcsolatok fontossága – magyarázatában teljesít jól. Ezzel szemben a státuszcsoportok és a normatív-funkcionalista megközelítés inkább az objektív jellemzőkkel (jövedelem, foglalkozási pozíció) áll szorosabb összefüggésben. A Kovách és munkatársai (2017) által kidolgozott modell így a társadalmi integráció sokdimenziós természetét emeli ki. Eszerint nem csupán a gazdasági vagy társadalmi státusz határozza meg az integráltság szintjét, hanem a kapcsolathálózatok sűrűsége és minősége, illetve az intézményekhez való kötődés is.

Ez az értelmezési keret jól illeszkedik a kritikai elméleti megközelítésekhez, amelyek a szolidaritást nem végállapotként, hanem lehetőségek soraként értelmezik (Sik, 2018). A homogén belső kohézió itt is paradox szerepet játszik. Egyes csoportok számára erős beágyazottságot jelent, mások számára viszont a társadalmi kirekesztődés forrása lehet. Kováchék modellje (2017) ezért fontos hivatkozási pont a magyar társadalom integrációs mintázatainak megértéséhez és szoros kapcsolatban áll azokkal a megközelítésekkel, amelyek az inadekvát szolidaritás formáira, illetve az integráció és dezintegráció kettős dinamikájára hívják fel a figyelmet. Sik (2018) arra a következtetésre jutott, hogy a szolidaritás értelmezése nem korlátozódhat a fennálló viszonyok leírására. Az inadekvát szolidaritás ugyan képes erős belső integrációt fenntartani, viszont zárványjellegéből adódóan a társadalmi fragmentáció újratermelődéhez vezet. Ez a paradoxon nem végpont, hanem olyan strukturális csomópont, amely kijelöli azokat a lehetőségeket, ahol új, adekvát szolidaritásformák kialakulhatnak.

Politikai integráció és társadalmi kohézió a társadalomban

Kovách és munkatársai (2017) integrációs modellje tehát rendszerszinten mutatja be, hogy a magyar társadalom milyen eltérő mintázatok mentén szerveződik. Ez a keret azért is fontos, mert közvetlenül kapcsolódik azokhoz az elemzésekhez, amelyek a politikai integrációt vizsgálják. Szabó és Gerő (2020) kutatása ugyanis már nemcsak a társadalmi kötelékek sokféleségére, hanem arra is fókuszál, hogy ezek a mintázatok miként kapcsolódnak politikai lojalításokhoz, attitűdökhöz és pártpreferenciákhoz.

Míg Kováchék a személyközi, társadalmi és rendszerintegráció különböző kombinációit azonosítják, addig Szabó és Gerő (2020) azt mutatják be, hogy ezek a csoportok milyen módon integrálódnak a politikai térbe. Ebben külön figyelmet érdemelnek a lokálisan integráltak, akik erős helyi beágyazottságukkal és közösségi kapcsolataikkal bizonyítják, hogy az integráció nem kizárólag a politikai vagy gazdasági szinten szerveződik, hanem a mindennapi közösségi hálózatokon keresztül is. Ennek a csoportnak jelentősége abban áll, hogy megmutatja, a társadalmi kohézió több szinten is értelmezhető és a helyi szolidaritás éppúgy képes integráló erőként működni, mint a politikai lojalitás. A két megközelítés így kiegészíti egymást, hiszen az egyik a társadalmi kohézió szerkezetét ragadja meg, a másik ennek politikai

következményeit tárja fel. Ezáltal világossá válik, hogy a magyar társadalom integrációs logikái nem csupán a mindennapi életvilág szintjén szerveződnek, hanem a politikai lojalitásokban és választói magatartásban is leképződnek.

Ezt a logikát erősítik meg Szabó és Gerő (2020) empirikus megállapításai is, akik a magyar társadalom integrációs mintázatait vizsgálva arra az eredményre jutottak, hogy az egyes csoportok között jelentős különbségek tapasztalhatók a kohézió módja és szintje tekintetében. Az általuk azonosított felülintegrált csoportok erős belső kötelékekkel és normakövetéssel jellemezhetők, de ez az erős beágyazottság gyakran kevés hidat épít más társadalmi csoportok felé. Ezzel szemben az alulintegrált csoportokban hiányzik a stabil kohézió, ami politikai és társadalmi értelemben egyaránt dezintegrációhoz vezet.

A magyarországi példák így jól illusztrálják azt a kettős dinamikát, amelyet a kritikai megközelítés is hangsúlyoz: a belső homogenitásra épülő kohézió rövid távon erősíti a közösségi integrációt, de hosszabb távon hozzájárulhat a társadalmi szét-töredezethez. Szabó és Gerő (2020) eredményei szerint az integráció tehát egyszerre stabilizáló és fragmentáló erő, amely a társadalmi beágyazottság szintjétől és jellegétől függően eltérő hatásokat vált ki.

Az integráció megértésében ezért kulcsfontosságú annak felismerése, hogy nem végállapotról, hanem folyamatról van szó. A homogenitásra épülő belső kötelékek ugyan rövid távon stabilizálhatják a közösséget, de csak akkor válhatnak adekvát szolidaritásformává, ha képesek kapcsolatokat teremteni más csoportokkal is. A társadalmi integráció fenntarthatósága így azon múlik, hogy a belső kohézió mellett létrejönnek-e azok a kapcsolatok, amelyek képesek áthidalni a társadalmi különbségeket és biztosítani a társadalom egészének összetartozását (Sik, 2018; Szabó & Gerő, 2020).

Civilek helye a dezintegrált magyar társadalomban

A civil társadalom a társadalmi egyenlőtlenségek és a demokrácia felszámolása elleni harc egyik utolsó védőbástyája. Ugyanakkor a civil tevékenységek aránya hiába nőtt a rendszerváltás után Magyarországon, az az elit és a középrétegek privilégiuma maradt (Sik & Zakariás, 2021). A civil segítség gyakorlatai ráadásul hierarchikus viszonyokba ágyazódnak, hiszen maga az aktivizmus egy olyan erőforrás, szimbolikus és társadalmi tőke, amire építeni lehet. Ez a fajta reflexív, hierarchikus szolidaritás az inadekvát szolidaritás egy formájának tekinthető, hiszen csak korlátozottan képes társadalmi integrációt teremteni. A reflexív (élményvezérelt) szolidaritás alapvetően nem a kölcsönös megsegítés ethoszára épül, hanem az egyén erkölcsi önmegerősítésére és a morális önkép fenntartására. Ez a fajta nárcisztikus szolidaritás a késő modernitás egyik velejárója és szelektív, valamint kölcsönösséget nélkülöző mivolta miatt bár a közösségi felelősség látszatát kelti, de valójában a társadalmi távolságokat konzerválja (Takács, 2018). Így tehát a társadalmilag szelektív részvétel

és a hierarchikus segítő-segített viszony hozzájárul a civil szféra sérülékenységéhez. Egy ilyen helyzetben könnyű kiszolgáltatottá válni az állami újraelosztásnak és a politikai lojalitási elvárásoknak.

A 2010 után felálló rendszer átalakította a civil szervezetek működésének szabályozását. A közhasznúság szabályainak megváltoztatásával¹ a kormányzat célja a civil szervezetek politikai alapon történő szelekciója volt, vagyis annak kijelölése, hogy mely szervezetek hajlandók lojálisan együttműködni az állammal és feladatainak egy részét átvállalni. A civil társadalom depolitizálása és intézményes megszélesítése, a civil szféra domesztikálása került előtérbe (Nagy et al., 2025). Ezt a folyamatot intézményesítő 2017-es civil törvény tovább erősítette azt a struktúrát, amelyben megkülönböztethetővé váltak a „jó civilek”, akik elsősorban szolgáltató, közfeladatokat kiegészítő, a kormányzattal nem konfrontatív szereplőkként jelennek meg, illetve a „rossz civilek”, akik konfliktusorientált, érdekvédelmi, politikailag érzékeny területeken működnek (Gerő & Kerényi, 2020). Ennek következtében a konfliktusorientált civil szervezetek aránya és bevétele is jelentősen lecsökkent a depolitizált civil szervezetekhez képest a NER időszakában (Gerő, 2020). Az államnak tehát nemcsak az a célja, hogy a civil szervezetek terét beszűkítse, hanem hogy teret is foglaljon a rovásukra. Az autoriter rezsimeknek egy alapvető mechanizmusa az, hogy a demokrácia bázisának tekintett civil társadalmat gyengítse és domesztikálja (Deák, 2024).

Összességében a magyar társadalomra inkább befelé záródó, egymás iránt nem túlzottan szolidáris kisközösségek a jellemzők, amelyek a társadalom egészét szigetszerű struktúrává szervezik (Csermely, 2005). Ilyen társadalmi struktúrákban megnő annak a valószínűsége, hogy politikai szereplők egyes csoportokat bűnbakként keretezzenek, illetve társadalmi csoportok egymással szembe kerüljenek. Mindezen folyamatok partikuláris szolidaritáshoz vezetnek, amely bizonyos csoportok privilegiálására, illetve más csoportok kizárására irányul (Takács, 2019). Az ilyen társadalmi struktúrák politikailag sérülékenyebbé tehetik a közösségeket, ami hosszabb távon a demokratikus intézményrendszer stabilitására is hatással lehet.

Mivel a társadalmi integráció és a társadalmi szolidaritás alapjai a bizalmas kapcsolatok (Utasi, 2002), így érdemes kapcsolathálózati módszerrel vizsgálni a civilek helyzetét a társadalomban. Ezen egyéni (mikroszintű) kapcsolatokból kirajzolódó mezoszintű integrációs mintázatok mutathatják meg azt, hogy a politikai és strukturális korlátok ellenére hol maradtak fenn a bizalom és a szolidaritás szigetei.

---

¹ 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról.

Kutatási kérdések

A tanulmány célja, hogy feltárja a civil társadalom integrációs mintázatainak és társadalmi kirekesztettségének alakulását a NER időszakán belül (2015–2021). Ennek megfelelően a vizsgálatunk két egymással összefüggő kutatási kérdés köré szerveződik:

1. Mely társadalmi csoportokban felülreprezentált a civil részvétel, és valóban az elit, illetve a középrétegek privilégiumának tekinthető-e a „civilség” Magyarországon?
2. Milyen mértékben integrált vagy éppen kirekesztett a civil szféra a magyar társadalom egészéhez, vagy más társadalmi csoportokhoz viszonyítva?

Módszertan és minta

Módszer

A különböző egocentrikus kapcsolathálózati módszerek (névgenerátor, pozíció-generátor, erőforrás-generátor, méretgenerátor, kapcsolati napló, etc.) különböző kérdések megválaszolására alkalmasak. A méretgenerátoros kapcsolathálózati módszer társadalmi csoportokhoz köthető kapcsolatokat vizsgál, így alkalmas szegregációs határok, társadalmi választóvonalak kijelölésére (Husztai, 2015). A különböző társadalmi csoportba tartozó ismerősök számának ismerete lehetővé teszi annak megbecslését, hogy az adott csoportok (pl. civilek) mennyire számítanak blokk-képzőnek a társadalomban (DiPrete et al., 2011). A kapcsolati választóvonal szegregációs jellegű a különböző, marginalizált társadalmi csoportok esetén (pl. hajléktalanok, romák), míg más csoportoknál (pl. civilek) inkább milióhatárokról beszélhetünk (Kmetty & Koltai 2015).

Az egyének bizonyos tulajdonságaik által csoportba rendezve egymással gyakrabban kerülnek interakcióba, mint a csoporton kívüli egyénnel, mint ahogyan azt a csoportok nagysága alapján véletlenül várnánk (McPherson et al., 2001). Ez a korláthatás abból adódik, hogy az emberek nem ugyanakkora valószínűséggel ismerik a különböző csoportba tartozó embereket. Ennek különböző strukturális és szociálpszichológiai okai vannak (McCormick et al., 2010). Az ego-networkök (egyéni kapcsolathálózatok) kialakulása és összetétele tehát nem a véletlen műve. Ha a véletlen befolyásolná, akkor a különböző csoportok (pl. civilek) ismertségének a Poisson-eloszlást² kellene követnie. Ugyanakkor a különböző ismertségből fakadó eltérést a statisztikában túlszórásnak (overdispersion)³ nevezik (Kmetty,

² A Poisson-eloszlás a nemnegatív diszkrét változók alapvető eloszlása, amely akkor várható, ha az események (pl. ismeretségek kialakulása) függetlenül és állandó átlagos gyakorisággal következnek be. Ebben a modellben a várható érték és a variancia megegyezik (Moksony, 2006).

³ A valós társadalmi kapcsolathálózatokban az ismeretségek kialakulása tipikusan nem független és nem egyenletes, ami a variancia növekedéséhez, azaz túlszóráshoz (overdispersion) vezet. A Poisson-eloszlás így egy kiindulási nullmodellként értelmezhető, amelytől való eltérés (túlszórás) éppen a társadalmi kapcsolatok nem véletlenszerű, strukturált jellegét jelzi.

2015). A Poisson-modell helyett így egy túlszórással korrigált negatív binomiális modellel sokkal pontosabb becslést adhatunk arra, hogy valaki hány embert ismer egy adott csoportból (Zheng et al., 2006). A negatív binomiális modellben egy alpha-paraméter mutatja meg a túlszórás mértékét (Moksony, 2006). Minél nagyobb az alpha-paraméter értéke, annál kevésbé kiegyenlített az adott csoport ismertsége a társadalomban, vagyis annál inkább zárt a vizsgált csoport kapcsolati szempontból. Az alpha-paraméter értéke összehasonlítható a különböző csoportok esetén és alapvetően a kapcsolathálózati szegregáció mértékeként interpretálható. Tehát a szegregáció fogalma nem csak térbeli vagy iskolában való elkülönülésként értelmezhető, hanem az adott társadalmi csoportra jellemző homofil kapcsolatok⁴ arányaként is (Duncan & Duncan 1955).

A méretgenerátoros kapcsolathálózati módszer (más néven összegző módszer) tehát alkalmas a szegregációs minták feltárására, ezentúl becslést tudunk vele adni a kapcsolathálózatok nagyságára és a nehezen elérhető csoportok (pl. civilek) méretére is a társadalomban (Laga, Bao & Niu, 2021; McCormick, 2021).

Adatok és változók

A kutatási kérdések megválaszolásához két nagymintás adatbázist használtunk: a longitudinális vizsgálathoz az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban* című OTKA-kutatás 2015-ös adatfelvételét⁵ (N=2687), valamint a *Hungarostudy 2021-es* (N=7000) adatfelvételt⁶. Ezen adatbázisok tartalmaztak olyan változókat, amelyek felhasználhatók méretgenerátoros kapcsolathálózati elemzéshez.

Mindkét kutatás során a következő kérdéseket alkalmazták:

„A következő kérdések olyan személyekkel lesznek kapcsolatosak, akiknek ismeri a nevét, és ha valahol összefutnának, megállna velük beszélgetni. Kérem, mondja meg, hogy hány olyan embert ismer, akit Milánnak / Juditnak / Krisztiánnak / Barbarának / Sándornak hívnak, illetve akiről tudja, hogy roma származású, meleg vagy leszbikus, hajléktalan, munkanélküli, illetve aki tagja bármilyen típusú civil szervezetnek, egyesületnek,

⁴ Ha egy csoport tagjainak főleg egymással (és a hozzájuk hasonlókkal) van kapcsolata és kevés gyenge kötése van más csoportokkal vagy a többségi társadalommal, akkor homofil kapcsolati struktúráról és egy zárt csoportról beszélünk. Minél inkább heterofil a kapcsolathálózati struktúra, annál inkább nyitott az adott társadalmi csoport (Kmetty, 2015).

⁵ Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban (NKFIH 108836, kutatásvezető: Kovách Imre, DOI: 10.17203/KDK387).

⁶ A munka során felhasznált adatok forrása a *Hungarostudy 2021* kutatás, amely a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családért és a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézet együttműködésében valósult meg 2021-ben, N=7000, Kutatásvezetők: Purebl György, Engler Ágnes. Jelen tanulmány megállapításai eltérhetnek a kutatást végző szervezetek hivatalos szakmai álláspontjától.

alapítványnak.” A kérdésre adott válaszok alapján lehet a kapcsolathálózat méretét és a különböző társadalmi csoportok kapcsolathálózati szegregációját megbecsülni.

Mindkét minta a szociodemográfiai tényezők alapján (nem, kor, település, iskolai végzettség) reprezentatív a magyar lakosságra. A mintavételből fakadó hibák iteratív súlyozás által lettek korrigálva.

Empirikus stratégia

A fent ismertetett módszer során az egyéni kapcsolathálózat méretének becslése a keresztneveken keresztül történik. Az utónévstatistikák alapján ismerjük az adott név populációs megoszlását, így könnyen becslést tudunk adni a kapcsolathálózat méretére, ha tudjuk, hogy hány Milán, Judit, Krisztián, Barbara vagy Sándor nevű ismerőse van az egyénnek. Mivel a különböző neveknel eltérő szórással becsüljük meg a kapcsolathálózat-méretet, így egy súlyszámot rendelünk minden egyes név mellé csökkentve a becslési bizonytalanságot. A nagyobb szórású nevek esetében alacsonyabb, a kisebb szórású nevek esetében magasabb súlyt kap a név. Így egy súlyozott átlag alapján számoljuk ki a végleges networkméretet (Kmetty, 2014). Elemzésünkben a 2015-ös és a 2021-es átlagos networkméretet is megbecsüljük. Így a civil ismerősök számának átlaga segítségével közvetlenül becslést tudunk adni a civil szervezeti tagok nagyságára a társadalomban. A rendelkezésre álló adatok alapján, longitudinális módon vizsgáljuk, hogy változott-e, és ha igen, akkor milyen irányba a kapcsolathálózat mérete és a civil szervezeti tagok száma a társadalomban a vizsgált hat év alatt. Annak érdekében, hogy jobban értelmezhetővé váljon a civil szervezeti tagok kapcsolathálózati jellegzetessége, referenciaként egyéb marginalizált társadalmi csoportokra – romák, melegek és leszbikusok, hajléktalanok, munkanélküliek – vonatkozó adatokkal vetjük össze az eredményeket.

A negatív binomiális regressziós modellbe beépülnek a szignifikáns magyarázó (szegregációképző) változók is. Így a szegregáció mértékének vizsgálatán túl a szegregációképző okok feltárása is megtörténik. Ezek a negatív binomiális modellbe beépített (elsősorban szociodemográfiai) független, szegregációképző változók felelősek az adott csoport kapcsolathálózati szegregációjáért. A negatív binomiális modellek csak a szignifikáns változókat tartalmazzák. A magyarázó változók kiválasztása az alapján történt, hogy melyek lehetnek azok a tényezők, amelyek befolyásolhatják a civilek ismerősök számát. Végül az elemzésünk során a nem, az iskolai végzettség, a településtípus, az életkor, a szubjektív osztálybesorolás, a szubjektív szegénység, a vallásosság és networkméret voltak legalább az egyik modellben szignifikáns változók. A kapcsolathálózat-méret változó szerepeltetése a modellekben a Blau (1994) által leírt mérethatás okozta torzítás kiszűrése miatt szükséges.

A negatív binomiális modellek B értékei az összefüggés irányát mutatják, az exponenciális B értékek pedig azt fejezik ki, hogy a független változón való elmozdulás mennyire növeli a függő változó mértékét. Ezért is hívjuk az exponenciális B értéket

esélyhányadosnak. A negatív binomiális modell magyarázó erejét a megmagyarázott heterogenitás (az üres és a teljes modell log-likelihood értékeinek különbsége) és a teljes heterogenitás (üres modell log-likelihood értéke) hányadosa adja meg (Kmetty, 2014).

Eredmények

Leíró statisztikák

A keresztneveken keresztül történő becslés alapján az átlagos kapcsolathálózat-méret 2015-ben 179 fő volt, míg 2021-ben 152 fő. Tehát a vizsgált hat év alatt az ismerősök száma közel 15%-kal csökkent. Ennek egyik oka vélhetően a COVID-19-járvány lehet (Kisfalusi et al., 2022). Több kutatás (pl. Albert & Herke, 2022; Albert et al., 2022) is rámutatott arra, hogy a pandémia okozta lezárások és izoláció miatt a személyes kapcsolattartás aránya lecsökkent, a kapcsolatok minősége pedig romlott. Az 1. táblázat a társadalmi csoportok megjelenését mutatja a kapcsolathálózatban, vagyis azt, hogy van-e, illetve átlagosan hány adott csoporthoz tartozó ismerőse van az embereknek.

1. táblázat: Társadalmi csoportok a kapcsolathálózatban

	2015			2021		
	Nincs ilyen csoportba tartozó ismerőse (%)	Átlag	Szórás	Nincs ilyen csoportba tartozó ismerőse (%)	Átlag	Szórás
Civil szervezeti tag	73,8	1,66	8,12	79,7	0,78	4,75
Munkanélküli	29,3	5,00	11,99	46,6	1,61	3,05
Meleg vagy leszbikus	84,5	0,34	2,13	74,0	0,54	1,29
Roma	31,6	8,58	37,70	35,7	5,96	25,67
Hajléktalan	83,8	0,43	1,73	84,5	0,34	1,08
Van nyaralója	47,6	1,30	4,43	53,2	1,05	1,84
Rendszeresen jár templomba / istentiszteletra	36,1	4,43	17,17	45,6	2,92	11,86
Networkméret		179	162		152	130

Forrás: saját szerkesztés (2025)

2015-ben az emberek közel háromnegyedének (73,8%) nem volt civil szervezeti tag ismerőse, ez 2021-re még tovább nőtt (79,7%). Hasonló tendencia figyelhető meg a legtöbb csoport esetén, 29,3%-ról 46,6%-ra nőtt a munkanélküli, 31,6%-ról 35,7%-ra a roma, 83,8%-ról 84,5%-ra a hajléktalan ismerősökkel nem rendelkezők aránya. Egyedül a meleg és leszbikusok esetén csökkent azok aránya (84,5%-ról 74%-ra), akik nem ismernek ebbe a csoportba tartozó embert. Tehát 2015-ben az LGBTQ-emberekhez és a hajléktalanokhoz, 2021-ben pedig már csak a hajléktalanokhoz volt kisebb elérése ezen csoportok közül a társadalomnak a civilekhez képest.

Ez többek között annak köszönhető, hogy a civil szervezeti tag ismerősök száma a kapcsolathálózatban átlagosan 1,66-ról 0,78-ra csökkent. Ez a több mint 50%-os csökkenés jelentősen meghaladja a network méretének változását, vagyis a civil szervezeti ismerősök száma és így a civilek száma a társadalomban szignifikánsan csökkent hat év alatt. Egyedül a munkanélküli ismerősök számának csökkenése (5-ről 1,61-re) nagyobb mértékű a civilekhez képest. A roma és hajléktalan ismerősök esetén arányaiban kisebb a csökkenés mértéke, mint a civil szervezeti tagoknál, bár annak mértéke így is meghaladja a networkméret csökkenését. Egyedül a meleg vagy leszbikus ismerősök száma nőtt 2015 és 2021 között 0,34-ről 0,54-re, annak ellenére, hogy csökkent a kapcsolathálózat mérete. Összességében a civil szervezethez kapcsolódó ismerősök száma az emberek kapcsolathálózatában és a társadalomban is lényegesen kisebb, mint a roma vagy a munkanélküli ismerősöké, de nagyobb, mint az LGBTQ-embereké és a hajléktalanoké.

A civil szervezeti tagokhoz fűződő kapcsolatok visszaszorulása nemcsak a társadalmilag marginalizált csoportokkal összevetve figyelhető meg, hanem a társadalmi státuszhoz és életmódhoz köthető csoportok esetében is. A nyaralóval rendelkezők és a rendszeresen templomba vagy istentiszteletre járók – vagyis inkább a középosztályi, illetve vallási beágyazottságot jelző kapcsolatok – esetében a „nincs ilyen ismerőse” arány jóval alacsonyabb, mint a civileknél (2015-ben 47,6%, illetve 36,1%; 2021-ben 53,2%, illetve 45,6%), és az átlagos ismerősszám csökkenése is mérsékeltebb (1,30-ról 1,05-re; illetve 4,43-ról 2,92-re). Mindez arra utal, hogy ezek a kapcsolatok a hálózatokban stabilabb pozíciót foglalnak el, mint a civil szervezetekhez kötődők. Ráadásul 2021-ben a civil szervezeti tag ismerősök átlagos száma (0,78) már mind a nyaralóval rendelkező (1,05), mind a rendszeresen templomba járó ismerősökénél (2,92) alacsonyabb, ami azt jelzi, hogy a civil szférához kötődő kapcsolatok nemcsak csökkentek, hanem a kapcsolathálózatok perifériájára is szorultak. Míg a státusz- és életmódjellegű kötődések viszonylag stabilan jelen maradnak a személyes hálózatokban, addig a civil beágyazottság gyengébbnek és sérülékenyebbnek tűnik.

Bár a kérdőív nem tartalmaz közvetlen információt a válaszadók civil szervezeti tagságáról, a civil részvétel egyik legalapvetőbb indikátora, a civil szervezeteknek történő pénzadományozás alapján jól kirajzolódik a civil kapcsolatok zártabb jellege. 2015-ben azok közül, akiknek volt civil szervezeti tag ismerőse, 21,3% számolt be arról, hogy az elmúlt 12 hónapban pénzt adományozott civil szervezetnek, míg a civil ismerősökkel nem rendelkezők körében ez az arány mindössze 6,7% volt. Ez

a több mint háromszoros különbség arra utal, hogy a civil szervezeti kapcsolatok nem pusztán társadalmi státusz szerint szerveződnek, hanem a civil részvétel és attitűdök mentén is elkülönülnek.

2015-ben Magyarország lakossága 10 040 561 fő volt.⁷ Amennyiben a 179 fős kapcsolathálózatban átlagosan 1,66 civil ismerős található, akkor a közel 10 millió fős Magyarországon megközelítőleg 93 ezer civil szervezeti tag volt 2015-ben. 2021-re becslésünk alapján a 9 890 640 fős Magyarországon a civilek száma közel 51 ezer főre csökkent. (Lásd 2. táblázat)

2. táblázat: Becslés a csoportok nagyságára (fő)

Becslés	2015	2021
Civil szervezeti tag	93 090	50 681
Munkanélküli ⁸	281 192	104 640
Meleg vagy lesbikus	19 090	35 018
Roma	482 508	386 996
Hajléktalan	23 916	22 060

Forrás: saját szerkesztés (2025)

Fontos megjegyezni, hogy a méretgenerátoros módszerrel az adott társadalmi csoportok jól látható szereplőinek a számát tudjuk megbecsülni. A jobban látható csoportok esetén, amikor a csoporthoz tartozásnak szemmel látható attribútumai vannak (például a hajléktalanok esetén az utcán élés, vagy a roma emberek esetén a bőrszín), ott a becslés pontosabbnak mondható. Olyan csoportok esetén azonban, ahol nincs felismerhető jegy vagy esetleg más okok miatt az egyének nem fedik fel a csoporttagságukat (például az LMBTQ-emberek nem vállalják fel az identitásukat ismerőseik előtt a lehetséges stigmatizáció, elutasítás miatt), ott sokkal pontatlanabb a csoport nagyságának becslése (Vida, 2023). A civil szervezeti tagok esetén vélhetően nem beszélhetünk stigmatizációról, de látható attribútumai sincsenek a civilségnek. Tehát a civilek esetén transzmissziós hiba léphet fel, hiszen a válaszadók nem biztos, hogy minden civil ismerősükről tudják, hogy szervezeti tagok. Tehát a becslésünkben lehetnek torzítások, de ez nem magyarázza a civilek számának jelentős, szignifikáns visszaesését.

⁷ Évenkénti lebontásban a lakossági szám adatok, tehát mind az állandó lakosság, mind az utónévstatisztika (100 leggyakoribb utónév) elérhető a Belügyminisztérium honlapján. Ezek segítségével a nevek populációs megoszlása és ezáltal a networkméret, valamint a csoportok nagyságának becslése kiszámítható. Forrás: <https://nyilvantarto.hu/hu/statisztikak?stat=kozerdeku> (Utolsó letöltés: 2025.08.06.)

⁸ A KSH hivatalos statisztikái szerint a munkanélküliek száma 2015-ben 307 ezer fő volt, a méretgenerátoros becslésünk pedig közel 281 ezer főt mutatott. Ez azt jelzi, hogy jól látható csoportok esetén jó becslést lehet adni a csoportnagyságra. Forrás: *Magyarország számokban*, 2015 (Utolsó letöltés: 2025.12.30.)

Ezzel összefüggésben fontos kiemelni, hogy más hazai survey-vizsgálatok a civil részvétel önbevallásos mutatói alapján nem feltétlenül jeleznek hasonló csökkenést, sőt egyes esetekben stagnálást mutatnak. Ez azonban nem szükségszerűen mond ellent eredményeinknek, mivel a részvételre vonatkozó kérdések jellemzően alkalmi aktivitásokat mérnek (például önkéntesség, adományozás vagy eseményeken való részvétel), míg a méretgenerátoros módszer a civil szervezeti tagság társadalmi beágyazottságát és hálózati láthatóságát ragadja meg. Így elképzelhető, hogy a civil aktivitás szintje változatlan marad, miközben a civil kapcsolatok strukturális jelenléte és társadalmi elérése beszűkül, ami a szegregáció erősödésének irányába mutat.

Negatív binomiális modellek

A negatív binomiális modellekben az exponenciális B „a magyarázó változó multiplikatív hatását tükrözi: azt fejezi ki, hányszorosára nő vagy csökken a vizsgált jelenség átlagos gyakorisága (...), amint a magyarázó változó 1 egységgel emelkedik.” (Moksony 2006: 370). A negatív binomiális modellben a többkategóriás szignifikáns változóknak van egy benchmark kategóriája, amihez a többi kategória exponenciális B értékét hasonlítjuk.

Adataink alapján a civil ismerősök számát 2015-ben a nem, az iskolai végzettség, a településtípus, az életkor, a szubjektív osztálybesorolás és a networkméret befolyásolta. A 3. táblázatban látható a 2015-ös civil szervezeti tagokra vonatkozó korrigált negatív binomiális regressziós modell.

3. táblázat: A civil szervezeti tagokra vonatkozó negatív binomiális modell (2015)

2015 - civilek		Teljes kapcsolatháló		
		B	sig	exp (b)
Nem	Férfi	0,354	0,003	1,424
	Nő	0		1
Iskolai végzettség	Maximum 8 osztály	-0,742	0,001	0,476
	Szakmunkás, szakiskola	-0,888	0,000	0,411
	Középfokú - érettségi	-0,841	0,000	0,431
	Felsőfokú végzettség	0		1
Településtípus	Budapest	-1,900	0,000	0,150
	Megyei jogú város	-0,339	0,037	0,712
	Város	0,022	0,880	1,022
	Község	0		1

2015 – civilek		Teljes kapcsolatháló		
		B	sig	exp (b)
Életkor	18-29 éves	-0,657	0,000	0,518
	30-44 éves	-0,321	0,036	0,725
	45-59 éves	0,070	0,662	1,072
	60+ éves	0		1
Szubjektív osztálybesorolás	Alsó osztály	-0,314	0,461	0,730
	Munkásosztály	0,420	0,262	1,522
	Alsó-középosztály	0,855	0,019	2,352
	Középosztály	0,909	0,009	2,482
	Felső-közép és felsőosztály	0		1
Networkméret	Ismerősi hálózat nagysága	0,004	0,000	1,004
Alpha (üres model)		9,849		
-2LL (üres modell)		-3420,416		
Alpha (teljes modell)		6,528		
-2LL (teljes modell)		-3021,683		
Megmagyarázott hányad (R ²)		0,1166		

Forrás: saját szerkesztés (2025)

2015-ben a férfiak esetén az exponenciális B értéke 1,424, vagyis a férfiak kapcsolathálójában közel másfélszer annyi civil szervezeti tag ismerős van, mint a nőkében. Iskolai végzettség alapján az mondható el, hogy a maximum 8 osztályt végzetteknek, a szakmunkásoknak, szakközépiskolát végzetteknek és a középfokú végzettségűeknek (érettségizetteknek) is kevesebb, mint fele annyi civil ismerőse van, mint a felsőfokú végzettségűeknek. Településtípust vizsgálva a községben élők és a városban élők civil ismerősszáma között nincs szignifikáns különbség. Azonban a megyei jogú városban élőknek 0,7-szer, míg a budapestieknek csupán 0,15-ször annyi civil ismerőse van, mint a községekben élőknek. Korcsoportok esetén az látható, hogy a két legidősebb korosztály (45-59, 60+) között nincs szignifikáns különbség, azonban a 30-44 éveseknek közel háromnegyed annyi, míg a 18-29 éveseknek közel fele annyi civil ismerőse van, mint a 60 felettieknek. Szubjektív osztálybesorolás alapján a felső-közép és felső osztályhoz tartozóknak és a két legalsó társadalmi osztályban lévőknek megegyezik a civil ismerősszámuk. Azonban az alsó-közép és a középosztályban lévőknek közel 2,5-szer annyi civil ismerőse van, mint a legfelső osztályba tartozóknak. Az 1-gyel nagyobb ismerősszám 1,004-szer annyi civil ismerőst valószínűsít.

A negatív binomiális modell magyarázó ereje 11,66%. Az alpha-értéke 6,528, ami kiemelkedő mértékű kapcsolathálózati szegregációra utal: jelentős társadalmi

választóvonal fedezhető fel a civil szervezeti tagok körül. Az eredmények azt mutatják, hogy 2015-ben a civil ismerősök a felsőfokú végzettségű, középosztálybeli, idősebb vidéki emberek között felülreprezentáltak.

2021-ben az iskolai végzettség, a településtípus, az életkor, a szubjektív szegénység, a vallásosság és a networkméret lettek szignifikáns magyarázó változók. A 4. táblázatban a 2021-es civil szervezeti tagokra vonatkozó korrigált negatív binomiális modell eredményei láthatók.

4. táblázat: A civil szervezeti tagokra vonatkozó negatív binomiális modell (2021)

2021 – civilek		Teljes kapcsolatháló		
		B	sig	exp (b)
Iskolai végzettség	Maximum 8 osztály	-1,179	0,000	0,308
	Szakt munkás, szakiskola	-1,052	0,000	0,349
	Középfokú - érettségi	-0,418	0,000	0,658
	Felsőfokú végzettség	0		1
Településtípus	Budapest	-0,704	0,000	0,495
	Megyei jogú város	-0,320	0,008	0,726
	Város	-0,136	0,149	0,872
	Község	0		1
Életkor	18-29 éves	-0,714	0,000	0,490
	30-44 éves	-0,476	0,000	0,621
	45-59 éves	-0,305	0,005	0,737
	60+ éves	0		1
Szubjektív szegénység	Nem szegény	0,758	0,000	2,134
	Szegény	0		1
Vallásosság	Nem vallásos	-0,214	0,007	0,807
	Vallásos	0		1
Networkméret	Ismerősi hálózat nagysága	0,006	0,000	1,006
Alpha (üres modell)		9,562		
-2LL (üres modell)		-5823,019		
Alpha (teljes modell)		5,780		
-2LL (teljes modell)		-5166,253		
Megmagyarázott hányad (R ²)		0,1128		

Forrás: saját szerkesztés (2025)

A civil ismerősök aránya az iskolai végzettség szerint eltérően alakul: a felsőfokú végzettségűek körében erősen felülreprezentáltak. A középfokú végzettségűeknek közel kétharmadnyi civil ismerősük van, mint a felsőfokú végzettségűeknek, míg a legfeljebb nyolc osztályt végzetteknek és a szakmunkásoknak mindössze körülbelül harmadannyi. Településtípusokat tekintve a városban és a községben élők között felülreprezentáltak a civil szervezeti tagok az ismerősök között. A megyei jogú városban élőknek közel háromnegyednyi, míg a Budapesten élőknek közel feleannyi civil ismerősük van, mint a községben élőknek. Korcsoportokat tekintve a legidősebb, 60 feletti korosztály körében a legmagasabb a civil ismerősök száma. A fiatalabb generációk tagjai jellemzően kevesebb civil ismerőssel rendelkeznek.

A tendenciák hasonlóak, mint 2015-ben, de az exponenciális B értékek azt mutatják, hogy 2021-re valamivel kiegyenlítettebb lett a civilek ismertsége ezen csoportokban. 2021-ben a szubjektív nem szegényeknek, több, mint kétszer annyi civil ismerőse van, mint a szegényeknek. Ez összhangban van a 2015-ös eredményekkel, miszerint a legszűkebb társadalmi rétegekhez képest a középosztálybelieknek több civil ismerőse van. Emellett 2021-ben a vallásos emberek kapcsolathálózatában szignifikánsan több civil ismerős van, mint a nem vallásosokéban. Az 1-gyel nagyobb kapcsolatháló 1,006-szor annyi civil ismerőst valószínűsít.

A negatív binomiális modell magyarázó ereje 11,28%. Az alpha paraméter értéke 5,780, tehát tényleg valamivel kiegyenlítettebb lett a civilek ismertsége a társadalomban, de ez még mindig jelentős kapcsolathálózati szegregációnak tekinthető.

Kapcsolathálózati szegregáció mértékének összevetése

Adataink alapján tehát minden vizsgált társadalmi csoportban csökkent a szegregáció mértéke. A különböző társadalmi csoportok kapcsolathálózati szegregációjának mértékét az 5. táblázat mutatja.

5. táblázat: A kapcsolathálózati szegregáció mértéke a társadalmi csoportokban

Alpha-érték	2015	2021
<i>Civil szervezeti tag</i>	6,528	5,780
Munkanélküli	1,648	1,132
Meleg vagy lesbikus	3,399	1,787
Roma	2,041	1,887
Hajléktalan	5,285	4,676

Forrás: saját szerkesztés (2025)

A csökkenés vélhetően a COVID-19-járvány okozta kapcsolathálózat csökkenésével magyarázható. Kiegyenlítettebb lett a különböző társadalmi csoportok ismertsége, mivel a csökkenő kapcsolatszámmal a kiugró értékek (outlierek) száma is csökkent.⁹ Ezt támasztják alá az 1. táblázat (lásd fentebb) szórás értékei is, hiszen minden csoportbeli ismerős átlag szórása jelentősen csökkent 2021-re.

Az alpha-értékekben a legjelentősebb csökkenés az LMBTQ-csoportnál figyelhető meg, 2021-ben már a roma emberek ismertségénél is kisebb szegregációs határ figyelhető meg. A legkisebb mértékű társadalmi választóvonal 2015-ben és 2021-ben is a munkanélküliek körül látható. A civilek kapcsolathálózati szegregációja a legmagasabb az összes vizsgált csoport közül, annak mértéke a hajléktalanokhoz hasonlítható. Vagyis a civilek kapcsolathálózati szempontból rendkívül szegregált csoportnak tekinthetők, a társadalom egy jelentős részéhez nincs kapcsolódásuk.

Civilek az integrációs csoportokban

A negatív binomiális modellekben kapott eredményeink rezonálnak a 6. táblázat eredményeivel. A táblázat az integrációs csoportok kapcsolathálózában megjelenő civil ismerősök számát mutatja.

6. táblázat: Civil szervezeti tagok a társadalmi integrációs csoportokban¹⁰

2015	Civil ismerősök átlagos száma	Network-méret
Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	2,29	257,57
Lokálisan integráltak	8,27	209,75
Munkaerőpiacon integráltak	0,31	154,13
Rendszerintegráltak	0,59	131,16
Gyengén integráltak	1,43	231,99
Normakövető dezintegráltak	0,93	120,87
Dezintegrált kirekesztettek	1,90	155,69

Forrás: saját szerkesztés (2025)

⁹ Módszertani kiegészítés: A magyar és nemzetközi elemzési standardoknak megfelelően a nevek nél adott válaszok esetén a 30-nál nagyobb értékeket 30-ra kódoljuk, de társadalmi csoportok esetén a válaszokat nem lehet korlátozni, mert lehetséges, hogy például egy hajléktalan ember majdnem minden ismerőse hajléktalan, így ezen kiugró értékek is az elemzés részét kell, hogy képezzék (Kisfalusi et al., 2022).

¹⁰ Mivel az integrációs csoportok kialakítása során a civil részvétel egyik indikátora (szervezeti tagság) maga is szerepelt a klaszterképzésbe bevont változók között, ez részleges tartalmi átfedést eredményezhet az integrációs tipológia és az itt vizsgált civil ismerősszám mutatója között, ezért az eredmények értelmezésekor bizonyos fokú módszertani torzítás lehetősége nem zárható ki.

Alapvetően azt látjuk, hogy 2015-ben a lokálisan integráltak körében messze a legkiemelkedőbb a civil ismerősök száma, átlagosan 8,27 fő. Ez a csoport a „vidéki elit”-nek tekinthető, a társadalom felső-középrétegébe tartozik, magas iskolázottsággal és jó jövedelmi helyzettel rendelkezik. Döntően – közel kétharmaduk – falvakban és kisvárosokban él (Csizmady et al., 2017). A negatív binomiális modelljeink is azt mutatják, hogy a vidéki (kisvárosi–falusi), felsőfokú végzettségű, idősebb középosztálybeliek körében magas a civil ismerősök száma, tehát a civilek ebből a közegeből kerülnek ki.

A kapcsolatgazdag, politikailag aktívak csoportjában szintén viszonylag magas a civil ismerősök aránya. Érdekes módon azonban a leginkább marginalizált, dezintegrált kirekesztettek körében is átlag feletti a civil kapcsolatok száma, ami nagy valószínűséggel a segítő civil szervezeteken és alapítványokon keresztül kialakuló ismeretségekből adódik.

Az eredmények azt mutatják, hogy a civil szektor kapcsolatai főként a lokálisan integrált, erőforrásokban gazdag csoportokban koncentrálnak. A lokálisan integráltak szerepe a helyi társadalmi beágyazottságban különösen meghatározó. Ők tekinthetők a közösség kulcsszereplőinek, akik aktívan részt vesznek a helyi események szervezésében. Emellett képesek véleményük megfogalmazására és a közösségi ügyek napirendre tűzésére. Szerepük a helyi politika alakításában is számottevő (Csurgó, 2024). Ezzel olyan társadalmi tőkét és befolyást birtokolnak, amely lehetővé teszi számukra, hogy aktívan alakítsák és formálják a lokális közösség életét. A civilek társadalmi beágyazottsága tehát erősen differenciált, egyszerre kötődnek stabil társadalmi pozícióban lévő helyi közösségekhez, miközben bizonyos mértékig a társadalmi perifériák felé is elérnek.

Konklúzió

Kutatásunk alapján a civil kapcsolatok társadalmi jelenléte 2015 és 2021 között drasztikusan beszűkült. A civil szervezeti ismerősök átlagos száma több mint 50%-kal csökkent, ami messze meghaladja a kapcsolathálózatok méretének általános átalakulását, így valódi civil jelenlétvesztésről beszélhetünk. Becslésünk szerint ez azt jelenti, hogy míg 2015-ben körülbelül 93 ezer fő volt tekinthető civil szervezeti tagnak, addig 2021-re ez a szám mintegy 51 ezer főre csökkent. Ez a visszaesés jól illeszkedik ahhoz az elméleti kerethez, amely szerint a magyar társadalom szolidaritáshiányos, befelé záródó és inadekvát szolidaritási mintázatokkal jellemezhető (Csermely, 2005; Takács, 2018). A civil szféra nem bizonyult képesnek arra, hogy szélesebb társadalmi körök felé nyisson, és ezzel erősítse az integrációt, az áthidaló kapcsolatok kialakítása helyett elsősorban zárt, lokális elitkörökhöz kötődik.

Mindez összhangban áll a depolitizáció, a civil szféra domesztikálása és a konfliktusorientált civil szervezetek elleni fellépés folyamataival, amelyek beszűkítették a cselekvési teret és erodálták a civil társadalom integrációs potenciálját (Gerő, 2020;

Deák, 2024; Nagy et al., 2025). A civil jelenlét csökkenése így nem pusztán szervezeti gyengülést, hanem a társadalmi szolidaritás további erózióját is jelzi.

A kapott eredmények arra is rámutatnak, hogy a szolidaritáshiány és a gyenge civil társadalmi jelenlét nem egymástól független jelenségek, hanem egymást erősítő, körkörös folyamat részei. A bizalomhiányra, familizmusra és a zárt kapcsolathálókra épülő társadalmi struktúra eleve korlátozza a civil részvétel társadalmi bázisát. Ugyanakkor a gyenge civil jelenlét visszahat a társadalom egészére is, hiszen hiányoznak azok a bridging kapcsolatok és közösségi tapasztalatok, amelyek a kölcsönös bizalmat, a társadalmi kohéziót és a demokratikus részvételt erősíthetnék. A szolidaritáshiány tehát egyszerre oka és következménye a civil szféra beszűkülésének (Takács, 2019), a civil társadalom nem tud ellensúlyt képezni a dezintegrációval szemben.

Kutatásunk egy fontos tanulsága, hogy ennek a zárt, bonding jellegű struktúrának az egyik legszembetűnőbb megnyilvánulása a civilek magas fokú kapcsolathálózati szegregációja, amelynek mértéke még a hajléktalanokét is meghaladja. Ez arra utal, hogy a civilség nem hatja át a társadalom többségét, hanem szűk körökre korlátozódó jelenség, korlátozott társadalmi beágyazottsággal. Ugyanakkor éppen ezért a még jelen lévő civil szektor szerepe különösen felértékelődik. Eredményeink alapján a civilség társadalmi bástyáit elsősorban az általunk „vidéki elit”-ként azonosított lokálisan integrált csoportok jelentik, amely jelentős helyi társadalmi tőkével és közösségformáló kapacitással rendelkezik (Csurgó, 2024).

A civil szféra kapcsolatai döntően a homogén, erőforrásokban gazdag, stabil beágyazottságú csoportokban koncentrálódnak, ami a bonding típusú, inkább mechanikus logikájú integráció erősödésére utal. Bár a civilek részben a társadalmi perifériák felé is nyitnak, jelenlétük elsősorban nem a különböző társadalmi csoportok közötti kapcsolatokat erősíti, hanem inkább a már eleve integrált rétegek belső kohézióját stabilizálja. Ez a struktúra egyfelől lokális integrációs erőt jelent, másfelől azonban hozzájárulhat a társadalmi fragmentáció fennmaradásához. A civilek társadalmi visszaszorulása ezért nem csupán szervezeti kérdés, hanem a demokratikus működés stabilitására és minőségére is hatással lehet. Ha a civilség nem képes áthidaló kötések létrehozni, amelyek a társadalmi törésvonalakat átlépik, akkor a társadalom kohéziója gyengül, a bizalom tovább erodálódik, és szűkülnek a demokratikus részvétel valódi terepei. A gyengülő demokratikus mechanizmusok pedig egyre kevésbé lesznek képesek kezelni a társadalmi különbségeket. A magyar civil szféra tehát ma inkább a társadalmi fragmentáció újratermelésének, semmint a szélesebb társadalmi integráció megteremtésének intézményes terepe.

További kutatási irányok

Jelen kutatás elsősorban a civilség strukturális beágyazottságára irányult. Az eredmények ugyanakkor arra is felhívják a figyelmet, hogy a civil részvétel társadalmi értelmezéseinek és jelentésváltozatainak vizsgálata további elemzési lehetőségeket

kínál. Különösen a kvalitatív megközelítések járulhatnak hozzá annak megértéséhez, hogy az egyének miként definiálják a „civiliséget”, milyen jelentéseket társítanak hozzá, s ezek hogyan kapcsolódnak a civil részvétel társadalmi láthatóságához és az integrációhoz.

Irodalom

- Albert, F., Brys Z., Czermann M., & Gerdán M. (2022). A közeli kapcsolathálózatok mintázatai a Covid19-járvány idején a magyar aktív korú felnőtt lakosság körében. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 12(4), 140–161.
<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.4.140>
- Albert, F., & Herke B. (2022). Baráti kapcsolatok változása a Covid-19-járvány alatt. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 12(4), 162–190.
<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.4.162>
- Andorka, R. (2006). *Bevezetés a Szociológiába*. Osiris
- Angelusz, R. & Tardos R. (1991): Társadalmak rejtett hálózata, avagy mit remélhet a társadalomkutatás a kapcsolathálózati megközelítéstől, In Angelusz R. & Tardos R. (Szerk.): *Társadalmak rejtett hálózata* (pp.5–19). Magyar Közvéleménykutató Intézet.
- Beluszky, T. (2000). Értékek, értékrendi változások Magyarországon 1945 és 1990 között, *Korall*, 2000/Ősz, 137–154.
- Blau, P. M. (1994). *Structural Contexts of Opportunities*. University of Chicago Press.
- Csermely, P. (2005). *A rejtett hálózatok ereje*. Vince.
- Csizmady, A., Csurgó, B., Kovách, I., & Megyesi, B. (2017). Területiség és társadalmi integráció. In Kovách, I. (Szerk.), *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. MTA TK SZI, Belvedere Meridionale.
- Csurgó, B. (2024). Lokalitás és integráció. A lokálisan integráltak társadalmi sajátosságai és integrációs szerepük. In Kovách, I. (Szerk.), *Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás. A magyar társadalom* (pp. 73–102.)
- Deák, I. (2024). Civil szervezetek és autoriter tendenciák: A terrorizmus- és pénzmosásellenes jogszabályok kettős szerepe. *Civil Szemle*, 21(3), 31–44.
<https://doi.org/10.62560/csz.2024.03.03>
- DiPrete, T. A., Gelman, A., McCormick, T., Teitler, J. & Zheng, T. (2011). Segregation in Social Networks Based on Acquaintanceship and Trust. *American Journal of Sociology*, 116(4), 1234–1283. <https://doi.org/10.1086/659100>
- Duncan, O. D., & Duncan, B. (1955). A Methodological Analysis of Segregation Indexes. *American Sociological Review*, 20(2), 210–217. <https://doi.org/10.2307/2088328>
- Dupcsik, Cs. & Tóth, O. (2008). Feminizmus helyett familizmus. *Demográfia*, 51(4), 307–328.
- Durkheim, É. (1893). *A társadalmi munkamegosztásról*. Osiris.

- Gerő, M. (2020). Elzárkózás és fojtogató ölelés. A civil szervezetek és az állam átalakuló kapcsolata az erősödő kontroll korszakában. In Fejős, A. & Szikra, D. (Szerk.), *Támogatás és támadás. Női civil szervezetek az illiberális demokráciában* (pp. 8–30). Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Gerő, M. & Kerényi, Sz. (2020). A civil társadalom változó szerepei és a társadalmi integráció. In Kovách, I. (Szerk.), *Integrációs mechanizmusok a magyar társadalomban* (pp. 195–230) Társadalomtudományi Kutatóközpont Argentum.
- Granovetter, M. (1991). A gyenge kötések ereje. In Angelusz, R. & Tardos, R. (Szerk.), *Társadalmak rejtett hálózata* (pp. 371–400). Magyar Közvéleménykutató Intézet.
- Husztai, É. (2015). Megismer-hetem: A személyes kapcsolathálózat feltárásának új formája – kapcsolati napló. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Kisfalusi, D., Susánszky, P. & Susánszky, É. (2022). Nehezen elérhető csoportok és szegregáció vizsgálata a hálózati méretgenerátor módszerével: Egy magyarországi vizsgálat tanulságai. *Szociológiai Szemle*, 32(4), 70–91.
<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.4.4>
- Kmetty, Z. (2014). Diskurzusok, nexusok és politikai részvétel: A politikai hálózatok és a politikai diskurzus szerepe a részvételben és a tömbösödésben. (Doktori disszertáció, ELTE-TÁTK Szociológia Doktori Iskola, Budapest).
- Kmetty, Z. (2015). Ideológiai és kapcsolathálózati törésvonalak a társadalmi politikai térben a 2014-es országgyűlési választások előtt., In Szabó, G. (Szerk.), *Politika az intézményeken túl: kapcsolatok, interakciók, élmények*. Budapest: MTATKPTI.
- Kmetty, Z. & Koltai, J.A. (2015). Kapcsolathálózatok mérése – elméleti és gyakorlati dilemmák, lehetőségek. *Socio.hu*, 2015(4), 34–49. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2015.4.34>
- Kornai, J. (2013). *Központosítás és piaci reform*, Kalligram.
- Kovách, I., Hajdu, G., Gerő, M., Kristóf, L. & Szabó, A. (2017). Az integrációs modell. In Kovách, I. (Szerk.), *Társadalmi integráció* (pp. 21–47). MTA TK, Belvedere.
- Laga, I., Bao, L & Niu, X. (2021). Thirty Years of The Network Scale-up Method. *Journal of the American Statistical Association*, 116(535): 1548–1559.
<https://doi.org/10.1080/01621459.2021.1935267>
- McCormick, T. H. (2021). The Network Scale-Up Method. In Light, R. & Moody, J. (Eds.), *The Oxford Handbook of Social Networks* (pp.152–169). Oxford University Press.
- McCormick, T. H., Salganik, M. J. & Zheng, T. (2010). How Many People Do You Know?: Efficiently Estimating Personal Network Size. *Journal of the American Statistical Association*, 105(489): 59–70. <https://doi.org/10.1198/jasa.2009.ap08518>
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J. M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415–444.
<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>
- Moksony, F. (2006). A Poisson-regresszió alkalmazása a szociológiai és demográfiai kutatásban. *Demográfia*, 49(4), 366–382.
- Nagy, Á., Béres-Áfra, Zs., & Szalóki, V. (2025). The Domestication of the Civil Sphere: The Hungarian Example. *Civil Szemle*, 22(2), 9–24. <https://doi.org/10.62560/csz.2025.02.1>

- Putnam, R. D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Sik, D. (2018). Szolidaritás a késő modernítésben. *Szociológiai Szemle* 28(1): 4–32.
<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2018.1.1>
- Sik, D. & Zakariás, I. (2021). A szolidaritási mező – járvány idején. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 11(1), 1–30. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.1.1>
- Szabó, A. & Gerő M. (2020). A magyar társadalom politikai integrációja, In Kovách, I. (Szerk.), *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet.
- Szabó, K. (2014). Hétköznapi tapasztalat – az elméleti kutatás ihletője. *Magyar Tudomány*, 175(2), 247–251.
- Takács, E. (2018). *A szolidaritás alakváltozásai: Az együttműködés lehetőségei és gátjai Magyarországon*. Budapest. Napvilág.
- Takács, E. (2019). Társadalmi szolidaritás vs reflexív szolidaritás Durkheim szolidaritáskonceptiója a későmodernítésben. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 9(2), 42–57.
<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2019.2.42>
- Tönnies, F. (1887). *Közösség és társadalom*. Gondolat.
- Utasi, Á. (2002). A társadalmi integráció és szolidaritás alapjai: a bizalmas kapcsolatok. *Századvég*, 24.
- Vida, L. (2023). Marginalizált társadalmi csoportok láthatósága kapcsolathálózati szempontból. *METSZETEK – Társadalomtudományi folyóirat*, 12(1), 83–108.
<https://doi.org/10.18392/metsz/2023/1/5>
- Zheng, T., Salganik, M. J. & Gelman, A. (2006). How Many People Do You Know in Prison? *Journal of the American Statistical Association*, 101(474), 409–423.
<https://doi.org/10.1198/016214505000001168>

TÁRSADALMI HATÁS: MÉRÉS ÉS MENEDZSMENT – TAPASZTALATOK SZAKÉRTŐI ÉS CIVIL SZERVEZETI OLDALRÓL

Kaderják Anita – Rajkó Andrea – Horváthné Csolák Erika –
Magyar Dániel – Tanács Boglárka

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedben a társadalmi hatásmérés a nemzetközi civil és nonprofit diskurzus egyik központi témájává vált. A fenntarthatósági elvárások erősödése és az eredményalapú finanszírozási gyakorlatok terjedése nyomán a civil szervezetek egyre gyakrabban szembesülnek azzal az igénnyel, hogy tevékenységeik társadalmi hatásait mérjék és láthatóvá tegyék (European Commission, 2023; OECD, 2023). A hatás bemutatása így nem csupán szakmai kérdés, hanem a szervezeti legitimitáció és a forrásszerzés egyik fontos eszköze is (Arvidson & Lyon, 2014).

A hazai civil szervezetek számára a hatásmérés egyszerre jelent lehetőséget és kényszert. Ideális esetben a mérési rendszerek támogatják a szervezeti tanulást, a programok fejlesztését és a támogatókkal való partnerségek erősítését. Ugyanakkor a nonprofit szervezetek működési környezete sokszor bizonytalan: a projektalapú finanszírozás és a korlátozott kapacitások megnehezítik a teljesítménymérési rendszerek tartós beépülését (Benjamin, 2012; Arvidson & Lyon, 2014). A hazai szektorban a szervezetek jelentős része alacsony bevételi szinten működik, bevételeik nagy arányban támogatásokból és állami forrásokból származnak (Központi Statisztikai Hivatal [KSH], 2024), miközben a kutatások strukturális bizonytalanságra és kapacitáshiányra hívják fel a figyelmet (Kuti & Marschall, 2020; Nagy, 2020; Tanács, 2024). Ebben a környezetben a hatásmérés nem pusztán módszertani kérdés, hanem erőforrás- és működési kihívás is: bár stratégiai eszköz lehetne a fejlődés

és a legitimáció erősítésére, a gyakorlatban sok szervezet számára inkább külső elvárások által vezérelt, nehezen finanszírozható teherként jelenik meg.

Az erősödő hatásmérési elvárások és a korlátozott szervezeti kapacitások közötti feszültség befolyásolja azt is, hogy a hatásmérés milyen szerepet kap a szervezeten belül: adminisztratív teherre vagy a tanulás és a stratégiai tervezés eszközévé válik. A szakirodalom ezt a kettősséget az elszámoltathatósági (accountability) és a tanulási (learning) funkciók közötti feszültségként írja le (Arvidson & Lyon, 2014; OECD, 2023). A mérési rendszerek akkor tudnak valóban működni, ha nem pusztán formális kötelezettségként, hanem a szervezeti döntéshozatal részét képező eszközként jelennek meg (Benjamin, 2012).

A nemzetközi irodalomban egyre hangsúlyosabb az a megközelítés, amely a társadalmi hatásmérést egy tágabb, ciklikus folyamat – a hatásmenedzsment – részeként értelmezi (EVPA, 2015; Portales, 2019; Cromo Alapítvány, 2021). Ebben az értelmezésben a szervezet tudatosan megfogalmazza céljait, megtervezi beavatkozásait, méri azok eredményeit, majd a tapasztalatokat visszaforgatja a működésébe (OECD, 2023). Ez a szemlélet különösen releváns lehet a civil szektor számára, mivel lehetőséget teremt arra, hogy a hatásmérés ne pusztán külső elvárásokra adott válaszként, hanem a szervezeti önreflexió és tanulás integrált eszközeként jelenjen meg.

Ugyanakkor a nemzetközileg elterjedt módszertani keretek – például a strukturált indikátorrendszerek vagy a Social Return on Investment – gyakran jelentős idő- és szakértői kapacitást igényelnek (Portales, 2019; OECD, 2023). Ha a módszertan túl komplex a rendelkezésre álló erőforrásokhoz képest, fennáll a veszélye, hogy a mérés formálissá válik, és nem jár valódi szervezeti tanulással (Benjamin, 2012; Arvidson & Lyon, 2014).

A hazai gyakorlatban ugyanakkor kevésbé feltárt, hogy a civil szervezetek milyen motivációk mentén kezdenek hatásmérési tevékenységekbe, milyen akadályokkal szembesülnek, és milyen feltételek mellett válik a hatásmérés a szervezeti működés integrált részévé. Tanulmányunk e strukturális és szervezeti szinten egyaránt jelentkező feszültség empirikus vizsgálatára vállalkozik. Arra keressük a választ, hogy hogyan jelenik meg a társadalmi hatásmérés és hatásmenedzsment a magyar civil szervezetek működésében, milyen motivációk ösztönzik alkalmazását, milyen szervezeti és erőforrásbeli akadályok nehezítik beépülését, és milyen feltételek mellett válhat a hatásmérés valódi fejlesztő eszközzé.

Kutatásunk az ELTE Társadalmi Innovációs Nemzeti Labor keretében zajló Társadalmi Hatásmérés kutatás feltáró szakaszának eredményeire épül. Kutatásunk célja egy olyan, alacsony küszöbű hatásmenedzsment-módszertani megközelítés kidolgozása, amely egyszerre reflektál a nemzetközi szakirodalom által azonosított dilemmákra és a hazai civil szervezetek működési realitásaira. A tanulmány empirikus eredményei hozzájárulnak a társadalmi hatásmérés adaptációjáról szóló nemzetközi diskurzus árnyalásához, valamint kapcsolódnak a hazai civil szektor intézményesülését és működési kihívásait vizsgáló kutatásokhoz.

2. Elméleti és szakirodalmi keret: társadalmi hatásmérés és hatásmenedzsment a civil szektorban

2.1. A társadalmi hatás fogalma és értelmezése

A társadalmi hatás fogalmának meghatározása a szakirodalomban nem egységes, a különböző megközelítések eltérő hangsúlyokat alkalmaznak az értékteremtés, a változás időtávja és az érintettek perspektívája tekintetében (Portales, 2019). A közös pontot ugyanakkor az emberközpontú megközelítés jelenti: a társadalmi hatás jellemzően az egyének vagy közösségek életében bekövetkező, a szervezet tevékenységéhez köthető változásokban ragadható meg (Portales, 2019; Cromo Alapítvány, 2021). Ezek a változások lehetnek pozitívak vagy negatívak, tervezettek vagy nem szándékoltak, és gyakran csak közép- vagy hosszú távon válnak érzékelhetővé (OECD, 2023).

A civil és nonprofit szervezetek esetében a társadalmi hatás kérdése különösen hangsúlyos, mivel e szervezetek elsődleges célja nem gazdasági profit előállítása, hanem társadalmi értékteremtés. A civil szervezetek a harmadik szektor szereplőiként közvetítő szerepet töltenek be az állam, a piac és a társadalom között, különösen a helyi közösségek fejlesztése és az érdekérvényesítés területén (Kaprinay, 2015; Bucher, 2020). Ebből fakadóan a társadalmi hatás nem csupán működésük „mellékterméke”, hanem létük legitimációs alapja is (Nicholls et al., 2012).

2.2. A társadalmi hatásmérés funkciói és dilemmái a civil gyakorlatban

A társadalmi hatásmérés a szakirodalomban olyan szisztematikus értékelési folyamatként jelenik meg, amely a szervezeti beavatkozások következtében a kedvezményezettek életében bekövetkező változások feltárását és értelmezését célozza (Lévai, 2020; OECD, 2023). Az egyes szereplők számára és szituációtól függően különböző célokat szolgálhat a hatásmérés: egyes esetekben elsősorban az elszámoltathatóság és a külső legitimitás biztosítását szolgálja, míg máskor a szervezeti tanulás és a programfejlesztés támogatását tekintik elsődleges céljának (Kormos, 2017; Bakó, 2022).

A civil szektorban ez a kettősség gyakran feszültségként jelenik meg. A donorok és finanszírozók részéről erősödő kimenet- és eredményalapú elvárások a hatásmérést sok esetben megfelelési kényszerré alakítják, amelynek célja elsősorban a támogatások igazolása (Nicholls et al., 2012; OECD, 2023). Ennek következtében a mérési gyakorlatok gyakran elsősorban külső elszámoltathatósági elvárásokhoz igazodnak, és nem épülnek be szervesen a szervezeti működésbe, ami korlátozza a szervezeti tanulásához való hozzájárulásukat (Arvidson & Lyon, 2014). A szakirodalom arra is rámutat, hogy az elsősorban megfelelési célú hatásmérés hosszabb távon a programok célrendszerének torzulásához is vezethet (Ebrahim & Rangan, 2014).

2.3. Hatásmenedzsment mint integrált szervezeti megközelítés

A szakirodalomban a társadalmi hatásmérés kifejezés esetenként konkrét mérési módszertant, más esetekben folyamatot, stratégiai eszközt jelöl – ez utóbbi megközelítést hatásmenedzsmentként is nevezik. A nemzetközi szakirodalomban egyre hangsúlyosabban jelenik meg a hatásmenedzsment szemlélete, ami a hatások tudatos megtervezését, mérését és a tanulságok visszacsatolását egy egységes, ciklikus folyamatként értelmezi, amely szorosan kapcsolódik a szervezet stratégiai és operatív működéséhez (EVPA, 2015; Portales, 2019). Ebben az értelmezésben a hatásmérés nem önálló technikai feladat, hanem a szervezeti döntéshozatal egyik támogató eszköze (OECD, 2023), amely lehetővé teszi a folyamatos tanulást (Portales, 2019).

A hatásmenedzsment szemlélet különösen releváns a civil szervezetek számára, mivel lehetőséget kínál arra, hogy a mérési tevékenységek ne kizárólag külső elvárásokra adott válaszként jelenjenek meg, hanem a szervezeti tanulás és fejlődés részévé váljanak (EVPA, 2015). A ciklikus logika – a célok meghatározása, a beavatkozások megvalósítása, a hatások mérése és az eredmények értelmezése – több ponton is párhuzamba állítható a klasszikus menedzsment megközelítésekkel, ugyanakkor a hatásmenedzsment sajátossága, hogy kiemelten figyelembe veszi az érintettek bevonását és a hosszú távú társadalmi változásokat (Cromo Alapítvány, 2021; Portales, 2019).

2.4. Hatástervezés és módszertani keretek a civil gyakorlatban

A hatásmenedzsment egyik kulcseleme a hatástervezés, amelynek célja a beavatkozások és a kívánt társadalmi változások közötti oksági kapcsolatok explicitté tétele (EVPA, 2015). A szakirodalomban e cél elérésére több, egymással rokon megközelítés létezik; a civil gyakorlatban leggyakrabban a logikai modell (Center for Social Impact Strategy, n.d.) és a Theory of Change alkalmazása jelenik meg (Annie E. Casey Foundation, 2022; Hivos, 2015). Mindkét megközelítés célja, hogy átláthatóvá tegye, miként vezetnek a szervezeti tevékenységek rövid-, közép- és hosszú távú társadalmi hatásokhoz (OECD, 2023).

A hatástervezési folyamat alacsony belépési küszöbű, mégis jelentős hatással járhat: *„Egyszerűbb esetekben már az is előrelépést jelenthet, ha egy adott szervezet időt szán arra, hogy átbeszélje és megfogalmazza azt, hogy milyen társadalmi problémákat akar orvosolni, végső soron milyen pozitív változásokat akar elérni, és ezt milyen hatásmechanizmus mentén gondolja megvalósítani. Ha ezt követően időnként egy reális értékelés is történik, ahol a programban részt vevő kollégák, esetleg további érintettek összeülnek értékelni a programot, majd pedig ennek hatására – a tanulságok alapján – változtatnak a programon, már jelentős lépéseket tett meg a szervezet (Bakó, 2022, 55. o.).*

A kérdőíves adatokat leíró statisztikai módszerekkel dolgoztuk fel, elsősorban a kvalitatív eredmények kiegészítése és kontextualizálása céljából.

A kutatás során tudatosan törekedtünk arra, hogy az empirikus eredményeket a civil szektor strukturális sajátosságainak figyelembevételével értelmezzük. Ennek megfelelően az elemzés nem az egyes szervezetek összehasonlítására vagy rangsorolására irányult, hanem arra, hogy feltárja azokat a közös dilemmákat és visszatérő problémákat, amelyek a társadalmi hatásmérés és hatásmenedzsment hazai gyakorlatát jellemzik.

A kutatásnak ugyanakkor több korlátja is van. A minta nem reprezentatív, így az eredmények nem általánosíthatók a teljes hazai civil szektorra. Az interjúk és a kérdőív önbevallásos adatokra épülnek, amelyek torzításokat hordozhatnak. E korlátok ellenére a kutatás alkalmas arra, hogy empirikus alapú betekintést nyújtson a hazai civil szervezetek hatásmérési gyakorlataiba, és megalapozza a további, célzottabb vizsgálatokat.

4. Empirikus eredmények: a hazai civil hatásmérési gyakorlat mintázatai

A kutatás empirikus eredményei azt mutatják, hogy a társadalmi hatásmérés a hazai civil szektorban sokszínű, ugyanakkor jól azonosítható szervezeti és működési mintázatok mentén jelenik meg. Az interjúk és az online kérdőíves adatfelvétel elemzése alapján kirajzolódott, hogy a hatásmérési gyakorlatokat elsősorban a hatásmérés motivációja, a rendelkezésre álló erőforrások, valamint a szervezeti beágyazottság mértéke határozza meg. Ez összhangban áll a teljesítménymérés harmadik szektorbeli szakirodalmának azon megállapításával, hogy a mérési rendszerek szervezeti adaptációját gyakran a kontextus (kapacitás, finanszírozás, elszámoltathatósági nyomás) határozza meg, nem pedig a „legjobb módszertan” önmagában (Cordery & Sinclair, 2013; Benjamin, 2012). Az alábbiakban öt olyan fő tematikus területet mutatunk be, amelyek visszatérően megjelentek az empirikus anyagban.

4.1. A hatásmérés motivációi: bizonyítás és fejlesztés

A hatásmérési tevékenységek elindításának motivációi alapvetően két pólus köré rendeződnek. Az egyik oldalon a szervezetek saját hatékonyságuk és eredményességük igazolására irányuló törekvései, valamint a támogatók felé történő elszámoltathatóság áll szemben a szervezeti tanulást és programfejlesztést támogató belső igényekkel. A nemzetközi szakirodalomban ez a kettősség gyakran az elszámoltathatósági (accountability) és a tanulási (learning) funkciók feszültségeként jelenik meg (Ebrahim, 2003; Ebrahim & Rangan, 2014). Ahogyan Kovách Eszter (Scale Impact) szakértő fogalmaz: „Azt szoktuk mondani, hogy kétféle gyakorlati alkalmazása van a hatásmérésnek, az egyik az a *improve*, a másik meg az *prove*:

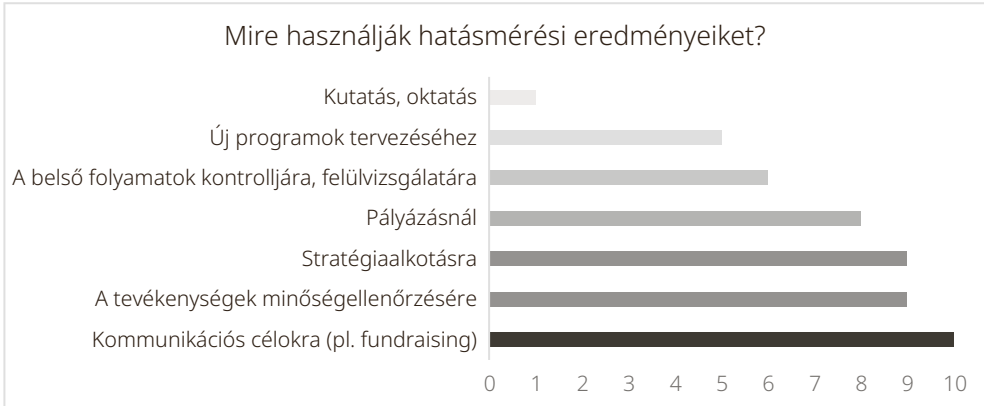
tehát fejlesztik a saját tevékenységüket, másik meg az, hogy bizonyítékot adnak arról, hogy ők ténylegesen elérik azt a hatást”

A külső elvárások meghatározó szerepe a hazai civil szektorban is érződik: „A civileknél szerintem (...) létkérdés, hogy tudja-e bizonyítani a hatékonyságát” – fogalmaz Herczog Mária. Számos interjúalany számolt be arról, hogy a hatásmérés elsősorban a támogatók által előírt beszámolási kötelezettségek teljesítését szolgálja, és kevésbé épül be a szervezet napi működésébe. Egy szakértő szerint „nagyon gyakran nagyon részleges, vagy inkább csak kipipálendő feladatként tekintenek rá” (Messing Vera). Egy civil szervezeti interjúalanyunk arra hívta fel a figyelmet, hogy az ilyen jellegű külső nyomás esetenként ahhoz vezethet, hogy a szervezetek „fényezik” az általuk kifejtett hatást. Az ilyen „compliance” típusú mérés harmadik szektorbeli kockázatait a szakirodalom is tárgyalja: a mérési gyakorlatok beszámolási célhoz kötődése torzíthatja a programcélokat és csökkentheti a tanulási hozadékat (Ebrahim, 2003; Benjamin, 2012).

Az empirikus adatok alapján a legtöbb szervezet esetében a hatásmérés kezdetben inkább a „prove” logika mentén jelenik meg, és csak később – hosszabb tanulási folyamat eredményeként – válik a szervezeti működés fejlesztésének eszközévé; ez illeszkedik azokhoz a keretekhez, amelyek szerint a mérés szerepe a szervezeti érettséggel és a működési környezettel együtt változik (Ebrahim & Rangan, 2014).

Tolvaj Krisztina (SIMPACT) úgy fogalmaz, hogy „az igény nem a kis szervezetek fejében fogalmazódott meg. (...) még most is, nyolc év után is azt érezzük, hogy a civil szervezetek nem érzik szükségét a hatásmérésnek (...) véleményem szerint először mindset change-re van szükség”. Ugyanakkor civil szervezeti interjúink azt támasztják alá, hogy ez a típusú szemléletváltás a hatásmérési folyamat közben is megtörténhet: az érettebb hatásmérési gyakorlattal rendelkező civil szervezetek esetében is előfordult, hogy a mérési tevékenység kiindulópontja a forrásszerzés volt, ugyanakkor válaszaik egyértelműen rávilágítanak arra, hogy a hatásmérés számos egyéb szervezeti funkciót is támogat. Kiemelt területként jelentek meg olyan belső, szakmai fejlődést támogató célok, mint a programok adaptálása és továbbfejlesztése, valamint a hosszú távú, fenntartható működés biztosítása.

Az online kérdőíves válaszok alapján kirajzolódó mintázatok jól szemléltetik, hogy társadalmi hatásmérést megvalósító civil szervezetek – a szakértői interjúkkal összhangban – leggyakrabban kommunikációs és forrásszerzési célú felhasználásról számolnak be, ugyanakkor markánsan megjelennek a belső szervezeti működéshez kapcsolódó funkciók is. Ide tartozik a stratégiaalkotás támogatása, a belső folyamatok nyomon követése és a minőségbiztosítás eszközeként való alkalmazás.

1. ábra: A hatásmérés eredményének felhasználása (többszörös válaszadási lehetőség, válaszok száma). Forrás: Saját adatgyűjtés, 2024

4.2. Hatástervezés mint szervezetfejlesztési fordulópont

Az empirikus anyag egyik legmarkánsabb tanulsága, hogy a hatástervezési folyamat – különösen a hatásláncok és logikai modellek kidolgozása – sok szervezet számára valódi szervezetfejlesztési fordulópontot jelentett, itt válnak explicitté azok az implicit feltételezések, amelyek addig meghatározták a programok működését. Ez összhangban áll a hatásmenedzsment azon megközelítésével, amely a tervezést–mérést–visszacsatolást egy tanulási ciklus részeként értelmezi (EVPA, 2015; Ebrahim & Rangan, 2014).

„A hatástervezés önmagában fejleszt” – fogalmazott Tolvaj Krisztina (SIMPACT), míg Kovách Eszter szerint a folyamat gyakran „kényszeríti ki” a szervezeti reflexiót. Ugyanakkor ez a szakasz nem mentes az ellenállásoktól: „Itt szokott elbukni a hatásmérés” – mutatott rá Héra Gábor, utalva arra, hogy a szervezetek egy része nehezen vállalja a működésével kapcsolatos kritikus önreflexiót. Azoknál a szervezeteknél azonban, amelyek végig tudták vinni ezt a folyamatot, a hatástervezés hozzájárult a programok fókuszálásához és a hosszabb távú stratégiai gondolkodás erősödéséhez, ami a szakirodalomban is a hatásmenedzsment egyik legfontosabb „nem technikai” hozadékaként jelenik meg (EVPA, 2015).

A hatástervezési szakasz leginkább elkötelezettséget és időt igényel: kritikus feltétele a megvalósulásának, hogy a szervezet munkatársainak és önkénteseinek legyen lehetősége alkalmanként átbeszélni, milyen cél érdekében dolgoznak, és hogyan képzelik el azokat a gyakorlati lépéseket, stratégiákat, melyek elősegítik az ide való eljutást. Ugyanakkor ne becsüljük le az időbeli kapacitáskorlát erejét sem, ahogyan Héra Gábor (HOLO.) fogalmaz: „Még mindig azt gondolom, hogy ez egy luxus (a hatásmérés). Olyan luxus, amit olyan szervezetek tudnak megengedni maguknak, akiknek van elég erőforrásuk, hogy ezen gondolkodjanak.”

Az online kérdőív tanulsága szerint a hatástervezés fogalomrendszere kezd ismertté válni a civil szervezetek számára: a válaszadók 62 százaléka hallott már a hatástervezéshez kapcsolódó alapfogalmakról – így hatásláncról vagy logikai mátrixról. A válaszok megerősítették, hogy a hatástervezés nem *pénzkérdés*: nem mutatkozott egyértelmű összefüggés a költségvetési nagyság és a tájékozottság között. Ugyanígy nem köthető a költségvetési mérethez a hatástervezési szakasz megvalósulása sem: a válaszadók több, mint felénél (21 szervezet), ahol megvalósult a hatástervezés, éppúgy találunk kis költségvetésű szervezeteket, mint a legnagyobb, 100 millió forintos költségvetéssel rendelkezőket.

4.3. Adatgyűjtési gyakorlatok

A kutatás eredményei szerint a hazai civil szervezetek jelentős része már jelenleg is gyűjt különféle adatokat a tevékenységeiről és a kedvezményezettekről. Ezek az adatgyűjtési gyakorlatok azonban sok esetben fragmentáltak, és nem illeszkednek egységes mérési keretbe. „Naplózzuk a gyerekekkel a tevékenységet, az elejétől kezdve, tehát rengeteg adatunk van arról, hogy mi történt a gyerekekkel az elmúlt 10 évben.” – meséli Benkő Fruzsina (InDaHouse), de a rengeteg adat sokszor mégsem tud tartalmazni hozzájárulni a stratégiai döntéshozatalhoz és a tanuláshoz, mert azok elemzésére nincsen megfelelő kapacitás vagy motiváció. „Ez egy admin teher a szervezeteknek (...) amikor ilyen nagyon-nagyon kevés erőforrás van (...) nem ez a fókusz.” – mondja Révész Éva (IFUA Nonprofit Partner, BCE). A nemzetközi nonprofit teljesítménymérési irodalom hasonló jelenséget ír le: az adatgyűjtés megléte nem garantálja az értelmezést és a döntéstámogató felhasználást, különösen kapacitás-szűk környezetben (Benjamin, 2012; Cordery & Sinclair, 2013).

Az online kérdőív rákérdezett annak az okára is, ha valamely szervezet nem gyűjt szisztematikusan adatot: a legjellemzőbb akadályozó tényezők a humán és időbeli erőforrások szűkössége.

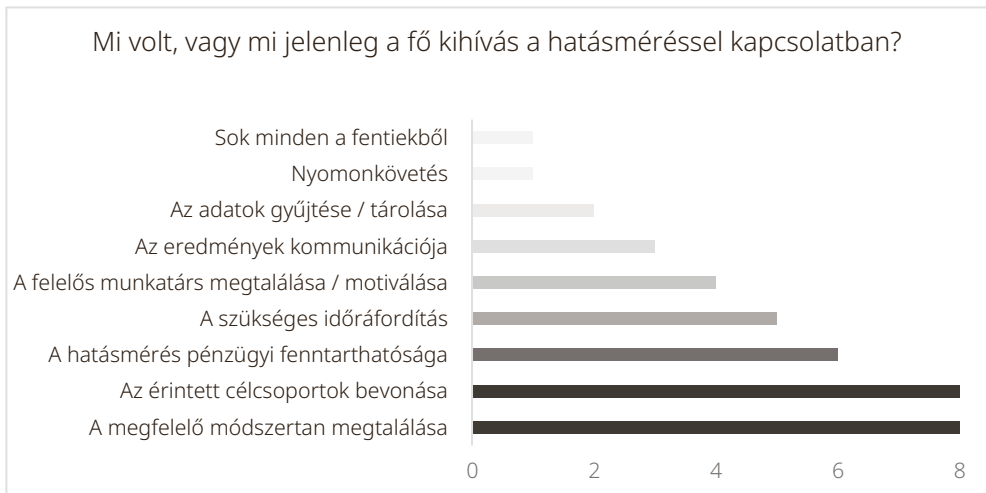
2. ábra: Az adatgyűjtés ellen ható tényezők (többszörös válaszadási lehetőség, válaszok száma).

Forrás: Saját adatgyűjtés, 2024

4.4 Hatásmérés megvalósulása és kapacitáskorlátok

Az online válaszadók közel fele méri tevékenységeinek hatását valamilyen konkrét eszközzel. A mérési gyakorlat előfordulása a szervezetek költségvetési méretével együtt nő: az évi 1 millió forint alatti költségvetéssel működő szervezetek körében a válaszadók 57%-a jelezte, hogy alkalmaz valamilyen hatásmérési eszközt, míg a 100 millió forint feletti költségvetésű kezdeményezések esetében ez az arány 71%.

A kérdőíves eredmények alapján a hatásmérés megvalósítását leginkább a megfelelő módszertan kiválasztásának nehézségei, az adatgyűjtési kihívások, valamint a pénzügyi és humán erőforrások hiánya akadályozza. Ezek a tényezők a szervezetek méretétől függetlenül megjelennek, ugyanakkor eltérő súllyal.

3. ábra: A hatásméréssel kapcsolatos fő kihívások (többszörös válaszadási lehetőség, válaszok száma). Forrás: Saját adatgyűjtés, 2024

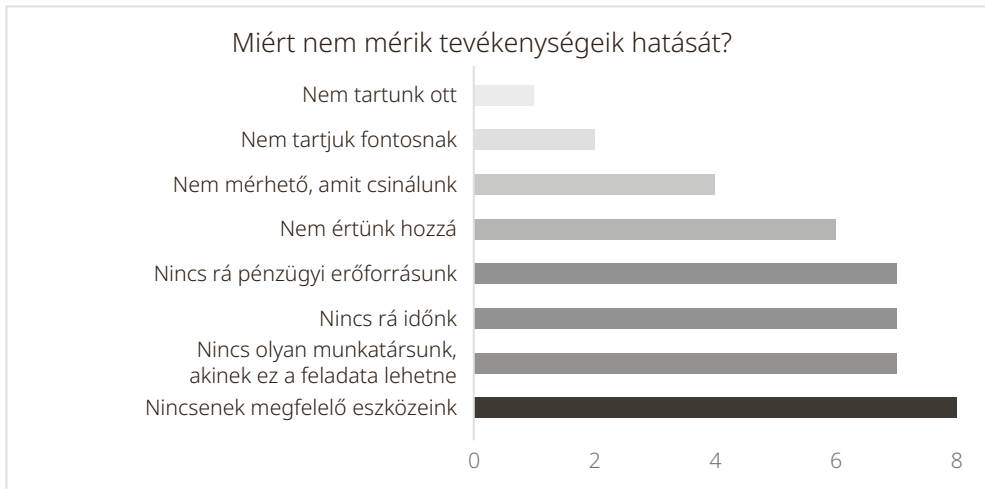
A módszertan megtalálása komoly kihívást jelent a civil szervezetek számára, amely sokszor szintén pénzügyi és szervezeti erőforráskérdésekre vezethető vissza. A nemzetközileg elterjedt hatásmérési keretrendszerek – mint a Social Return on Investment¹, a Social Reporting Standard vagy a standardizált indikátorkészletekre épülő megközelítések – gyakran jelentős adat-, idő- és szakértői kapacitást igényelnek, ez pedig nem áll összhangban a hazai civil szervezetek erőforrás-lehetőségeivel (Nicholls et al., 2012; Feor et al., 2023; OECD, 2023). Ahogyan Bakó (2022) fogalmaz, fontos, hogy a szervezetek ne „vállalják túl magukat”, azaz ne akarjanak az erőforrásaikhoz képest túl komplex vagy költséges hatásmérést megvalósítani. A befogadhatóság kulcstényező: „az biztos, hogy nem szabad az elején

¹ Csak az olyan érett szervezetek esetében találkozunk itthon alkalmazott SROI módszertannal, mint például a Bagázs Közhasznú Egyesület (Révész et al., 2025).

túl komplex dolgot kérni (...) az egyszerűség, hogy onnan induljunk ki, hogy egy egyszerű hatáslánc és néhány mért mutató meglegyen. Ez nagyon fontos ahhoz, hogy tényleg használják” – fogalmaz Tolvaj Krisztina (SIMPACT).

Héra Gábor (HOLO.) arra is felhívja a figyelmet, hogy a kisebb civil szervezetek esetében „bármilyen rendszert alakítunk ki, az a nagyon fontos, hogy saját erőforrásból tudja megcsinálni az adott szervezet, ne kelljen licencet venni, ne kelljen megtanulni a szoftvert, ő saját maga tudja alkalmazni, és könnyű legyen, tehát ne legyen nagy teher az adott szervezetnek.”

Tanulságos, hogy a hatásmérést nem folytató válaszadók többsége a megfelelő eszközök hiányát jelöli meg fő akadályként, ami arra utal, hogy a hatásmérést sokan továbbra is komplex, magas technikai igényű tevékenységként értelmezik. Interjúink viszont azt erősítik, hogy a társadalmi hatásmérés kihívásai a nonprofit szektorban elsősorban nem technikai problémákból, hanem a szervezeti működés, az intézményi környezet és az eltérő elszámoltathatósági elvárások közötti feszültségekből erednek (Costa, 2021).

4. ábra: A hatásmérés ellen ható tényezők (többszörös válaszadási lehetőség, válaszok száma).

Forrás: Saját adatgyűjtés, 2024

4.5. Jó gyakorlatok: amikor a hatásmérés élő folyamatává válik

A kutatás során több olyan jó gyakorlatot is azonosítottunk, amelyek jól példázzák a hatásmenedzsment szemlélet működőképességét a hazai civil szektorban. Ezekben az esetekben a hatásmérés nem különálló projektként, hanem a szervezeti működésbe ágyazott folyamatként jelenik meg, ami összhangban áll a hatásmenedzsment gyakorlati útmutatóinak ciklikus, visszacsatolás-alapú logikájával. A jó gyakorlatok részletesebb elemzése alapján négy visszatérő mintázat azonosítható.

1. Stratégiai beágyazottság: a mérés, mint fejlesztési eszköz

A vizsgált jó gyakorlatok egyik legfontosabb közös jellemzője, hogy a hatásmérés nem különálló, projektjellegű tevékenységként jelenik meg, hanem a szervezeti működésbe ágyazott folyamattá válik. Ez a beágyazottság nem csupán technikai kérdés, hanem motivációs és szemléleti változást is tükröz.

A Bagázs példája jól szemlélteti ezt a kettősséget. A szervezet az elmúlt évek során különféle hatásmérési módszerekkel kísérletezett, amelyek változatos eredményekhez vezettek, és segítették a belső folyamatok és a hatékonyság tudatosítását. Az SROI módszer, amelyet adománygyűjtési céllal emeltek be külső erőforrás segítségével, rámutatott arra, hogy a hatásmérés hogyan tudja a szervezet működését támogatni, a munka folyamatosságát biztosítani, illetve felhívta a figyelmet az adatok pontos és rendszeres rögzítésére. A szakmai munkára viszont a legjelentősebb hatást a „legfontosabb változás” kutatás fejtette ki, amely életinterjúk révén mélyreható képet nyújtott a szervezet fejlődéséről, bemutatva a kezdeti időszak főbb változásait. E módszereknek köszönhetően az adatgyűjtés és hatásmérés fokozatosan beépült a mindennapi működésbe, szerves részévé vált az egyesület kultúrájának. Ugyanakkor a Bagázs tapasztalata arra is rámutat, hogy az adatgyűjtés kiépítése önmagában nem jelenti automatikusan a hatásmenedzsment teljes körű megvalósulását. Bár a szervezet strukturált adatbázissal rendelkezik, az adatok mélyebb elemzése és tudományos szintű feldolgozása továbbra is kapacitáskorlátokba ütközik. Ez jól érzékelteti az adatgyűjtés és az adatértelmezés közötti különbséget, amely a hazai gyakorlat egyik visszatérő dilemmája.

Hasonló kettősség figyelhető meg a Bátor Tábor esetében, ahol a nemzetközi hálózati riportálási kötelezettség elszámoltathatósági funkciót jelent, ugyanakkor a mért eredmények a programok finomhangolásában és stratégiai tervezésében is szerepet kapnak. A hatásmérés itt már nem pusztán megfelelési eszköz, hanem döntéstámogató mechanizmus.

Az Igazgyöngy Alapítvány esetében a mért adatok konkrét programadaptációhoz vezettek: a fiatal anyák programjának beavatkozási sorrendje és tartalma a visszajelzések alapján módosult. Itt a hatásmérés elsődlegesen fejlesztési funkciót tölt be, miközben a szervezet hosszú távú célja egy megosztható, mások számára is adaptálható rendszer kialakítása.

A vizsgált jó gyakorlatok alapján a motivációs érettség nem a két funkció közötti választásban, hanem azok tudatos integrációjában ragadható meg. A stratégiailag beágyazott hatásmérés esetében a külső elszámoltathatóság és a belső tanulás nem egymással versengő, hanem egymást erősítő dimenziók. A mérési eredmények nemcsak beszámolási dokumentumokban jelennek meg, hanem visszacsatolódnak a programfejlesztésbe és a szervezeti döntéshozatalba is.

2. Arányos adatgyűjtés és alacsony küszöbű digitális megoldások

A vizsgált szervezetek nem komplex, költséges mérési infrastruktúrára építenek, hanem a működésükhöz illeszkedő, arányos adatgyűjtési megoldásokat alkalmaznak.

A Bagáznál az adatkezelést és a riportálást 2019 óta az Airtable programmal végzik, amelyet könnyű kezelhetősége miatt több programjukba is fokozatosan bevezettek, mára pedig minden adatot ebben tárolnak, kezelnek és vezetnek. Az Amigos a Google Forms-alapú dokumentálást minden önkéntes számára kötelezővé tette, az adatokat rendszeresen összesítik. A szervezet nagy figyelmet szentel a szöveges visszajelzésekre is, mivel ezek lehetőséget nyújtanak a részletek mélyebb megértésére. Az InDaHouse és a Toldi Tanoda részletes tanulási naplókat vezetnek, amelyekből gyerekenként évi több tucat bejegyzés születik. Az adatgyűjtés módja a lehető legegyszerűbb, ahogyan Lencse Máté, a Toldi Tanoda vezetője fogalmazott: „minden egyes tanulás után fogod magad, megnyitod a tanulási naplót, és minden tanulásról minden gyereknek külön rögzítesz egy ilyen naplóbejegyzést”.

E példák azt mutatják, hogy a hatásmérés gyakorlati sikeressége nem feltétlenül a módszertani komplexitáson múlik, hanem azon, hogy az adatgyűjtés strukturált, rendszeres és a napi működésbe illesztett legyen. Az adminisztratív adatgyűjtés és a tanulási célú adatgyűjtés közötti különbség kulcsfontosságú: az előbbi beszámolási kötelezettséget teljesít, az utóbbi szervezeti tudást termel. A vizsgált szervezetek példája azt mutatja, hogy az alacsony küszöbű digitális megoldások nem a módszertani igénytelenséget jelentik, hanem a működési realitásokhoz illeszkedő pragmatikus adaptációt. Az egyszerűség ebben az értelemben nem a szakmai minőség csökkenését, hanem a fenntarthatóság feltételét jelenti.

3. Kapacitásmenedzsment és együttműködések

A hazai civil szektor erőforrás-korlátai ellenére több szervezet kreatív megoldásokat alkalmaz a kapacitáshiány kezelésére. A Bagázs számára az adatok feldolgozása és elemzése jelenti a legnagyobb kihívást, mivel belső kapacitásaik korlátozottak. Bár együttműködnek a Corvinus Science Shoppal, ahol alapszakos hallgatók készítenek elemzéseket számukra, a szervezet szívesen dolgozna kutatóintézetekkel vagy olyan szakmai csapattal, amely dedikáltan foglalkozna az adatok feldolgozásával és publikációk létrehozásával, hogy az adatok szakmai szinten hasznosulhassanak. Az Amigosnál az adatgyűjtést önkéntesek végzik, míg az elemzést belső munkatársak koordinálják. Az adatok gyűjtése és elemzése folyamatosan zajlik a szervezeten belül, számos belső folyamat támogatására és a külső kommunikációhoz. A szervezet szorosan együttműködik a Corvinus Science Shoppal és annak MBA-hallgatóival, többek között olyan projektekben, amelyek az önkéntesek önmagukra gyakorolt hatását vizsgálják. A Bátor Tábor hatásmérési gyakorlata több szinten is kapcsolódik a SeriousFun Children's Network nemzetközi kutatásaihoz. A hálózat 2015-ben átfogó vizsgálatot végzett a tagtáborok programjainak rövid távú hatásairól, amelyben a magyarországi szervezet is részt vett. Ezt követően egy longitudinális kutatás is megvalósult, amely a korábban táborozó gyermekek hosszú távú – akár felnőttkorig nyomon követett – életútjára gyakorolt hatásokat vizsgálta. Emellett a 2021-ben elindított iskolai programhoz kapcsolódóan – nemzetközi támogatás keretében – külön hatásmérési folyamat indult, amely kifejezetten a magyarországi és a szlovákiai magyar nyelvű résztvevőkre fókuszál.

A jó gyakorlatok közös eleme, hogy a hatásmérés nem egyetlen személy tudására épül, hanem több szereplő bevonásával valósul meg. A külső partnerségek – egyetemi együttműködések, hallgatói projektek, nemzetközi hálózatok – nem pusztán kapacitáspótló megoldások, hanem a hatásmenedzsment intézményesülésének lehetséges csatornáit is. Ugyanakkor a külső erőforrásokra épülő rendszerek sérülékenyek lehetnek, ha nem párosulnak belső kompetenciafejlesztéssel.

4. Módszertani adaptáció: nem a modell, hanem az illesztés számít

Az interjúkban megjelenő hatásmérési módszertanok (1. táblázat) azt mutatják, hogy a szervezetek jellemzően kombinált megközelítést alkalmaznak. A kvantitatív eszközök (kérdőívek, jelenléti ívek) és a kvalitatív módszerek (interjúk, történetek, esettanulmányok) együttes használata dominál.

Az Igazgyöngy tapasztalata szerint a standardizált indikátorok gyakran nem illeszkednek a helyi társadalmi kontextushoz: „nem igazodnak a számadatok ahhoz a társadalmi problémához, amiben dolgozunk”. Ez arra utal, hogy a hatásmérés adaptációja nem pusztán technikai egyszerűsítést, hanem a mérési logika kontextushoz igazítását is jelenti. Az Igazgyöngy tapasztalatai arra is rávilágítanak, hogy a legnehezebben mérhető változások gyakran nem az egyéni kimenetekhez, hanem az attitűdök, közösségi normák és intézményi együttműködések alakulásához kapcsolódnak. Ezek a rendszerszintű elmozdulások csak részben ragadhatók meg kvantitatív indikátorokkal, ami tovább erősíti a kvalitatív és narratív eszközök szerepét.

Az SROI alkalmazása – például a Bagáznál – elsősorban donor-kommunikációs célokat szolgál, míg a naplóalapú és kvalitatív megközelítések inkább belső tanulási funkcióval bírnak. A logikai modell és a hatáslánc-keretek sok esetben implicit módon jelennek meg, még ha nem is formalizált formában.

A tapasztalatok alapján nem az egységes, univerzális módszertan hiánya jelenti a fő kihívást, hanem az, hogy a szervezet képes-e a választott eszközt saját működéséhez illeszteni. A jó gyakorlatok adaptívak: nem „tankönyvi” implementációk, hanem kontextusérzékeny megoldások.

1. táblázat: Az interjúkban megjelenő hatásmérési módszertanok.

Hatásmérési módszer	Alkalmazó szervezetek	Megjegyzés
Kérdőíves visszacsatolás	Bátor Tábor, Toldi Tanoda, Demencia Projekt	Résztvevők, önkéntesek és szülők véleményének gyűjtése a programhatásokról.
Interjúk, esettanulmányok, történetek	InDaHouse, Igazgyöngy	Kvalitatív adatok gyűjtése sikertörténetekből, interjúkból, narratív naplókából.
Jelenléti ívek, fejlesztési naplók	Toldi Tanoda, InDaHouse	Gyerekek tanulási folyamatait követik mentorálási vagy tanodai keretek között.
SROI (Social Return on Investment)	Bagázs	A társadalmi hatás pénzben kifejezett értékének becslése, főként donorok és céges partnerek számára.
Kombinált (kvantitatív + kvalitatív)	Amigos, Igazgyöngy, InDaHouse, Bagázs, Bátor Tábor	Hatáslánc-modell, naplók, kérdőívek és kvalitatív visszajelzések együttes alkalmazása

Forrás: Saját adatgyűjtés, 2024

5. Konklúzió: a hatásmérés és hatásmenedzsment szerepe a hazai civil szektor működésében

Az empirikus eredmények alapján a társadalmi hatásmérés hazai civil gyakorlata elsősorban szervezeti és strukturális kérdésként értelmezhető. A vizsgált szervezetek és szakértők tapasztalatai egyaránt azt mutatják, hogy a hatásmérés megjelenése és működőképessége szoros összefüggésben áll a finanszírozási környezettel, a rendelkezésre álló humán kapacitásokkal, valamint a szervezeti kultúrával. Ez összhangban áll a szakirodalomban megjelenő kritikákkal, amelyek szerint a hatásmérés gyakran külső elszámoltathatósági logikák mentén formálódik, és csak korlátozott mértékben járul hozzá a szervezeti tanuláshoz (Ebrahim, 2003; Benjamin, 2012).

A kutatás egyik tanulsága, hogy a „prove” és „improve” logikák nem egymást kizáró megközelítések, hanem egy folyamat különböző fázisait jelölik. A hazai civil szervezetek többsége esetében a hatásmérés kezdetben jellemzően a külső elvárások teljesítését szolgálja, és csak fokozatosan válik a belső működést támogató eszközzé. Ez a fokozatosság különösen fontos szempont a civil szektor esetében, ahol a projektalapú működés és az erőforráshiány nem teszi lehetővé a komplex mérési rendszerek azonnali bevezetését. A szakirodalomban hangsúlyozott hatásmenedzsment-szemlélet ebben az értelemben nem alternatívája, hanem továbbfejlesztési iránya a hatásmérésnek.

Az eredmények rámutatnak arra is, hogy a hatástervezés kulcsszerepet játszik a hatásmérés szervezeti beágyazásában. A hatásláncok és logikai modellek

kidolgozása nem csupán technikai lépés, hanem olyan reflexív folyamat, amely elősegíti a szervezeti célok tisztázását és a programok fókuszálását. Ugyanakkor ez a folyamat gyakran ellenállást vált ki, mivel láthatóvá teszi a működés ellentmondásait és bizonytalanságait. Az empirikus tapasztalatok alapján azonban éppen ez a feszültség teremti meg a tanulás és a szervezeti fejlődés lehetőségét, amennyiben a szervezet nyitott az eredmények befogadására – a hatásmenedzsment módszertan ezt a visszacsatolási logikát a szervezeti működés központi elemének tekinti.

A kutatás eredményei megerősítik azt a szakirodalmi állítást is, hogy a hatásmérés sikeressége nem feltétlenül arányos a szervezeti mérettel vagy költségvetéssel. A kapacitáshiány – különösen a dedikált humán erőforrás hiánya – ugyan széles körben jelen van, mégis több olyan jó gyakorlat is azonosítható, amelyek alacsony erőforrás-ráfordítás mellett is működőképes megoldásokat kínálnak. Ez egybevág a harmadik szektorra vonatkozó teljesítménymérési kutatásokkal, amelyek szerint a mérési rendszerek működőképessége gyakran szervezeti beágyazottság, vezetői elköteleződés és belső felhasználási célok kérdése.

Mindezek alapján a hatásmenedzsment szemlélete különösen releváns keretet kínál a hazai civil szektor számára. A hatásmenedzsment nem a mérési terhek növelését jelenti, hanem annak lehetőségét, hogy a hatásmérés integrálódjon a szervezetek stratégiai és operatív működésébe, és így a beszámolási (accountability) igények mellett a szervezeti tanulást is érdemben szolgálja.

Irodalomjegyzék

- Annie E. Casey Foundation. (2022). *Theory of change guidance*.
<https://www.aecf.org/resources/theory-of-change>
- Arvidson, M., & Lyon, F. (2014). Social impact measurement and non-profit organisations: Compliance, resistance, and promotion. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 25(4), 869–886. <https://doi.org/10.1007/s11266-013-9373-6>
- Bakó, Cs. (2022). A társadalmi hatásmérésről: A civil-nonprofit szervezetek körében végzett hatásmérési projektek alapján. *Önkéntes Szemle: Elmélet, Gyakorlat, Módszertan*, 2(3), 30–57. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.3.30-57>
- Benjamin, L. M. (2012). Nonprofit organizations and outcome measurement: From tracking program activities to focusing on frontline work. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 41(6), 1141–1160. <https://doi.org/10.1177/0899764011427598>
- Bucher, E. (2020). Nonprofit szervezetek Magyarországon. *Humán Innovációs Szemle*, 11(1).
- Center for Social Impact Strategy. (n.d.). *Logic model*. University of Pennsylvania.
<https://csis.upenn.edu/independent-learning/logic-model/>
- Cordery, C. J., & Sinclair, R. (2013). Measuring performance in the third sector. *Qualitative Research in Accounting & Management*, 10(3/4), 196–212.
<https://doi.org/10.1108/QRAM-03-2013-0014>

- Costa, E. (2021). Challenges for social impact measurement in the non-profit sector. In O. M. Lehner (Ed.), *A research agenda for social finance* (pp. 127–152). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781788977351.00013>
- Cromo Alapítvány. (2021). *Társadalmi hatásmenedzsment eszköztár*. https://cromo.hu/wp-content/uploads/2025/06/Tarsadalmi-hatasmeres-eszkoztaar_Cromo-Alapitvany.pdf
- Ebrahim, A. (2003). Accountability in practice: Mechanisms for NGOs. *World Development*, 31(5), 813–829. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(03\)00014-7](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(03)00014-7)
- Ebrahim, A., & Rangan, V. K. (2014). What impact? A framework for measuring the scale and scope of social performance. *California Management Review*, 56(3), 118–141. <https://doi.org/10.1525/cmr.2014.56.3.118>
- European Commission. (2023). *EU voluntary review on progress in the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development* (COM/2023/700 final). EUR-Lex.
- EVPA. (2015). *A practical guide to measuring and managing impact*. European Venture Philanthropy Association.
- Feor, E., Varga, E., & Muck, B. (2023). *Measuring social impact: A new era for the social economy?* European Commission – Social Economy Gateway.
- Hivos. (2015). *Theory of change thinking in practice: A stepwise approach*. <https://hivos.org/document/hivos-theory-of-change/>
- Kaprinay, Zs. (2015). A civil szervezet mint új fogalmi kategória, és annak tartalmi elemei a civil szervezetek jogállásáról és működéséről szóló 2011. évi CLXXV. törvény alapján. *Miskolci Jogi Szemle*, 10(1), 97–108.
- Kormos, D. (2017). *Hogyan mérhető pontosan és torzítatlanul a társadalmi hatás? Módszertani ajánlások és azok gyakorlati megvalósítása a magyar nonprofit szektorban* [Szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem].
- Központi Statisztikai Hivatal. (2024). *Nonprofit sector, 2024: Main indicators of the weight of classical NGOs within the nonprofit sector*. <https://www.ksh.hu/en/publications/snapshots/2024/#/kiadvany/nonprofit-sector/main-indicators-of-the-weight-of-classical-ngos-within-the-nonprofit-sector>
- Kuti, É., & Marschall, M. (2020). „A Birodalom visszavág?” Defenzívában a globális „harmadik szektor”. *Civil Szemle*, 17(1), 37–47.
- Lévai, G. (2020). *Társadalmi hatásmérés alapok*. Impact Academy. https://tarsadalmihatasmeres.hu/wp-content/uploads/2020/12/Hatasmeres_alapok_ImpactAcademy-compressed.pdf
- Nagy, Á. (2020). Civil Index (vitairat). *Civil Szemle*, 17(4), 5–14.
- Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). *A guide to social return on investment*. The SROI Network / Social Value UK.
- OECD. (2023). *Policy guide on social impact measurement for the social and solidarity economy* (Local Economic and Employment Development). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/270c7194-en>
- Portales, L. (2019). *Social innovation and social entrepreneurship: Fundamentals, concepts, and tools*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-13456-3>

Révész, É., Dóry, B., & Both, E. (2025). Társadalmi hatásmérés nonprofit szervezetben – Egy Social Return on Investment (SROI) módszertanú hatásmérés tanulságai a Bagázs Egyesületben. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 56(9), 18–33.

<https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2025.09.02>

Tanács, B. (2024). *Társadalmi hatásmérés: A Toldi Tanoda esettanulmánya kvalitatív feltárással és tanulási naplónak elemzése kvantitatív módszerekkel* [Szakdolgozat, ELTE, Társadalomtudományi Kar].

Társadalmi hatásmérés szakértő interjúalanyok:

Ashoka szakértő:

Csernák Janka – Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME), Social Design Hub

Fehér Bori – Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME), Social Design HUB

Héra Gábor – HOLO. – hatasmeres.hu

Herczog Mária – szociológus, gyermekvédelmi szakember

Kovács Eszter – Scale Impact

Messing Vera – HUN-REN, TK Társadalomtudományi Kutatóközpont

Tolvaj Krisztina – SIMPACT

Tornóczy Zsófia – SozialMarie, Cromo Alapítvány

Révész Éva – IFUA Nonprofit Partner, Budapesti Corvinus Egyetem

Civil szervezeti interjúalanyok:

Benkő Fruzsina – InDaHouse Hungary

Bokonics – Kramlik Márta – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Demencia Projekt

Both Emőke – Bagázs Közhasznú Egyesület

Lencse Máté – Igazgyöngy Alapítvány - Toldi Tanoda

L. Ritók Nóra – Igazgyöngy Alapítvány

Nagy Katalin – Bátor Tábor

Raposa Renáta – Amigos a Gyerekekért Alapítvány

Regionális sajátosságok Közép-Kelet-Európában

A kelet-közép-európai pályaeorientációs rendszerekről mindmáig kevés információ áll rendelkezésre, bár több kísérlet történt az ismerethiány csökkentésére (ETF, 2003; Watts & Borbély-Pecze, 2011; Borbély-Pecze, Hloušková & Šprlák, 2022). Különösen problematikus, hogy a rendszerváltó országok ma már egymás eredményeiről – például a lengyel pályaeorientációs fejlesztések nemzetközileg elismert modelljéről – is alig rendelkeznek naprakész információkkal, kivéve, ha azok uniós csatornákon keresztül (EuroGuidance, Cedefop, Eurodesk) jutnak el hozzájuk.

Paradox módon kimondható, hogy 1990 előtt, a szovjetizált rendszer keretei között hatékonyabb volt a szakterület regionális információáramlása (Koščo, 1979; Borbély-Pecze, 2017). A szocialista blokk oktatási, tudományos és gazdasági együttműködése nemzetközi szerződésekben és intézményes struktúrákban volt rögzítve, és ez a pszichológia–pedagógia–pályalektan területére is kiterjedt (Vocational education in socialist countries, 1980).

Magyarországon a megyei pályaválasztási tanácsadó hálózat az 1980-as évek elején fokozatosan leépült, majd a rendszerváltás idejére teljesen megszűnt. Csehszlovákiában a szocialista pályaválasztási tanácsadó rendszer 1990–1991-ben szűnt meg, és az immár független Csehországban és Szlovákiában csak részben épültek ki új szolgáltatási struktúrák. Csehországban a megyei pedagógiai intézetek – részben a történeti kontinuitás miatt – továbbra is hangsúlyos funkciót töltek be. Romániában a kommunista évtizedek alatt párhuzamosan működött az állami foglalkoztatási szolgálat és a pedagógiai intézmények rendszere, ami kettős, gyakran egymástól elszigetelt szakmai logikák fennmaradását eredményezte. A szocializmus évei óta időről időre felmerült ugyan a regionális tudástranszfer és a szakmai együttműködés igénye (Gönczi & Hámoriné Váczy, 2015), azonban a kezdeményezések rendre elhaltak vagy intézményesülés nélkül maradtak.

A pályaeorientáció során kialakított társadalmi felelősségérzet és aktív állampolgári attitűd jelentős szerepet játszik a civil részvétel erősítésében. A szakirodalom (Heggart, 2024; Gáti & Lannert, 2010) egyértelműen rámutat arra, hogy a pályaeorientáció nem pusztán gazdasági, hanem társadalmi és demokratikus szempontból is kulcsfontosságú terület. Az aktív állampolgárság, valamint a civil társadalomban való részvétel fejlődése szorosan összefügg az oktatási rendszeren belül alkalmazott nevelési gyakorlatokkal és a fiatalok társadalmi tapasztalataival.

Magyarországon és régióink több országában a pályaválasztás és pályaeorientáció témaköre az elmúlt évtizedekben szinte kizárólag a munkaerőpiaci illeszkedés és a munkaerő-utánpótlás narratíváján keresztül jelent meg. Eközben a pályaeorientáció életmódválasztással, értékpreferenciákkal és hosszú távú személyes életstratégiákkal kapcsolatos vetületei háttérbe szorultak. A tudományos diskurzus bázisát jelentő, folyamatközpontú pályafejlődési modellekkel szemben ezzel párhuzamosan felértékelődött a pályaválasztás egyszeri, „tesztszerű” döntésként való értelmezése, egy olyan megközelítés, amelyet a szakirodalom már közel egy évszázada meghaladottnak tekint.

Pályaorientáció és aktív állampolgárság szerepe

Super (1953) óta a pályafejlődést dinamikus, élethosszig tartó folyamatként értelmezi a tudományos gondolkodás. Az 1980-as évektől elterjedő narratív megközelítések – elsősorban Savickas (1985) és Savickas et al. (2009) munkái – a pályaeépítést folyamatosan újraértelmezett, személyes élettörténetbe ágyazott folyamatként írják le. Bár John Dewey nem kifejezetten pályaeorientációs szakember, pragmatikus pedagógiai és demokratikus nevelési elvei máig meghatározó hatást gyakorolnak a modern pályafejlesztés szemléletére.

Donald Super Szivárvány Modelljében (Super, 1980; Super, Savickas & Super, 1996) az „állampolgár” szerepe a kilenc alapvető életszerep egyike. Az állampolgári szerep az egyén társadalomban való aktív részvételére utal, amely magában foglalja:

- polgári szerepvállalás: szavazás, önkéntesség, civil és közösségi szervezetekben való részvétel;
- társadalmi felelősségvállalás: a közösségi normák betartása, hozzájárulás a társadalmi jóléthez;
- közösségi részvétel: helyi kezdeményezések támogatása, közösségi aktivitásokban való részvétel.

A „citizen” szerep ugyanakkor kettős jelentéssel bír: egyszerre értelmezhető a civis (állampolgár) és a civilis (civil szereplő) dimenzióiban, ezáltal közvetlenül kapcsolja össze a pályaeorientációt és az aktív állampolgárságot.

Krastev & Holmes (2019) értelmezésében (a) rendszerváltás utáni „utánzási kényszer”, valamint (b) a nyugati minták valódi belsővé tételének hiánya tartós bizalmi deficitet eredményezett az állampolgárok és az intézmények között Közép-Kelet-Európában. Ez a bizalmi törés a pályaeorientáció területén is érzékelhető:

- a pálya-/karriertanácsadói rendszerekbe vetett bizalom alacsony,
- az intézményi információkkal szemben a fiatalok és felnőttek szkepticizmusa jelentős,
- a tanácsadói ajánlások „elit narratívaként” jelenhetnek meg,
- a szolgáltatások legitimitációja és társadalmi beágyazottsága gyenge.

Szűcs (1983) elemzése is megerősíti, hogy Közép-Európa „közvetítő” térség, ahol a nyugati intézményi minták átvétele megtörtént ugyan, de azok stabil beágyazódása gyakran elmaradt. A nyugati modellek „töredezett hullámokban” jelentek meg, így nem volt lehetőség tartós intézményesülésre.

Bizalomhiány és a pályaorientáció működése

Az Eurofound 2022 tavaszán végzett felmérése szerint az EU-tagállamokban – különösen Közép- és Kelet-Európában – az intézményekbe vetett bizalom átlagosan 13,4%-kal csökkent a COVID-19 világjárvány kezdete óta. Az alacsony közbizalmi index számos módon hat negatívan a pályaorientációra:

- gyengíti a tanácsadási folyamat legitimitását,
- észlelhetően csökkenti az ajánlások elfogadását,
- megnehezíti a személyes bizalmon alapuló tanácsadói kapcsolat kialakítását,
- különösen hátrányos helyzetű csoportok esetében növeli a távolságot az intézményekkel szemben.

A bizalmi deficit egy sajátos jelenséget is életre hív: a pályainformációs bizalmatlanságot, amely az intézményi adatok, statisztikák és szakpolitikai állítások hitelességének megkérdőjelezésében nyilvánul meg. Ide sorolhatók az átlagbérekkel vagy a szakképzés–felsőoktatás közötti választással kapcsolatos kételyek is. Ez közgazdasági értelemben állami kudarc (Stiglitz, 2000), amely az információs aszimmetria csökkentése helyett annak újratermelődéséhez vezet.

Kutatási célunk

A pályaorientáció területén működő civil szervezetek önmagukban nem képesek a folyamatos szerkezeti és szakpolitikai turbulenciák kezelésére. Emellett a rendszerváltozás több mint három évtizedes öröksége miatt is hátránnyal indulnak az Európai Unió régi tagállamaiban működő civil szervezetekhez képest. A poszt szocialista térségben ugyanis gyakran hiányoznak azok a stabil intézményi keretek, partnerségi hagyományok és finanszírozási mechanizmusok, amelyek Nyugat-Európában hosszú távon támogatták a szakmai szövetségek kialakulását.

A kutatásba bevont négy civil szervezet kiválasztását az indokolta, hogy Magyarországon, Romániában, Szlovákiában és Csehországban ezek a szervezetek képviselik azt a szűk szakmai kört, amely nemcsak pályaorientációs szolgáltatásokat nyújt, hanem ernyőszervezeti feladatokat is ellát. Ide tartozik a pályatanácsadók érdekképviselése, szakmai továbbképzése, valamint a standardizáció és minőségfejlesztés előmozdítása. A régió civil szektorában kevés olyan szervezet működik, amely egyszerre rendelkezik szolgáltatói, szakmai koordináló és társadalmi képviselői funkcióval. E négy szervezet vizsgálata ezért különösen indokolt, mivel képesek összekapcsolni a gyakorlati szakmai tevékenységet a közösségfejlesztéssel és a szakmapolitikai reflexióval, így átfogó képet adnak a régió civil pályatanácsadói ökoszisztémájáról.

Kutatásunk célja az volt, hogy

- a. feltárjuk a pályaeorientációval foglalkozó civil szervezetek működését meghatározó külső tényezőket;
- b. megértsük a civil szervezetekben önkéntesként dolgozó pályatanácsadók, karriertanácsadók és pedagógusok elvárásait;
- c. részletes képet kapjunk a vizsgált négy közép-kelet-európai ország civil pályaeorientációs szakmai gyakorlatáról;
- d. azonosítsuk a tudástranzfer lehetőségeit a civil szervezetek és tagságuk között.

Jelen tanulmány a kutatás során végzett felmérések legfontosabb eredményeit összegzi.

Módszertan

A vizsgálatban négy civil szervezet vett részt:

- Szlovákiából: Združenie pre kariérové poradenstvo a rozvoj kariéry / Pályaeorientációs és Karrierfejlesztési Egyesület
- Romániából: Asociația Consilierilor Români pentru Educație și Carieră / Román Tanácsadó Egyesület
- Csehországból: Sdružení pro kariérové poradenství a kariérový rozvoj / Pályaeorientációs és Karrierfejlesztési Egyesület
- Magyarországról: a Magyar Pedagógiai Társaság Pályaeorientációs Szakosztálya

A szervezetek szakmai múltja nagyrészt hasonló: körülbelül egy évtizede működnek, jellemzően stabil állami vagy vállalati finanszírozás nélkül. Fő erőforrásukat az önkéntes tagságuk által végzett munka jelenti. A magyar résztvevő – a Magyar Pedagógiai Társaság – részben kilóg a mintából, mivel az MPT története a dualizmus időszakáig nyúlik vissza, tagsága meghaladja az 1200 főt, és számos szakosztállyal rendelkezik (MPT, 2016; Trencsényi, 2021). A felmérésben azonban nem a teljes szervezet, hanem kifejezetten a Pályaeorientációs Szakosztály vett részt.

A kutatás első lépése egy tagsági kérdőíves felmérés volt, amelyben a négy civil szervezet tagjainak visszajelzéseit gyűjtöttük össze (Freibergová & Hlousková, 2025). Ezt követően azokra az intézményi szereplőkre fókuszáltunk, amelyek eseti vagy rendszeres együttműködésben állnak a vizsgált civil szervezetekkel. A kvalitatív kutatás 13 félig strukturált interjúból és 7 fókuszcsoporthoz állt, összesen 50 résztvevővel négy országban. Az interjúalanyok az oktatási, foglalkoztatási, civil és szakpolitikai intézmények meghatározó szereplői voltak, akik külső nézőpontból tudták értékelni a pályaeorientációs rendszerek működését, a civil szervezetek szerepét és az együttműködés lehetőségeit.

A vizsgálat központi témái:

- a pályaaorientációs rendszerek töredezettségének észlelése,
- a civil szakmai szervezetekkel kapcsolatos elvárások,
- a pályatanácsadók professzionizációs igényei,
- a regionális civil tudástranzfer korlátai és lehetőségei.

A tagsági kérdőívre összesen 337 fő kapott meghívást. A kérdőívet minden szervezet e-mailben küldte ki tagjai számára 2025 első negyedévében. A kérdőív 11 kulcsfontosságú egyesületi funkció Likertskálás értékelését ötvözte a tagsági profiladatokkal – különös tekintettel a tagsági időtartamra és az elkötelezettség mértékére. Ez lehetővé tette annak elemzését, hogy a tagok miként ítélik meg egyfelől a szervezeti tevékenységek teljesítésének minőségét, másfelől e tevékenységek fontosságát. A 11 értékelési terület az alábbi témákat fedte le:

- hálózatépítés és együttműködés;
- információk és innovációk megosztása;
- informális képzések biztosítása;
- szakmai felügyelet, interjú és mentorálás;
- akkreditáció és tanúsítás;
- etikai és szakmai standardok kialakítása és a szolgáltatásminőség támogatása;
- részvétel kutatásban és fejlesztésben;
- a pályaaorientáció társadalmi láthatóságának növelése;
- a szakpolitikai gyakorlat megvalósításának támogatása;
- regionális szintű pályaaorientációs együttműködések kialakítása;
- nemzeti szintű szakpolitikai befolyás (érdekképviselő, jogalkotásban való részvétel, minisztériumi kommunikáció).

A kutatás második lépéseként egy önértékelési eszközt dolgoztunk ki, amelyet mind a négy szervezet vezetősége kitöltött. A magyar fél esetében a Pályaaorientációs Szakosztály vezetői (elnök, alelnökök, titkár) vettek részt az önértékelésben. A módosított SWOTkérdőív célja az volt, hogy feltárja, miként értelmezik az egyesületek vezetői saját szerepüket és céljaikat, valamint, hogy hogyan látják a kommunikációs és együttműködési folyamataikat a belső tagsággal és a külső intézményi szereplőkkel (kormányzati szervek, minisztériumok, civil szervezetek, egyetemek, valamint a nem tag pályaválasztási/karriertanácsadók).

A tagság dinamikájának kontextusba helyezése érdekében az alábbi táblázat összegzi a 2024 novemberében rendelkezésre álló numerikus adatokat.

2. táblázat: A négy civilszervezet főbb jellemzői

Egyesület	Tagsági típusok	Összes tag	*megjegyzések
ZKPRK (SK)	Magánszemélyek és intézmények	230	2024-ben 35 tag fizette be tagdíját, 16 tag intézmény (magántanácsadó)
SKPKR (CZ)	Egyének	36	A tagok 50%-a hozzájárul anyagiilag a működéshez
ACROM (RO)	Magánszemélyek és intézmények	100	2 intézményi tag van. (egyetemek)
MPT POSZ (HU)	Magánszemélyek (szekció)	45 (az MPT összesen: 1200)	Nagyobb pedagógiai testületbe ágyazott szakosztály önálló szakmai menedzsmenttel

(forrás: Projekt kutatási jelentések)

Kutatásunk harmadik lépéseként 2024 ősze és 2025 tavasza között összesen hat fókuszcsoportot, valamint kiegészítő egyéni interjúkat valósítottunk meg a négy vizsgált országban. A fókuszcsoportok célja az volt, hogy feltárják a civil szervezeteket körülvevő társadalmi és szakpolitikai környezetet, valamint mélyebb megértést nyújtsanak a pályaaorientációval és pálya/karrier-tanácsadással kapcsolatos gazdasági, társadalmi és intézményi elvárásokról.

A kutatás országokénti megoszlása:

- Magyarország: 1 fókuszcsoport, 6 résztvevővel
- Csehország: 2 fókuszcsoport, összesen 16 résztvevővel
- Szlovákia: 1 fókuszcsoport, 14 résztvevővel
- Románia: 2 fókuszcsoport, összesen 14 résztvevővel

A fókuszcsoportokat minden országban az adott civil szervezet szervezte meg és bonyolította le, egységes, előre egyeztetett tematika alapján. A beszélgetések főként a civil szervezetek pályaaorientációs rendszerek fejlesztésében betöltött szerepére, a szakmai professzionalizálódás támogatására, valamint az együttműködési és érdeképviseleti lehetőségekre fókuszáltak.

A résztvevők a téma szempontjából releváns érdeklenti körből kerültek ki, többek között egyetemek képviselői, szülői szervezetek, önkormányzatok, oktatási hivatalok, szakképzési centrumok, iskolák és érdeképviseleti szervezetek. A fókuszcsoportos vizsgálat így széles körű és sokszereplős rálátást tett lehetővé a nemzeti pályaaorientációs ökoszisztémák működésére.

Eredmények

Tagi kérdőíves felmérés

A tagsági kérdőívet mind a négy civil szervezet teljes tagsága számára emailben küldtük ki, összesen 337 főnek. A válaszadási arány 20,5% volt (70 fő). A részvételi arány országonként eltérést mutatott:

3. táblázat: Az online tagsági kérdőível címzett tagok és válaszadók áttekintése

Ország	Címzett tagok száma	Válaszadók száma	Visszaküldési arány (%)
Szlovákia	200	27	13,5
Csehország	36	10	27,8
Románia	48	20	41,6
Magyarország	53	12	22,6
Összesen	337	70	20,5

(forrás: Projekt kutatási jelentések)

A kérdőív online, önkitöltős formában készült, és az egyesületek működésére, szolgáltatásaira, valamint a tagság preferenciáira, elvárásaira kérdezett rá.

A válaszadók összetétele kiegyenlített volt a tagsági idő hossza szerint: a kitöltők 53%-a több mint három éve tag, 47%-uk pedig legfeljebb három éve tag.

4. táblázat: A válaszadók tagságának időtartama

Tagság időtartama	CZ	HU	RO	SK	Teljes
kevesebb, mint 1 év	1	2	0	7	10
1-3 év	1	4	5	12	23
3-5 év	1	2	5	3	11
több mint 5 év	8	4	10	4	26
Teljes	11	12	20	27	70

(forrás: Projekt kutatási jelentések)

A hosszabb tagsági múlt arra utal, hogy a szervezetek képesek megtartani önkéntes tagjaikat, ami az egyesületi szakmai közösség stabilitását és hitelességét erősíti a külső szereplők szemében. Ugyanakkor a „fiatalabb” tagság közel fele részaránya friss szakmai nézőpontokat, motivációt és új ötleteket hoz a szervezetek

működésébe. Ez segíti az innováció fenntartását, csökkenti az elzárkózás vagy a belső konzerválódás kockázatát, és hozzájárul a szakmai megújuláshoz.

A négy szervezet esetében a tagok több mint 90%-a a hálózatépítést és az együttműködést „döntő fontosságúnak” vagy „elengedhetetlennek” értékelte, ami jól mutatja, hogy a fragmentált szakmai környezetben különösen nagy igény mutatkozik a szorosabb közösségi struktúrák kialakítására. A nagyobb tagsággal rendelkező szövetségek – elsősorban Románia és Szlovákia – ezen a területen hatékonyabbnak bizonyultak.

Bár a válaszadók a szervezetek szakmai fejlődésben betöltött szerepét nagyra értékelik, valamennyi országban jelezték, hogy az érdekképviseleti és szakmapolitikai tevékenységek továbbra is fejletlenek. A nemzeti iránymutatási rendszerek kialakítása – ideértve a jogalkotásban való részvételt, a minisztériumokkal folytatott párbeszédet és a rendszerszintű koordinációt – mindenhol az egyik legalacsonyabb teljesítési pontszámot kapta, különösen Csehországban és Magyarországon. A tagok elvárása egyértelmű: a szervezetek töltsenek be láthatóbb és egységesebb szerepet a szakmai protokollok, minőségbiztosítási keretek kialakításában, valamint erősítsék érdekképviseleti jelenlétüket a szakpolitikai döntéshozatalban.

A tagság aktivitása vegyes képet mutat. A válaszadók többsége (55%) saját megítélése szerint passzív tagnak számít. A tagok valamivel több mint egynegyede (27%) vállal aktív szerepet az egyesületi tevékenységekben, míg 18% sorolta magát az egyesületi életben rendszeresen részt vevők közé. Ez arra utal, hogy a szervezetek működését viszonylag szűk, aktív mag tartja fenn, miközben a tagság szélesebb köre a hálózati funkciók előnyeit élvezzi, de korlátozottan vesz részt operatív feladatokban.

A „gap-analízis” főbb eredményei

A **tagsági kérdőív** eredményeiből jól látható, mely területeken érzékelik a tagok a legnagyobb eltérést a tevékenységek fontossága és a tényleges teljesítés között.

A radardiagram alapján (1. ábra) a következők emelhetők ki:

1. Szupervízió, intervízió, mentorálás – a legnagyobb hiányterület (gap: 1,93)

Valamennyi országban erős igény mutatkozik a szakmai támogatási struktúrák fejlesztésére. E funkciót a tagok kiemelkedően fontosnak értékelik, ugyanakkor a civil szervezetek jelenlegi kapacitásai ezt csak korlátozottan képesek biztosítani.

2. Országos szintű szakpolitikai szerepvállalás – tartós deficit (gap: 1,89)

A fontossági érték 5,1, míg a teljesítés átlaga 3,2 pont volt. A tagok erős elvárása szerint az egyesületeknek aktívabb szerepet kell vállalniuk:

- jogszabályi egyeztetésekben,
- minisztériumi párbeszédekben,
- az országos iránymutatási rendszer formálásában.

A civil szervezetek – kapacitáskorlátaik miatt – ezt jelenleg nem tudják teljes mértékben megvalósítani.

3. Akkreditáció és tanúsítás – részleges betöltetlenség (gap: 1,71)

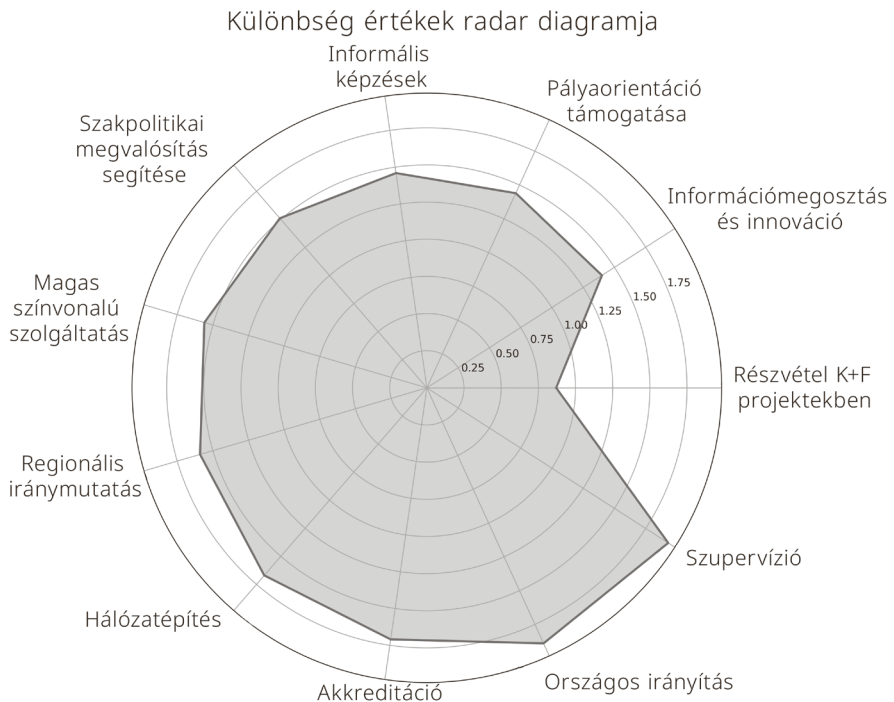
Ez a funkció kulcsfontosságú lenne a szakma professzionalizációja szempontjából. A tagok erős elvárásokat fogalmazznak meg a minőségbiztosítás intézményesítésével kapcsolatban.

4. Hálózatépítés – magas fontosság, közepes teljesítés (gap: 1,67)

A szakmai együttműködés fontosságát a tagok kiemelten értékelték (5,6 pont), azonban a teljesítési érték (3,9 pont) azt jelzi, hogy a közösségépítési potenciál még nincs teljes egészében kihasználva.

5. K+F részvétel – a legkisebb eltérés (gap: 0,87)

Ez az a funkció, amelyben a szervezetek teljesítik leginkább a tagság által várt szintet. A nemzetközi és nemzeti projektekben való aktív részvétel a négy ország mindegyikében látható működési elem. A vizsgálat egyértelműen jelzi, hogy a régió civil pályaaorientációs szervezetei erős közösségi és szakmai bázist tudnak kialakítani, ugyanakkor az intézményes szakmai támogatási struktúrák és a szakpolitikai képviselő megerősítése kulcsfontosságú a továbblépéshez.

1. ábra: A négy szervezet tagsági kérdőíveire érkezett válaszok mintázata²
(forrás: szerzők saját szerkesztése)

² Megjegyzés: Az ábra a különböző funkcionális területeken mért különbségértékeket mutatja radar diagram formájában. A különbségértékek azt jelzik, hogy az adott tevékenység mennyiben jelenik meg eltérő súllyal a helyi/közösségi szinthez képest a regionális, illetve országos szervezeti működésben. A magasabb értékek erőteljesebb intézményesülést, koordinációs és szabályozási funkciót jeleznek.

A **szervezeti önértékelések** (módosított SWOT analízis) alapján a legfontosabb megállapítások az alábbiak. A méret, az erőforrások és az intézményi környezet különbségei ellenére ezek az egyesületek elkötelezettek a pályaaorientációs szolgáltatások minőségének javítása, a terület szakembereinek támogatása és az erősebb közpolitikák támogatása mellett. A legtöbb egyesület az önkéntes szerepvállalás köré épül, korlátozott vagy semmilyen állandó személyzettel, és nagymértékben támaszkodik az aktív tagok kis csoportjának elkötelezettségére. Noha ez a jelenség erős szakmai elkötelezettséget jelez, egyben komoly fenntarthatósági kihívásokat is eredményez, különösen akkor, amikor az egyesületeknek bővülő adminisztratív feladatokat kell ellátniuk vagy tevékenységi körüket kívánják szélesíteni.

A tagsági bázis mérete és pénzügyi hozzájárulása változó, számos egyesület megjegyezte, hogy nehézségekbe ütközik a passzív vagy informális tagok aktív, díjfizető közreműködőkké alakítása.

A szolgáltatásnyújtás jellemzően eseményeket (webináriumokat, workshopokat, konferenciákat), erőforrás-megosztást és nemzeti vagy uniós finanszírozású projektekben való részvételt foglal magában. Minden egyesület közös célja a pályaaorientáció minőségének javítása, a közpolitika befolyásolása és a szakemberek támogatása. A tervezés és az időszakos felülvizsgálat kultúrájának kevés eleme van, az egyesületek általában opportunistá tervezési modelleket alkalmaznak, amelyeket a rendelkezésre álló projektfinanszírozás vagy intézményi felhívások vezérelnek, nem pedig hosszú távú stratégiai ütemterveket. Az egyesületek nem rendelkeznek rendszerekkel a visszajelzések gyűjtésére vagy a szolgáltatások tagjainak igényei alapján történő kiigazítására.

A közéleti láthatóság és a szakpolitikai befolyás tekintetében az egyesületek eltérő mértékben képesek hozzáférni a döntéshozatali fórumokhoz: míg egyes szervezetek jól beágyazódnak a nemzeti szakpolitikai folyamatokba, mások továbbra is inkább a periférián maradnak. A nemzetközi együttműködés (különösen az Erasmus+ projektek keretében) minden résztvevő szervezet számára jelentős értéket képvisel, ugyanakkor hatékonyságát időnként korlátozzák a nyelvi akadályok, az adminisztratív kapacitások szűkössége, illetve a társfinanszírozás hiánya.

Bár minden egyesület egyedi környezetben működik, hasonló kihívásokkal néznek szembe – mint például a korlátozott létszám, a tagok ingadozó elkötelezettsége, a hosszú távú tervezés hiánya, az önkéntes alapú műveletek törékenysége. A fenntarthatóbb, tervezett és tag-vezérelt műveletek felé való elmozdulás növelné azok általános hatását.

A külső kvalitatív adatfelvételek tanulságai

Magyarország

Magyarországon két interjú készült: az egyik egy országos köznevelési irányító intézmény vezető beosztású munkatársával, a másik pedig egy országos gazdasági érdekképviselő pályaaorientációval foglalkozó szakértőjével. A gazdasági szervezet elsősorban a szakképzésben tanulók számára nyújt pályaaorientációs szolgáltatásokat, kisebb mértékben pedig a szakmai képzések más szereplőinek is támogatást biztosít.

A pályaaorientáció mindkét vizsgált területen elsősorban a továbbtanulási döntések támogatását jelenti, főként karrierinformációk nyújtásával, miközben a karrieroktatás szerepe kisebb. A központi oktatási irányításért felelős szervezet ezt különféle továbbképzési tájékoztatókkal és önismereti kérdőívekkel támogatja saját szakmai szolgáltatási rendszerén keresztül. Ugyanakkor a tanulói döntéseket segítő eszközöket gyakran pontatlanul vagy szakmailag nem megfelelően „teszteknek” nevezik. A másik érintett szereplő jelezte, hogy tevékenységük leginkább az általános iskolákra korlátozódik, míg a középfokú és felsőfokú intézmények nyitottsága jóval esetlegesebb, bár egyes régiókban léteznek együttműködési példák. Mindkét interjúalany a kapacitáshiányt nevezte meg a terület egyik fő problémájaként.

Az iskolákban zajló pályaaorientációs tevékenységeket általánosságban elégtelennek ítélik, ami gyakran vezet hibás továbbtanulási döntésekhez. A központi oktatási szervezet egyik vezetője úgy véli, hogy az iskolák nem élnek kellő mértékben a rendelkezésükre álló lehetőségekkel, amihez a pedagógusok túlterheltsége is hozzájárul. A terület egészen hiányzik az összehangolás: a központi szervezet nem írja elő az együttműködést, részben azért, mert saját működési körében nem lát hasonló intézményi partnert, részben pedig azért, mert nehéznek tartja az együttműködés feltételeinek megteremtését a közigazgatáson belül. Az iskolai pályaaorientációs nap megszervezése mindkét szereplő számára jelentős feladatot jelent. A gazdasági szereplőket képviselő szervezet feladata elsősorban a vállalatok és az érdeklődők összekapcsolása, valamint a szakképzési lehetőségek bemutatása.

A fókuszcsoportos interjúk tanulsága, hogy a különböző szervezetek képviselői eltérő szintű ismeretekkel rendelkeztek a pályaaorientáció magyarországi megvalósításáról. Az oktatási és foglalkoztatási rendszer teljes vertikális területén megvalósuló pályaaorientációs tevékenységet nem ismerték, míg másoknak csak a saját területükön nyújtott szolgáltatásokra volt rálátásuk. A szülőket képviselő civil szervezet delegáltja nem rendelkezett szisztematikus ismeretekkel, csak saját gyermekein keresztül tapasztalta meg a hazai megoldásokat, amelyekkel kapcsolatban különféle tapasztalatokat szerzett. A csoport összetételéből adódóan a résztvevők elsősorban az oktatásban nyújtott szolgáltatásokat ismerték, de szóba kerültek más, például a munkaügyi szervezetek és a civil szervezetek által nyújtott szolgáltatások, valamint

a vállalati környezetben nyújtott pályaválasztási tanácsadó funkciók, az érdekképviseleti szervezetek (pl. kamarák) szerepe is.

Magyarországon a civil szervezeteknek a jogi keretek (2011. CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről és a 20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet) miatt meglehetősen korlátozott lehetőségeik vannak arra, hogy együttműködjenek a különböző oktatási szintekkel a pályaeorientáció területén. A civil szervezetek szerepet játszhatnak a munkatapasztalat megszerzésének támogatásában, akár önkéntes tevékenység, akár gyakornoki programok formájában. A nagyobb probléma azonban az, hogy a civil szervezetekben (és az oktatásban) sincs elég szakember, sokszor befogadják őket a jobb egzisztenciális lehetőségekkel rendelkező multinacionális cégek, így a civil szervezetek kapacitása e tekintetben is nagyon korlátozott.

A kvalitatív interjúk és fókuszcsoportos beszélgetések résztvevői úgy ítélték meg, hogy Magyarországon a civil szervezetek számára rendelkezésre álló jogi és intézményi környezet olyan mértékben korlátozó, hogy az érdemben szűkíti a pályaeorientáció területén megvalósuló együttműködések lehetőségeit az oktatási rendszer különböző szintjeivel. A hozzászólók szerint a civil működés „nehéz” szabályozási keretei elsősorban abban jelennek meg, hogy az állami előírások jelentősen korlátozzák a szervezetek mozgásterét, különösen az iskolákba vagy más köznevelési intézményekbe történő belépés terén.

A résztvevők több olyan tapasztalatról számoltak be, amely szerint a civil szervezetek tevékenysége gyakran engedélyezési, tartalmi és adminisztratív feltételekhez kötődik, amelyek túlzottan merevek ahhoz, hogy rendszeres vagy strukturált együttműködést tegyenek lehetővé az oktatási intézményekkel. A beszélgetések alapján a jogszabályi környezet jelenleg csekély mértékben támogatja külső – nem állami – szolgáltatók bevonását az oktatási feladatellátásba, így ezek a szervezetek csak korlátozott módon tudnak bekapcsolódni a pályaeorientációs folyamatokba.

A fókuszcsoportokban többen hangsúlyozták, hogy a civil szereplők jelenlegi pozíciója inkább kiegészítő vagy informális jellegű, és ritkán kapnak lehetőséget strukturális szerepvállalásra. Ennek következtében a civil hozzájárulás gyakran epizodikus, egy-egy projektre vagy alkalmi együttműködésre korlátozódik, miközben több szervezet jelentős szakmai potenciállal rendelkezne a pályaeorientáció területén.

Összességében az interjúk és fókuszcsoportok eredményei arra utalnak, hogy a civil szervezetek oktatási rendszerbe való beágyazottságát a jelenlegi szabályozási környezet nem csupán korlátozza, hanem sok esetben ellehetetleníti a hosszabb távú, rendszerszintű partnerségeket is.

E szabályozási korlátok mellett a civil szervezetek működési kapacitását tovább szűkíti, hogy a szektorban hasonlóan az oktatáshoz: tartós szakemberhiány tapasztalható. A karrier-, és pályaeorientációs kompetenciákkal rendelkező szakembereket gyakran elszívják a jobb anyagi és szakmai feltételeket kínáló multinacionális vállalatok, ami a civil szervezeteket még kiszolgáltatottabbá teszi. Így, bár a civil szervezetek fontos szerepet játszhatnak a munkatapasztalat megszerzésének támogatásában – például önkéntes programok vagy gyakornoki lehetőségek szervezésével –, rendszerszintű

befolyásuk és jelenlétük a pályaeorientáció területén mind a szabályozási, mind a humánerőforráskorlátok miatt erősen behatárolt.

A diákok felkészítésében és motiválásában ugyanakkor fontos szerepet játszhatnak a civil szervezetek, hiszen a nem hagyományos módszerekkel és eszközökkel felkelthetik a fiatalok figyelmét, és elérhetővé tehetik számukra a pályaválasztáshoz szükséges információkat.

Románia

A romániai kvalitatív kutatásban összesen négy pályaválasztási tanácsadó vett részt egyéni interjúkban, valamint tizennégy tanácsadó két fókuszcsoporthoz, akik a középfokú és felsőoktatási rendszerből, a kutatás és szakpolitika területéről, a nem formális oktatásban működő szervezetekből, illetve magánszolgáltatókból érkeztek, köztük toborzó szakemberek és egyetemi hallgatók is. A tanácsadók visszajelzéseiben első helyen a szakmai tanulóközösség iránti igény jelent meg: erősen vágyott elemként fogalmazták meg egy olyan, több szereplőt összekötő tanulási és tudásmegosztási tér létrehozását, amely magában foglalja a szakmai hálózatokat, a keresztfunkcionális tudományos együttműködést, valamint a tanácsadók közötti folyamatos tapasztalatcserét. Ezt követően a pályaeorientáció longitudinális, életút-alapú megközelítésének szükségessége került elő, amely szerint a tanácsadásnak az akadémiai pályafutástól a munkaerőpiacra való átmenet teljes folyamatát kell kísérnie, hangsúlyt helyezve a karriermenedzsment-készségek egész életen át tartó fejlesztésére. A harmadik kiemelt elem egy interaktív és együttműködésen alapuló szakmai platform létrehozásának igénye volt, amelyen a tanácsadók hozzáférhetnének a bevált gyakorlatokhoz, eszközökhöz és módszertani modellekhez, és lehetőségük lenne rendszeres szakmai párbeszédre és tudásmegosztásra. Emellett a résztvevők kiemelték a pályatanácsadási folyamat egységesítésének szükségességét, amely magában foglalná az életkori szakaszokra szabott, standardizált beavatkozások kialakítását, a tanácsadók hosszú távú képzésen alapuló tanúsítását, valamint a standardizált munkaeszközök használatát. Végezetül további javaslatok is megfogalmazódtak a szakmai közösség erősítése érdekében, például nemzeti és nemzetközi konferenciák szervezése, illetve olyan kiegészítő képzések biztosítása, mint a marketing, személyes márképítés, karriertervezés vagy időgazdálkodás.

Szlovákia

Három interjút készítettek a munkaadók szövetségének, az állami foglalkoztatási szolgálatoknak (UPSVaR) és az Oktatási Minisztériumnak a képviselőivel. Mindannyian egyetértettek abban, hogy a pályaeorientáció egyre inkább központi szerepet játszik a változó munkaerőpiac kihívásainak való megfelelésben. A munkáltatói képviselő

pragmatikusabb jövőképet hangsúlyozott, a munkaerőpiaci igényekhez való elhelyezés/igazodás gyakorlati eredményeire összpontosítva, és bírálta a jelenlegi rendelkezés hatékonyságát e tekintetben. Az állami foglalkoztatási szolgálatok megismételték a relevancia szükségességét, kiemelve, hogy a karriermenedzsment készségek fejlesztésére összpontosítanak, különösen a hátrányos helyzetű és tartósan munkanélküli csoportok körében. A minisztérium megítélése szerint a pályaorientáció kulcsszerepet játszik az egész életen át tartó tanulás támogatásában, valamint abban, hogy az emberek a pályaváltás/építés folyamata során megfelelő segítséget kapjanak.

Míg az egyesületet széles körben elismerik és tisztelik, a *rajongók klubjának* tekintik, de szisztematikusabb megközelítést alkalmazhatnának a rendszerszintű befolyás kialakítására. Az érdekelt felek elvárták, hogy az egyesület kompetenciaközpontként és szakmai hangként működjön. Az Oktatási Minisztérium nagyra értékelte az egyesület azon képességét, hogy ötvözze az elméleti ismereteket és a gyakorlati tapasztalatokat. Egyesek úgy látják, hogy a ZKPRK a nemzetközi legjobb gyakorlatok potenciális „fordítója” a nemzeti végrehajtásba és politikába, vagy „újító” az iránymutatás új áramlatainak Szlovákiába való eljuttatása szempontjából (pl. „zöld tanácsadás”). A kutatás során megszólaló érintettek egybehangzóan úgy vélték, hogy a vizsgált civil szervezet számára fontos lenne a láthatóság és a szakmai befolyás erősítése. Ezt elsősorban bizonyítékokon alapuló érdekképviselési tevékenységgel, a minisztériumi szereplőkkel folytatott rendszeres és strukturált párbeszéddel, valamint a munkaerőpiaci partnerekkel kialakított szorosabb kapcsolatrendszerrel lehetne megvalósítani. A résztvevők több alkalommal hangsúlyozták, hogy jelenleg az együttműködések túlnyomórészt eseti jellegűek, és hiányoznak azok a mechanizmusok, amelyek gyors, ugyanakkor megalapozott konzultációt tennének lehetővé. Összességében a visszajelzések arra utalnak, hogy a szervezet hatékonyabb szerepvállalásához kiszámíthatóbb, struktúraltabb intézményi és kapcsolati környezetre lenne szükség.

A szlovák fókuszcsoportok résztvevői – elsősorban gyakorló szakemberek, oktatók és a területen újak – a pályaorientációt mélyen emberi és erőt adó folyamatnak írták le. Úgy tekintettek rá, mint egy módra, hogy segítsenek az egyéneknek elfogadni a változást, újra felfedezni az erősségeket és elmozdulni az értelmes jövő felé. Az útmutatást gyakran személyes horgonyként és az átalakulás eszközeként is megfogalmazták.

Egyértelmű elvárás volt a nemzeti szövetséggel szemben, hogy szakmai központként szolgáljon: gyakorlati forrásokat, különböző ügyfélcsoportokra szabott képzést és folyamatos támogatást kínáljon, különösen az újonnan érkezők számára. A résztvevők kiemelték a felügyelethez, a jogi egyértelműséghez és a tanácsadói karrier korai szakaszaiban való eligazodáshoz való hozzáférés szükségességét. Gyakran említették egy jól meghatározott „tagzóna” ötletét kurátori anyagokkal, esettanulmányokkal és társaktól való tanulással. Ugyanakkor több résztvevő bizonytalan volt a tagság jelenlegi előnyeiben, hangsúlyozva az egyértelműbb értékajánlat szükségességét.

Az egyesületnek fontos hangja van a politika és a szabványok kialakításában is. A résztvevők hangsúlyozták az erősebb érdekképviselés szükségességét – annak

biztosítását, hogy a pályaorientációs szakembereket bevonják a munkacsoportokba és a szakpolitikai konzultációkba, és hogy a terület jobban kapcsolódjon az oktatási és foglalkoztatási ágazatokhoz. Egyetértés alakult ki abban, hogy az egyesületnek vezető szerepet kell vállalnia a szakmai szabványok meghatározásában és a tanácsadói szakma értékének a szélesebb nyilvánosság felé történő kommunikálásában.

Csehország

A kvalitatív adatfelvétel során négy olyan szakértővel készült interjú, akik a pályaorientáció területének különböző szegmenseit képviselték. A résztvevők között szerepelt egy felsőoktatási képzésben dolgozó oktató, egy országos gazdasági érdekképviselet munkatársa, egy magánszférában tevékenykedő pályaválasztási tanácsadó, valamint egy regionális közszolgáltató intézménynél dolgozó szakember, amely helyi szinten biztosít pályaorientációs és pályaedukációs szolgáltatásokat. Az interjúalanyok eltérő tapasztalatai lehetővé tették a rendszer működésének több nézőpontból történő megközelítését, különös tekintettel azokra a pontokra, ahol a szereplők feladatai, lehetőségei vagy korlátai találkoznak.

A válaszadók a pályaorientációt az egész életen át tartó tanulás és a munkaerőpiaci változásokhoz való alkalmazkodás fontos eszközének tekintik. Kijelentik, hogy bár jelentősége növekszik, rendszerszintű támogatása továbbra is hiányos és koordinálatlan. Hiányzik a jogszabályi keret, a stabil finanszírozás és az oktatás- és foglalkoztatáspolitikában való rögzítés. A válaszadók úgy vélik, hogy a pályaorientáció finanszírozásának fenntartható módját a jövőre nézve is meg kell találni, mivel az elsősorban projektalapú forrásoktól (pl. ESZA+) függ, ami megakadályozza annak hosszú távú tervezését és fejlesztését. A pályaorientációt gyakran elhanyagolják, vagy marginális szerepet kapnak a stratégiai dokumentumokban. A jogi keret hiánya mellett a válaszadók rámutatnak a Nemzeti Tanácsadó Fórum (NPF) működésképtelenségére, amely nem gyakorol valódi befolyást a döntéshozatalra és a szakpolitikai koordinációra. A válaszadók szerint a pályaorientáció pozitív hatásai többnyire helyi kezdeményezések és egyéni erőfeszítések eredményei, nem pedig a szisztematikus állami támogatás. A rendszerből hiányzik a stratégiai egység, a központi irányítás és a kormányzati politikákhoz való kapcsolódás. A válaszadók erősebb formális támogatást és jobb koordinációt szorgalmaznak a minisztériumok, régiók és szakmai platformok között. A nem kormányzati szervezeteket fontos, de egymást kiegészítő partnernek tekintik, különösen a kiszolgáltató csoportokkal való együttműködésben és azokon a területeken, ahol az állam kudarcot vall. A stratégiai struktúrákban (pl. az NPF-ben) való hatékony részvételük szakértelmüktől, nem politikai jellegüktől és funkcionális együttműködési keretüktől függ. A záróbeszélgetés során három fő külső tényező merült fel: (1) a rendszerszintű rögzítés hiánya, (2) a partnerségek alacsony intézményi kapacitása, és (3) a tanácsadói szakma jogalkotási és pénzügyi támogatásának hiánya.

Két fókuszcsoporthat tartottak Csehországban összesen 16 érdekelt fél képviselőjének részvételével, köztük 6 fő regionális oktatási és tanácsadó központokból, 4 iskolai (egy általános iskola, két középiskola, egy szakiskola) képviselőkből, valamint 1-1- fő az Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium, a Cseh-Morva Szakszervezeti Szövetségből, illetve részt vett egy egyéni vállalkozó, egy cég, egy sportklub, és egy jótékonyági szervezet is.

A fókuszcsoporthat résztvevői egyetértettek abban, hogy a Cseh Köztársaságban a jelenlegi pályaaorientáció jelentős széttagoltságtól és egyértelmű jogszabályi keret hiányától szenved. A pályaaorientációt különböző ágazatokban és intézményekben nyújtják, hiányzik az egységes meghatározás, a tevékenység minőségi előírásai és a rendszerszintű összekapcsolás. Ez oda vezet, hogy az egyes szolgáltatók és ügyfelek gyakran nem tudják, mit várjanak el a pályaaorientációtól, mik a céljai és ki a felelős érte. Komoly szükség van egy olyan egységes keret létrehozására, amely egyértelműen meghatározza a szakmát, és egységesíti az elvárásokat és a gyakorlatot az ágazatok között.

A résztvevők nagyon kritikusak voltak a pályaaorientációs képezések kérdésével kapcsolatban. Bár az Országos Képezési Nyilvántartáson (2025) keresztül lehetőség van pályaválasztási tanácsadási szakképezés megszerzésére, a gyakorlatban ezt a munkáltatók nem írják elő, és jogszabály sem támasztja alá. Ez zavart okoz a szakma fogalmában, a szakmai tevékenységekben, valamint a pályaaorientációs és tanácsadási szolgáltatások minőségében mutatkozó különbségekhez. Hasonlóképpen, a pályaaorientációs szakemberek módszertani támogatása véletlenszerű és a folyamatban lévő projektektől függ.

A regionális csoportok egyes kezdeményezéseit pozitívan értékelték, mivel alulról mutatnak fejlesztési potenciált, de nemzeti szintű hatásuk még nem nyilvánvaló. A beszélgetésből az is kiderült, hogy egy olyan erős szakmai szövetség nélkül, amely képes lenne előmozdítani a pályaválasztási tanácsadók többségének érdekeit és befolyásolni a nemzeti politikákat, beleértve a jogszabályokat is, nem várható jelentős javulás a helyzetben. A szakmai szövetség ideális formáját a résztvevők reprezentatív és szakmai érdekelt félként határozták meg, amely szabványokat állít fel, biztosítja a szolgáltatások minőségét, elősegíti a továbbképezést, és képes párbeszédet folytatni a kormánnyal és a nyilvánossággal.

Zárófejezet

A kutatás eredményei egyértelműen azt mutatják, hogy a pályaaorientációs szakmai fejlesztéssel és érdekérvényesítéssel foglalkozó civil szervezetek Közép- és Kelet-Európában egyszerre töltenek be szakmai fejlesztő, közösségszervező és részben szakpolitikai funkciókat, miközben működésüket alapvetően korlátozza a szerkezeti forráshiány, a töredezett intézményi környezet és az alacsony társadalmi bizalom. A vizsgált négy ország civil szervezetei hasonló kihívásokkal néznek szembe:

a pályorientáció rendszerszintű koordinációjának hiányával, a projektfinanszírozásra épülő működési logikával, valamint azzal a szakmai és intézményi elvárással, hogy a jelenlegi kapacitásukat meghaladó mértékben vegyenek részt a pályorientáció országos fejlesztésében. Ugyanakkor az is világosan kirajzolódik, hogy ezek a szervezetek kulcsszereplők a szakmai identitás erősítésében, a tudásmegosztásban és a régió országai közötti együttműködés ösztönzésében.

A kutatás alapján a régió jövőbeli pályorientációs fejlődése csak akkor lehet fenntartható, ha az állami, civil, oktatási és munkaerőpiaci szereplők közötti együttműködés intézményesült formát ölt, és ha a szakpolitikai döntésekben hangsúlyosabb szerepet kap a pályorientáció életút-szemléletű megközelítése. A civil szervezetek megerősítése kiszámítható finanszírozással, világos szakmai standardokkal és a szakemberek folyamatos támogatásával, ez nem pusztán a szolgáltatások minőségének javítását segítené, hanem hozzájárulna a társadalmi bizalom növeléséhez és a régió pályorientációs ökoszisztémájának hosszú távú konszolidációjához is. A vizsgálat végkövetkeztetése szerint a civil szféra szerepe nélkülözhetetlen, és érdemi bevonásuk alapfeltétele egy korszerű, inkluzív és ellenálló pályorientációs rendszer kialakításának a poszt szocialista térségben.

Diszkusszió

Regionális összehasonlításban a vizsgált négy poszt szocialista ország pályorientációs civil szervezetei hasonló strukturális kihívásokkal szembesülnek, noha történeti fejlődési pályáik, intézményi beágyazottságuk és szakpolitikai környezetük jelentősen különbözik. A kutatás megerősíti, hogy a rendszerváltás óta eltelt több mint három évtizedben a pályorientáció – mint közpolitikai és szolgáltatási terület – Közép-Kelet-Európában töredezetten, szektoronként elkülönülten és projektalapú forrásokra támaszkodva fejlődött. A legfőbb különbségek az országok között a szervezeti érettségben, az állami–civil együttműködés intenzitásában és a szakpolitikai érdekérvényesítés lehetőségeiben mutatkoznak. Ugyanakkor közös mintázat a regionális tudástranszfer gyengesége, az ágazatközi koordináció hiánya, valamint az, hogy a pályorientáció továbbra is inkább egyes ágazatok – elsősorban az oktatás, a szakképzés és a munkaügy – belső ügyeként jelenik meg, nem pedig integrált, egész életpályára kiterjedő rendszerként.

A civil szféra szerepével kapcsolatban az eredmények arra utalnak, hogy ezek a szervezetek kettős funkciót töltenek be. Egyrészt a szakmai identitásképzés és szakmaközösségi tanulás tereit biztosítják, amelyek különösen fontosak egy olyan régióban, ahol a pályorientáció intézményi struktúrái többszörösen megszakadtak vagy gyengén intézményesültek. Másrészt hiánypótló közpolitikai szereplőként jelennek meg: olyan feladatokat látnak el, például minőségbiztosítás, szakmai standardok fejlesztése, érdekképviselet és nemzetközi együttműködés, amelyek sok esetben meghaladják jelenlegi strukturális lehetőségeiket.

A tagsági visszajelzések alapján a civil szervezetek elsődleges értéke a szakmai közösségek megtartása, a tudástranzfer és a tanulási alkalmak biztosítása. Ugyanakkor működésüket jelentősen korlátozza a tartós forráshiány, az önkéntességre épülő szervezeti modell és a szűk adminisztratív kapacitás. A kvalitatív adatokból az is kirajzolódik, hogy a civil szervezetek gyakran olyan elvárásoknak próbálnak megfelelni, például szakpolitikai érdekérvényesítés, minőségbiztosítás, nemzetközi projektmenedzsment, amelyekhez valójában nincsenek biztosítva sem a személyi, sem a pénzügyi feltételek. A szervezetek tehát vállalati logika nélkül próbálnak közpolitikai szereplőként működni, miközben erőforrásaik minimálisak és nagyrészt önkéntes alapon szerveződnek.

A szakpolitikai következtetések egyértelműen arra mutatnak rá, hogy a régióban a pályaeorientáció rendszerszintű újragondolására van szükség. Egy integrált, életútszemléletű pályaeorientációs rendszer csak akkor jöhet létre, ha:

- az állami, civil, oktatási és munkaerőpiaci szereplők közötti koordináció tartós és intézményesített formát kap,
- stabil és kiszámítható finanszírozási mechanizmusok épülnek ki,
- egységes, átlátható szakmai standardok jönnek létre,
- és megvalósul a szakemberek folyamatos továbbképzése.

A civil szervezetek ebben a rendszerben nem csupán szakmai funkciót tölthetnek be, hanem bizalomépítő szereplőkké is válhatnak. A kutatás eredményei alapján a civil szféra közösségi, kapcsolati és identitásképző funkciói olyan értékek, amelyek érdemben hozzájárulnak az intézményi bizalom erősítéséhez és a pályaeorientáció minőségének javításához.

A régió jövőbeli szakpolitikai fejlődése szempontjából kulcskérdés, hogy a civil szervezetek képesek lesznek-e fenntartható módon bekapcsolódni az országos és regionális szakmai együttműködésekbe. A jelenlegi adatok alapján ennek feltétele a kapacitásfejlesztés, a stabil támogatási környezet és az állami–civil partnerségek újragondolása. A civil szervezetek megerősödése a pályaeorientáció ökoszisztémájában nem csupán szakmai, hanem társadalmi és demokratikus értelemben is stratégiai jelentőségű.

Irodalom

Borbély-Pecze, T. B., Hloušková, L., & Šprlák, T. (2022). Career/lifelong guidance systems and services: Continuous transformations in a transition region. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 22(1), 67–91.

<https://doi.org/10.1007/s10775-021-09473-4>

Borbély-Pecze, T. B. (2017). *Az életúttámogató pályaeorientáció rendszere*. Wesley János Főiskola.

- Brown, D., & Brooks, L. (Eds.). (1996). *Career choice and development* (3rd ed.). Jossey-Bass.
- Editor's note. (1980). Vocational education in socialist countries. *Int J Adv Counselling* 3, 223–227. <https://doi.org/10.1007/BF00115118>
- Eurofound. (2022). *Fifth round of the Living, working and COVID19 esurvey: Living in a new era of uncertainty*. Publications Office of the European Union.
- European Training Foundation. (2003). *Review of career guidance policies in 11 acceding and candidate countries: Synthesis report*. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/review-career-guidance-policies-11-acceding-and-candidate>
- Freibergová, Z., & Hloušková, L. (2025). *Survey of the opinions of career guidance association members on the activities of the association and its benefits for members*. ERASMUS+ CE-EGAF Project. SKPKR.
- Gáti, A., & Lannert, J. (2010). „Alattvaló vagy polgár leszek?” A fiatalok aktív állampolgársági készségei Magyarországon nemzetközi összehasonlításban. *Tárki-Tudok*. https://tarkitudok.hu/sites/default/files/alattvalok_vagy_polgarok_lesznek_kutatasi_osszefoglalo_2010.pdf
- Gönczi, K., & Hámoriné Váczy, Zs. (2015). *Összegző tanulmány az európai és hazai pályaorientációs szakpolitika pilléreiről*. OFI. https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/1_osszegzes_eu_hazai_szakpolitika_palyao.pdf
- Haug, E. H., Hooley, T., Kettunen, J., & Thomsen, R. (2020). *Career and career guidance in the Nordic countries*. Brill/Sense. <https://doi.org/10.1163/9789004428096>
- Heggart, K. (2024). Active citizenship education. In K. Heggart (Ed.), *An introduction to civics and citizenship education* (pp. 95-112). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-5134-1_5
- Koščo, J. (1979). A view of the current situation and future directions of guidance and counselling in Czechoslovakia. *Int J Adv Couns* 2(4), 231–239. <https://doi.org/10.1007/BF00355015>
- Krastev, I., & Holmes, S. (2019). *The light that failed: Why the West is losing the fight for democracy*. Pegasus Books.
- Lindsay, C. (2018). Work first versus human capital development in employability programs. In U.-C. Klehe & E. van Hooft (Eds.), *The Oxford handbook of job loss and job search* pp.567-586). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199764921.013.029>
- Magyar Pedagógiai Társaság. (2016). *Méltón a 125 évhez: Tanulmánykötet a Magyar Pedagógiai Társaság jubileumára* (T. L. Trencsényi, Szerk.). Magyar Pedagógiai Társaság.
- Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J.-P., Duarte, M. E., Guichard, J., Soresi, S., Van Esbroeck, R., & van Vianen, A. E. M. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior*, 75(3), 239–250. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.04.004>
- Savickas, M. L. (1985). Identity in vocational development. *Journal of Vocational Behavior*, 27(3), 329–337. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(85\)90029-0](https://doi.org/10.1016/0001-8791(85)90029-0)
- Super, D. E. (1953). A theory of vocational development. *American Psychologist*, 8(5), 185–190. <https://doi.org/10.1037/h0056046>

- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 282–298.
- Super, D. E., Savickas, M. L., & Super, C. M. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development* (3rd ed., pp. 121–178). Jossey-Bass.
- Shein, J., & Chen, C. P. (2011). Theoretical and empirical foundation. In *Work-family enrichment* (pp. 23–42). Sense Publishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6091-382-2_2
- Szűcs, J. (1983). Európa három történelmi régiója: Vázlat. *Acta Historica*, 29, 131–184.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector* (G. Mezei, Trans.; Hungarian ed.). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. (Original work published in English). ISBN 963-224-560-1.
- Trencsényi, L. (2021). 130 éves a Magyar Pedagógiai Társaság. Új Köznevelés. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/130-eves-a-magyar-pedagogiai-tarsasag>
- Watts, A. G., & Borbély-Pecze, B. T. (2011). The development of a lifelong guidance system in Hungary. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 11, 17–28. <https://doi.org/10.1007/s10775-010-9187-7>

TERTIARY SECTOR AS A MODERATOR FOR DEVELOPING FAMILY-FRIENDLY POLICY

Anna Bagirova – Anastasia Shvetsova

Introduction

■ Today, Russia's third sector plays a special role in implementing family and demographic policy and achieving objectives aimed at improving the quality of life for families with children. The new national Strategy for Implementing Family and Demographic Policy, which will remain in effect until 2036 ("Strategy for the implementation of family and demographic policy...", 2025), identifies non-profit organizations and civil society institutions as key actors. Alongside state and local government bodies, as well as the scientific community, they work to strengthen the institution of the family, increase birth rates, protect reproductive health, and account for national and socio-cultural specificities in the implementation of family and demographic policies across Russian regions.

The involvement of the third sector in developing and implementing social policies, particularly family and demographic policies, is frequently discussed in academic literature (Balázs, 2019; Klupt, 2016; Pyakuryal, 1989; Šakotić et al., 2026; Tsertekidis & Polyzoidis, 2024). Tsertekidis & Polyzoidis note that in the development of family and demographic policy, the third sector acts as both an advocate and an innovator (Tsertekidis & Polyzoidis, 2024: 2). By drawing attention to the needs of the most vulnerable population groups, NGOs act as moderators of interaction (El Chaarani and Raimi, 2022; Srivastava et al., 2016), influence public opinion, which in turn can lead to changes in the legislative framework of the policy being developed (Anheier,

2014). The innovative role of the third sector is linked to its flexibility, its capacity to test various models of interaction among policy actors, and its extensive use of mechanisms to engage diverse population groups (Lewis, 2006). The classical model of mediation presupposes that the intermediary meets a number of conditions: operational capacity, expertise, independence, and legitimacy (Abbott, 2017). These conditions underpin conceptions of civil society as an ideal environment wherein organizations operate independently on behalf of a broad range of stakeholders. However, the real-world contexts in which NGOs function are complex and often contradictory, particularly regarding their independence from funding sources (Hodge, 2005; Lu, 2019). Consequently, the frameworks of NGO legitimacy and their mediating functions vary considerably across countries and contexts (de Moraes Holanda, 2023). The analytical persuasiveness of NGOs as mediators lies in their ability to navigate complex political, technical, and ethical fault lines, with this intermediate position constituting not a limitation, but rather a defining feature of their role (Eitan, 2025). At the same time, the very fact of these differences does not diminish the value of NGOs' mediating function, and mediation can assume various institutional forms depending on the configuration of state-civil society relations.

Although many countries offer examples of third-sector involvement in both developing and implementing specific aspects of family policy (Tsertekidis & Polyzoidis, 2024) and of scholarly study of the outcomes and associated challenges of such involvement, the question of third-sector organizations' participation in developing and implementing family-friendly policy is relatively novel both in practice and in research. We identify several reasons justifying the relevance of such a study in Russia today. First, it is the recognized role of third-sector organizations as moderators of interaction between the state, the market, households, and as channels for social innovation (Evers & Laville, 2004), capable of experimenting with new approaches to family support. Second, Russia features actively functioning employers' associations (e.g., unions of industrialists and entrepreneurs) and public parent organizations, which utilize their non-profit status to represent various civil society segments. Third, the dissemination of family-friendly policies in Russia remains ineffective (Bagirova, 2025), even though state policy aims to broaden participation by including business and the third sector.

We note that family-friendly policy within organizations is studied by scholars worldwide. A bibliometric analysis of publications on this topic indexed in the Web of Science from 1985 to 2022 led Li and Zhang to conclude there is a fluctuating trend of growth in the number of articles and a rapid increase in citations in recent decades (Li and Zhang, 2023). A meta-analysis of publications, also conducted by Blom and colleagues using data from the Web of Science, PsycINFO, and Scopus citation databases, differentiates between family-friendly policies implemented by organizations and workplace supports provided by specific employees within organizations. Although the policy encompasses a wide range of measures consolidated into four groups (flexible working schedule policies; leave policies; dependent care support

policies; and career policies aimed at mitigating negative career consequences due to employees' family responsibilities (French & Shockley, 2020)), Blom and his colleagues conclude that support originating from organizational employees and social relationships is more effective in alleviating work-family conflict (French et al., 2018) and is generally more important than organizational policy (Blom et al., 2025). Furthermore, based on the meta-analysis results, the authors link the effectiveness of family-friendly policies to the strength of national family policy: the stronger the latter, the stronger the policy must be from organizations to be noticed by employees and become effective for them (Blom et al., 2025).

Institutional Context for the Development of Non-Profit Organizations in Russia

More than 222,000 NGOs are currently registered in Russia, with the most prevalent forms being public organizations (over 59,000) and autonomous non-profits (approximately 49,000). Additionally, 700 employer associations, more than 9,700 associations, and over 14,000 trade unions are active. For one in three NGOs, subsidies and grants from authorities at various levels constitute the primary source of funding (Efficiency of NGO Work: An Inside View, 2024). In this regard, it is important to note that following the 1990s, described by Howell as the "golden era" of civil society (Howell 2012: 43), a growing trend has emerged across several countries to limit civil society organizations (Nagy et al., 2025), alongside a trend of increasing pressure on NGOs that constrains their activities (van der Borgh & Terwindt, 2012), and a tendency toward heightened political control and the promotion of organizations loyal to the state agenda (Bejma, 2019), among others.

Russia's civic space is characterized by a high degree of regulation and heterogeneity within the third sector, wherein organizations with varying levels of autonomy, funding sources, and formats of interaction with state structures coexist. The Russian NGO sector encompasses a broad spectrum of actors: from human rights organizations and professional communities to networks of parent associations and regional employer unions. Their role as moderators of interaction between the state and business depends on their institutional position, funding sources, and degree of integration into state mechanisms. For instance, the regional employer association "Sverdlovsk Regional Union of Industrialists and Entrepreneurs," analyzed in this article, has operated as an employers' association since 1991. It unites individuals and legal entities, as well as sectoral organizations of industrialists and entrepreneurs, representing the interests of the majority of large and medium-sized enterprises in the region and their members within the framework of social partnership with government authorities. Its permanent source of funding is membership fees.

The second type of NGO featured in this study comprises parent committees. These typically rely on mixed funding (membership fees, grants, project-based

financing), as well as resources from educational and social institutions. For example, nationwide initiatives by parent committees involve competitive project funding from public organizations, supported by relevant ministries, reflecting the practice of integrating such initiatives into state social support programs.

Within the development of family-friendly policy, the role of the third sector in Russia is distinctly differentiated, shaped by the specific characteristics of organizations and their positioning within the socio-political landscape. Professional and industry associations, such as the Sverdlovsk Regional Union of Industrialists and Entrepreneurs, primarily function as intermediaries, articulating and advancing employer interests within socio-economic dialogue with the state. Family and parent initiatives, by contrast, more often operate at the local, community level, pursuing their goals through participation in state and public family support programs. Thus, a segmented model of interaction has emerged, wherein each type of organization occupies its own niche, determined by its resources, strategies, and institutional context. This predetermines a departure from the classical ideal type of mediation based on the intermediary's complete autonomy. In Russia, civil society has historically developed as a form of interaction between society and the state, wherein trade unions and expert associations performed the function of conveying interests. The contemporary third sector is characterized by a significant degree of embeddedness in state funding models, rendering the autonomy of many organizations relative. A paradox of mediation emerges: despite limited institutional independence, organizations continue to perform mediating functions through formalized channels of social partnership, where mediation takes the form of institutionalized coordination within a regulated civic space.

At the same time, Russia's proactive demographic policy, focused on raising the birth rate, is fostering growing recognition of the need to integrate a holistic corporate subsystem into the broader demographic policy framework. However, although state authorities and employers increasingly recognize the role of companies in solving family and demographic problems, corporate initiatives thus far remain spontaneous, fragmented, and poorly integrated into broader systems of social governance. The research question of our article is as follows: Is it possible, and if so, what is the potential role of non-profit organizations in facilitating dialogue between the state and business regarding the formation of a sustainable family-friendly policy?

Methods

The study employs a mixed-methods design, enabling analysis of the formation of a family-friendly environment at the intersection of interests among employees, businesses, and the state, as well as an assessment of the potential role of civil society institutions in coordinating this interaction. The empirical foundation comprises

quantitative and qualitative data collected by the authors across three macro-regions of Russia: the Urals, Siberia, and the country's North-West. The selection of these regions is based on the diversity of their economic profiles, geographical coverage, and specific socio-demographic contexts. The survey questionnaire and interview guides were approved by the expert council of Ural Federal University. Prior to interviews, respondents were informed of the study's aims and objectives, and written consent for participation and data processing was obtained.

Survey of the working population (quantitative phase). The first part of the study utilizes data from a survey of working individuals of reproductive age, designed to gauge attitudes toward corporate family-friendly policies and the demand for fostering a family-friendly environment in the workplace. The survey was conducted in October 2024 (N = 2520). A random selection method was employed to recruit respondents, with the sample designed and implemented proportionally by gender and region of residence. The survey was conducted online, with questionnaire completion taking approximately 15–20 minutes. Respondents were recruited from the online panel of the marketing company OnIN. Among those surveyed, 51% were employed women and 49% employed men; 55% were in registered marriages, and 73% had minor children. The questionnaire included items on the perceived need for employer support for employees with children (in addition to state family and demographic policy measures), as well as a projective block aimed at uncovering the emotional and motivational effects of potentially implementing corporate support measures. The use of projective questions was driven by the hypothesis of low prevalence of such practices in Russian enterprises and allowed for the identification of latent societal demand. The key analytical question of this phase is: Does a demand exist within Russian society for the formation of a family-friendly environment in the sphere of work?

In-depth interviews with employers and officials (qualitative phase). The second part of the study involved a thematic analysis of in-depth, semi-structured interviews with business representatives (N = 60). The sample was formed using purposive selection, taking into account company location and size, as well as the presence or absence of support measures for employees with children. The sample included private companies from the small, medium, and large business segments across various economic sectors, encompassing industry, construction, agriculture, trade, services, IT, finance, education, and healthcare. Respondents included business owners, CEOs, and heads of HR departments. Sample size was determined by reaching thematic saturation in the data. Interviews were conducted between May and October 2025, with durations ranging from 35 to 90 minutes. All interviews were recorded, transcribed using the speech2text.ru service, and manually verified. Data analysis was performed using NVivo software, applying thematic coding procedures. The key research question for this phase is: Is the business prepared to participate in implementing family-friendly policy, and what are the institutional mechanisms for such participation?

The third part of the study is based on *a thematic analysis of in-depth interviews* with regional officials responsible for implementing family and demographic policy and for interacting with the business community (N = 20). Sample construction was carried out via administrative access, whereby official requests were submitted to relevant ministries and departments, inviting them to participate in the study. This phase aimed to analyze the institutional mechanisms for engaging businesses in family-friendly policy, as well as to assess their effectiveness and limitations. The key research question for this phase is: What are the institutional constraints on business-state interaction?

Prior to all interviews in the second and third phases, respondents were informed of the study's aims and objectives, and written consent for participation and data processing was obtained. All questionnaires and interview guides were approved by the ethics committee of the School of Public Administration and Entrepreneurship at Ural Federal University.

In the concluding part of the article, the role of civil society in disseminating family-friendly policy is analyzed. The comparison of quantitative and qualitative data revealed discrepancies and points of convergence between public expectations, corporate practices, and state policy orientations. The current and potential roles of non-profit organizations (business associations and parental NGOs) operating in the sphere of family and demographic policy were examined. Within the study, NGOs are considered as institutionally embedded mediators capable of ensuring coordination in the context of regulated civil space, articulating interests, and institutionalizing dialogue among employees, businesses, and the state.

Results

Demand for a family-friendly environment

An overwhelming majority of surveyed employees believe employers should provide "some special form of" support for workers with children. This view is held by 82% of respondents, and this opinion shows no statistically significant variation based on gender, age, parental status, or number of children. At the same time, at the moment of the survey, the most common practice in Russia — providing New Year's gifts of sweets to employees' children — was available to only 25% of respondents. The most common financial measure was a one-time payment related to childbirth, accessible to a mere 14% of working individuals.

The feelings that arise in an employee when an employer implements family-friendly policies are linked to the opportunity, with the employer's support, to complete the vision of a family-oriented environment. Specifically, respondents cited reducing work-family tension (32% of those surveyed), seeing prospects for

professional development (increasing the employee's value to the employer — 22%; reducing the fear of job loss — 16%) and a “parental career” (easing the difficulty of parental labor — 22%; orientation toward having more children — 17%), and strengthening a sense of confidence in their own future (29%). Overall, this can be interpreted as the employer's inclusion, through implementing family-friendly policy, in the process of forming a kind of family-oriented space. This space is organized to support, strengthen, and protect employees' families, thereby contributing to the birth and development of their children.

Business readiness to participate in family-friendly policy

The majority of companies in the sample do not feature formalized programs supporting employees with children. Assistance is provided upon request; it is situational and personalized, and depends on management's stance and the company's current capabilities. Decisions are made at the level of the HR department or organizational leadership without being codified in corporate documents. This approach allows employers to maintain flexibility but simultaneously limits the reproducibility and sustainability of support measures.

Everything is individual, based on a specific request. If someone approaches us, we always respond, listen, and if there's any possibility to help, we always help. (Medium business, Kaliningrad)

Some respondents, primarily representing large businesses, view support measures for employees' families as a tool for long-term personnel strategy. In these cases, family-friendly practices are associated with building loyalty, retaining staff, and developing the employer brand. Family support is perceived as an investment in human capital and the company's future. However, employers themselves emphasize that such an approach is only possible with a certain business scale and stable financial standing. Representatives of small and medium businesses more frequently note that they lack the resources for the systematic implementation of such measures and limit themselves to individual decisions in specific situations.

We operate in consolidation with the state, and a key area of interaction with the Social Fund of Russia involves expanding healthcare opportunities [for company employees] across various fields. (Large business, Magnitogorsk)

We have a collective agreement; for each [family support] program, there is a separate document. We always publish information about the programs in an open space so that families can also see it. (Large business, Cherepovets)

In virtually all interviews, business participation in supporting employees' families was viewed through the lens of economic efficiency. Employers believe that any social measures undergo internal evaluation in terms of costs, risks, and potential returns. In the absence of obvious financial benefits, such initiatives are not perceived as a priority. Even when expressing a positive attitude toward the idea of supporting families with children, respondents pointed to the necessity of compensatory mechanisms from the state. The most frequently mentioned were tax incentives, subsidies, or informational (image-building) promotion for the business. However, experiences with existing subsidies were often described as negative due to complex procedures and high transaction costs, which reduce business motivation to participate.

For an entrepreneur, economic efficiency is needed first and foremost. Any measures aimed at social aspects of a company's life still pass through a filter of, let's say, assessing their economic impact first. (Medium business, Yekaterinburg)

A significant portion of employers adheres to the position that issues of family support and demography belong primarily to the sphere of state responsibility. In this logic, the role of business is limited to providing stable employment, officially declared wages, and compliance with labor legislation. Additional support measures are seen as optional and dependent on the company's goodwill.

Business already participates: a decent salary, a white salary, full payments. The rest is discretionary. The state should provide more support, after all, businesses pay taxes. (Medium business, Novosibirsk)

Simultaneously, the interviews reveal a demand for clearer coordination mechanisms between the state and business. Respondents point to a deficit of understandable rules, programs, and channels for interaction that would allow integrating companies' efforts into the overall demographic policy without significant losses to their economic sustainability.

Yes, of course, business should also participate in this; only, perhaps, the rules of the game for business should be clear first. (Small business, Yekaterinburg)

It's possible, but a specific program is needed that we could apply, because all actions concerning families and children are obvious. When people come with personal issues, we always try to help and resolve them. That's why all these years we've been resolving issues precisely in this manner [on a case-by-case, ad hoc basis]. So, perhaps, if some directive were issued that we could work with and consider, and from which, naturally, the enterprise would also receive some bonuses, then perhaps it would be applicable. (Small business, Chelyabinsk)

Overall, the data allow for the conclusion that for a significant portion of employers, supporting employees' families does not exist as a formalized area of policy. Only some owners of large businesses, who have access to government demographic initiatives and specialized information, view family-friendly policy systematically. For the majority of other enterprises, state initiatives in this sphere are perceived as lying outside the business domain. At the same time, business owners recognize the need to support employees with children and undertake targeted measures to do so. The key problem lies not in a lack of the business's value-based readiness to implement family-friendly policy, but in a deficit of clear mechanisms for inclusion in these programs and an uncertainty regarding the business's niche. NGOs, business associations, or other structures capable of aggregating company interests and building dialogue with the state do not explicitly feature in employers' responses. However, a clear demand is recorded for functions traditionally associated with the third sector: developing template solutions, providing consultancy support, facilitating dialogue, and institutionalizing business participation in family-friendly policy. Thus, the qualitative data point to a structural gap in the state-business interaction system, which could be filled by actively involving non-profit organizations as mediators and coordinators of family-friendly policy.

Institutional constraints on state-business interaction

In expert interviews, regional officials emphasize the demographic effect of family-friendly policy, reflecting state concern over low birth rates. They highlight the structural nature of demographic processes and the impossibility of rapid correction through administrative measures. Demographic dynamics are described as the result of long-term trends, primarily population age structure and the postponement of first births. Officials note a decline in the absolute number of births alongside a relative increase in the share of third and subsequent children, explained by both a demographic "wave" and the effects of previously introduced support measures. In this context, corporate measures are viewed as one of several supplementary tools capable of influencing the decisions of specific groups of workers.

This work is very long and meticulous; it's not immediate. And for now, it's still mostly large businesses that are aware of these metrics and interested in them — it's for their image within their specific professional market. As for small businesses, they are only just getting involved. And they, of course, often ask: Why should we do this? We don't yet see understanding, but I think it's all within our capabilities if we maintain contact and interaction. (Representative of regional public administration, Omsk).

Analysis of the interviews demonstrates that the family-friendly policy system is characterized by a diffusion of responsibility among executive authorities. Formally,

the key role is assigned to ministries of social affairs; however, in practice, the tasks and functions of interacting with business are distributed among several departments without stable coordination mechanisms. It is also important that these actors often have opposing objectives. (As one expert stated, they must maneuver between the need to increase the effectiveness of business family-friendly programs and the requirement to reduce spending in this area. Additional tension is created by the inclusion of social and demographic indicators in the KPI system for top officials — namely, regional governors. Without expanding management tools, this increases pressure at the regional level. Under these conditions, interaction with business often takes on a situational and personalized character, dependent on specific enterprises and the personal engagement of their leaders.

Our ministry [of social protection] has turned into some kind of magicians — we help everyone, but people generally forget that we are designed for those who are in a bad way. But everyone expects help from us. This is both the credit of our leadership and our curse. In reality, this needs to be coordinated so that the entire system works as a complex. (Representative of regional public administration, Novosibirsk).

Regional officials generally believe business can play an important role in family-friendly policy; however, this potential is linked predominantly with large enterprises, often with state participation or integrated into regional industrial infrastructure. Small and medium businesses are viewed as less involved and less motivated.

Large enterprises are interested, of course. Firstly, to mitigate staff turnover. That is, favorable conditions for the family, for that employee's children, are important so that they stay and don't try to leave. (Representative of regional public administration, Kemerovo).

A separate problem acknowledged is the absence of a common language between the state and business, leading to fragmented measures and hindering the scaling of successful corporate practices. The interviews articulate a need for institutions capable of ensuring coordination among the state, business, and society. A special place in this architecture is assigned to non-profit organizations, which, in the officials' view, possess greater flexibility and access to families and workers than government bodies.

Unified approaches are needed for everyone; that is, a single concentration of all information. (Representative of regional public administration, Kemerovo).

Public organizations are specific in that they can enter that family, that situation, when government bodies cannot help the family. That's where our constant interaction happens. (Representative of regional public administration, Omsk).

Sitting here, we don't always know the problem from the inside. We need feedback and a response from the population. Moreover, the responses of different population groups vary greatly. That is, some face certain difficulties, others face different ones. (Representative of regional public administration, Saint Petersburg).

Thus, there is a demand from officials for intermediaries capable of translating state priorities into a format understandable to business, aggregating worker demands, reducing the level of distrust between actors, and supporting the implementation of corporate practices in the sphere of family-friendly policy. Informants speak directly and indirectly about the existence of gaps in the “worker — state — business” system. This institutional gap creates space for the inclusion of NGOs as mediators between the state, the corporate sector, and workers.

Discussion and Conclusions

The results of the empirical analysis show that the main barrier to the development of family-friendly policy in Russia is not a lack of interest from business or the state, but the weak connectivity between the key actors in the process. Employers demonstrate limited readiness to participate in family-friendly policy, primarily due to unclear mechanisms for inclusion. Government bodies, in turn, face pressure from social and demographic performance targets while lacking the tools and platforms for interaction with business. Both sides experience a deficit of feedback from workers. The situation resembles the children's game, where a message from one participant reaches another in an altered, sometimes distorted, form. The existing architecture of interaction between the state, business, and workers in the sphere of family-friendly policy is schematically presented in Figure 1. The role of civil society organizations is presented as that of a potential moderator between the key participants (the first paragraph on page 80).

In our view, civil society organizations are capable of performing a mediating function between the state, business, and workers. Due to its relative distance from each of the participants, the third sector potentially occupies a central position, facilitating the decoding and translation of interests, expectations, and regulatory requirements among the various actors.

As the interview analysis demonstrated, interactions between business and the state are situational and personalized, dependent on specific companies and the personal engagement of individual leaders. Workers remain on the periphery of the family-friendly policy formation process: Their demand for parental support is articulated through individual strategies and is not converted into collectively represented demands.

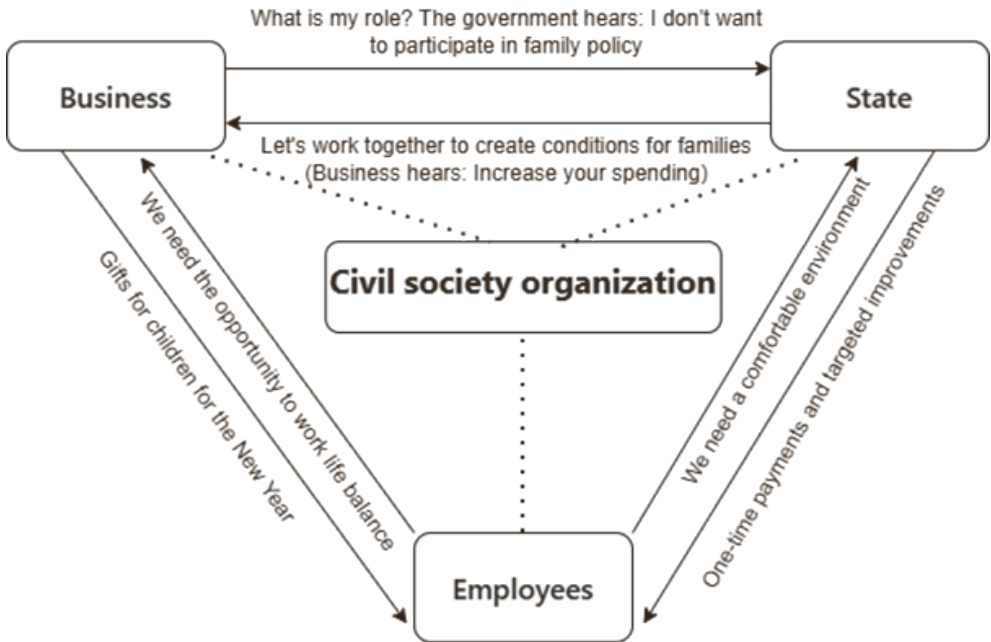

Fig. 1. Civil Society Organizations as a Potential Moderator of Interaction Between the State, Business, and Workers in the Sphere of Family-Friendly Policy

Within this configuration, civil society organizations seem to have the potential for implementing several functions. Firstly, they can aggregate the demands of workers and families, transforming individual expectations into a public agenda comprehensible to the state and business. Secondly, business associations and socially oriented NGOs, possessing extensive experience working with families, can act as “translators” of the state demographic agenda into the language of corporate practices, reducing uncertainty for companies and proposing standard models of participation. Thirdly, through coordination mechanisms, such organizations can create a space for dialogue and trust, which is currently absent in the direct interactions between the state and business.

Discussing the mediating role of the third sector requires clarifying that it cannot be reduced to a single type of “ideal” intermediary without accounting for the cultural-historical context. Contemporary research demonstrates that the mediating roles of NGOs are closely tied to the specific nature of state-civil society relations and therefore elude universal classification (Eitan, Levi-Faur & Tosun, 2025). In the context under study, it is appropriate to speak of a spectrum of mediating positions: (1) relatively autonomous organizations; (2) state-embedded structures that operate through public and advisory councils and perceive themselves as intermediaries between authorities and citizens (Dyakova, Trakhtenberg, 2019); (3) professional associations functioning within the logic of social partnership. The capacity of organizations to act as mediators is determined not only by their degree of autonomy but also by their legitimacy and

recognition among interaction participants, as confirmed by comparative studies of the third sector (Küçük & Arslan, 2024). Table 1 provides examples of operating non-profit organizations that could perform the role of administrator for family-friendly policy, along with their potential functions, the moderating components of which correspond fairly closely to the established Russian context.

Table 1. Examples of Russian Non-Profit Organizations in the Sphere of Family and Business: Potential for Developing Existing Areas of Activity to Support Family-Friendly Policy

NGO	Region	Existing Areas of Activity	Potential Activity within the Existing Focus	Potential Project Names for Grant Applications to the Presidential Grants Foundation
Sverdlovsk Regional Union of Industrialists and Entrepreneurs	Ural (Yekaterinburg)	Improving the development of corporate social responsibility to strengthen socio-economic stability in the Sverdlovsk region	Developing state family policy by fostering a culture of socially responsible business centered on caring for people and their families; formulating unified approaches, recommendations, and policies to support employees' families, thereby creating a stable and attractive environment for business and life.	"Family Capital": Investing in the Family — Foundation for Sustainable Business
Parents of Siberia	Siberia (Irkutsk)	Social support for families with children	Formulating and promoting family-friendly workplace standards based on a consolidated position of the parenting community.	"The Voice of the Working Parent"
Energy of the City	North-West (Cherepovets)	Improving the city's social situation, implementing socially significant projects and programs	Initiating and moderating dialogue between local self-government bodies, employers, and young audiences, aimed at co-designing programs to address key youth issues — employment, housing, and starting a family.	"Youth Work-Family Balance Audit"

It is important to emphasize that the deficit in civil society organization participation identified in the study is not due to a lack of societal demand for their activities. On the contrary, empirical data rather point to a structural need for intermediary mechanisms that could integrate family-friendly policy into the system of labor relations. The vulnerability of the current model lies in the institutional ambiguity surrounding the status and functions of such organizations: They are not established as mandatory dialogue participants and remain on the periphery of governance processes.

Thus, the analysis conducted allows us to interpret family-friendly policy as a process of forming a new architecture of interactions within the labor market. In this architecture, civil society organizations have the potential to act as a structural node that ensures the connectivity of the system. The absence of this node leads to policy fragmentation, whereas its institutionalization could create the conditions for enabling the inclusion of business in family-friendly policy and for recognizing parenthood as part of workers' career trajectories.

Acknowledgment

This work is supported by the Russian Science Foundation under grant № 24-18-00854, <https://rscf.ru/project/24-18-00854/>

References

- Abbott, K. W., Levi-faur, D., & Snidal, D. (2017). Theorizing Regulatory Intermediaries: The RIT Model. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 670(1), 14-35. <https://doi.org/10.1177/0002716216688272>
- Anheier, H. K. (2014). *Nonprofit organizations: Theory, management, policy* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315851044>
- Bagirova, A. P. (2025). Corporate demography: Balancing the interests of the state, business, and population in the Russian regions. *Economy of Regions*, 21(4), 1109–1121. <https://doi.org/10.17059/ekon.reg.2025-4-13>
- Balázs, K. (2019). "Nationalization" of a civil subsector: NGOs involved in population and demographic policy in Hungary (2011–2018). *Civil Szemle*, 16(4), 61–76.
- Bejma, A. (2019). Changes within civil society sector in Poland after 2015 elections. *Civil Szemle*, 16(2), 53–68.
- Blom, R., Jaspers, E., Knies, E., & van der Lippe, T. (2025). Family-friendly policies and workplace supports: A meta-analysis of their effects on career, job, and work–family outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 157, 104091. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2025.104091>
- de Moraes Holanda, B., Kim, H., & Appe, S. (2023). Comparative Civil Society and Third Sector Research in Voluntas. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 34(6), 1122–1133. <https://doi.org/10.1007/s11266-023-00625-4>
- Dyakova, E. G., & Trakhtenberg, A. D. (2019). Public councils under executive bodies: experts, controllers or community advocates? *Monitoring of Public Opinion: Economic and Social Changes*, (6), 180–201. <https://doi.org/10.14515/monitoring.2019.6.09> [in Russian]
- Eitan, A., Levi-Faur, D., & Tosun, J. (2025). Intermediation in policy and politics: rethinking the architecture and process of governance. *Policy and Society*, 44(4), 405–418. <https://doi.org/10.1093/polsoc/puaf035>

- Efficiency of NGO Work: An Inside View. (2024). *Information and Analytical Bulletin on the Development of Civil Society and the Non-Profit Sector in Russia*, No. 1(24). Moscow, Higher School of Economics. <https://www.hse.ru/monitoring/mcs/> [in Russian]
- El Chaarani, H., & Raimi, L. (2022). Determinant factors of successful social entrepreneurship in the emerging circular economy of Lebanon: exploring the moderating role of NGOs. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 14(5), 874-901. <https://doi.org/10.1108/JEEE-08-2021-0323>
- Evers, A., & Laville, J.-L. (2004). *The third sector in Europe: Globalization and welfare*. Edward Elgar Publishing.
- French, K. A., Dumani, S., Allen, T. D., & Shockley, K. M. (2018). A meta-analysis of work-family conflict and social support. *Psychological Bulletin*, 144(3), 284-314. <https://doi.org/10.1037/bul0000120>
- French, K. A., & Shockley, K. M. (2020). Formal and informal supports for managing work and family. *Current Directions in Psychological Science*, 29(2), 207-216. <https://doi.org/10.1177/0963721420906218>
- Government of the Russian Federation. (2025). *Strategy for the implementation of family and demographic policy and support for large families in the Russian Federation until 2036* (Order No. 615-r, March 15). <https://www.consultant.ru/law/hotdocs/88705.html> [in Russian]
- Hodge, M. M., & Piccolo, R. F. (2005). Funding source, board involvement techniques, and financial vulnerability in nonprofit organizations: A test of resource dependence. *Nonprofit Management and Leadership*, 16(2), 171-190. <https://doi.org/10.1002/nml.99>
- Howell, J. (2012). Shifting Global Influences on Civil Society: Times for Reflection. In: Moksnes, H. & Melin, M. (eds.): *Global Civil Society: Shifting Powers in a Shifting World*. Uppsala: Uppsala University, 43-61.
- Klupt, M. A. (2016). State, the third sector, and population policy. *Sotsiologicheskie Issledovaniya*, (6), 24-33. [in Russian]
- Küçük, A., & Arslan, H. M. (2024). The Neoliberal Transformation of Turkish NGOs: A Legitimacy Crisis Perspective. *Civil Szemle*, 21(3), 45-72. <https://doi.org/10.62560/csz.2024.03.04>
- Lewis, J. (2006). *Children, changing families and welfare states*. Edward Elgar Publishing.
- Li, Z. D., & Zhang, B. (2023). Family-friendly policy evolution: A bibliometric study. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, 303. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01784-x>
- Lu, J., Lin, W., & Wang, Q. (2019). Does a More Diversified Revenue Structure Lead to Greater Financial Capacity and Less Vulnerability in Nonprofit Organizations? A Bibliometric and Meta-Analysis. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(3), 593-609. <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00093-9>
- Nagy, Á., Béres-Áfra, Z., & Szalóki, V. (2025). The Domestication of the Civil Sphere: The Hungarian Example. *Civil Szemle*, 22(2), 9-24. <https://doi.org/10.62560/csz.2025.02.1>
- Pyakuryal, B. (1989). Non-governmental organizations: Their roles in family planning programs in Nepal. *The Economic Journal of Nepal*, 12(4), 10-30.

- Šakotić, N., Stojanović, M., Vujičić, M., & Premović, M. (2026). A nem-kormányzati szervezetek szerepe az inkluzív oktatás fejlesztésében és megvalósításában Montenegróban. *Civil Szemle*, 23(1), 39–62. <https://doi.org/10.62560/csz.2026.01.3>
- Srivastava, A., Bhattacharyya, S., Gautham, M., Schellenberg, J., Avan, B.I. (2016) Linkages between public and non-government sectors in healthcare: A case study from Uttar Pradesh, India. *Global Public Health*, 11(10), 1216-1230. <https://doi.org/10.1080/17441692.2016.1144777>
- Tsertekidis, G., & Polyzoidis, P. (2024). The role of the third sector in the development and implementation of family policy: An overview. *International Journal of Non-Profit Sector Empowerment*, 3(1), e38098. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/npse/article/view/38098>
- van der Borgh, C., & Terwindt, C. (2012). Shrinking operational space of NGOs – a framework of analysis. *Development in Practice*, 22(8), 1065–1081. <http://www.jstor.org/stable/41723169>

THE INSTITUTIONAL ROLE OF MIGRANT NGO'S IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS BASED ON EU AND INTERNATIONAL ORGANIZATION REPORTS

Ahmet Küçük

Introduction

■ The post-Cold War transformation of Central and Eastern Europe fundamentally reconfigured the relationship between states, civil society, and minority communities (Howard, 2003; Ekiert & Kubik, 2010). As post-socialist polities integrated into European political and legal architectures, the institutionalization of minority rights emerged as a central axis of democratic consolidation and social cohesion (Kelley, 2004; Checkel, 2005). Within this reconfiguration, civil society organizations, particularly migrant non-governmental organizations (NGOs), assumed roles that reached well beyond conventional advocacy, operating as institutional intermediaries between minority populations and state structures (Börzel & Buzogány, 2010).

Migrant NGOs contribute to minority rights governance through multiple and overlapping channels: policy consultation, direct service provision, cultural representation, and engagement with international funding mechanisms (Schrover & Vermeulen, 2005; Ambrosini & Van der Leun, 2015). These activities carry particular weight in Central and Eastern Europe, where state institutions frequently confront capacity deficits and where civil society development has proceeded unevenly across and within national borders (Howard, 2003; Eikenberry & Kluver, 2004).

Despite the growing salience of these organizations in regional governance, systematic comparative analyses of what they actually do, and under what conditions they manage to do it, remain scarce, particularly those grounded in documentary

evidence rather than country-specific fieldwork. This article addresses that gap. It examines how migrant NGOs contribute to the institutionalization of minority rights across selected CEE countries by employing a document-based methodology, analysing policy papers, monitoring reports, and institutional publications produced by the European Union and major international organizations. This approach enables a comparative perspective on how migrant NGOs are formally recognized, supported, or constrained within different governance configurations.

The central argument advanced here is that migrant civil society organizations in Central and Eastern Europe function as institutional actors mediating between international norms and domestic practices. By translating minority protection frameworks into concrete programmes and participatory mechanisms, these organizations play a constitutive part in embedding rights-based approaches within national governance architectures.

At the same time, their effectiveness is conditioned by legal environments, funding ecologies, and the broader configuration of state–civil society relations. The article proceeds to elaborate the theoretical framework guiding the analysis, followed by a review of the relevant literature, a discussion of the methodological strategy, the presentation of empirical findings from three country cases, and a concluding assessment of implications for policy and scholarship.

Theoretical background

Civil Society, Migrant NGOs, and the Institutionalization of Minority Rights

Understanding the institutional role of migrant NGOs in post-socialist settings requires an analytical framework that integrates insights from democratic theory, the sociology of power, institutionalist scholarship, and migration studies. No single theoretical tradition captures the complexity of what these organizations do and how structural conditions shape their capacity to act. Figure 1 schematizes the theoretical architecture guiding this study.

A normative entry point is provided by deliberative democratic theory. Civil society organizations are frequently understood as arenas in which marginalized groups articulate interests and translate them into claims directed at the state. Habermas's (1996) account of the public sphere foregrounds how communicative processes within civil society generate legitimacy and shape political decision-making. Read through this lens, migrant NGOs operate as mediating structures enabling minority communities to participate in public discourse and policy processes from which they would otherwise remain excluded. This mediating function acquires salience in post-socialist societies, where participatory institutions developed unevenly and where trust in formal political channels has remained fragile.

Yet civil society cannot be grasped in purely normative terms. Sociological perspectives insist that civil society organizations operate within structured fields marked by unequal distributions of resources and power. Bourdieu's (1991) field theory conceptualizes social life as a configuration of relatively autonomous arenas in which actors compete for social, cultural, and symbolic capital. Applied to migrant NGOs, this perspective foregrounds differential organizational capacity, uneven access to funding, and disparities in state recognition. Organizations embedded in transnational networks or sustained by international donors may acquire disproportionate leverage in domestic policy arenas. The trajectory of minority rights institutionalization, on this account, is shaped by positional advantage, not merely by the normative force of rights claims.

Institutionalist approaches further illuminate the mechanisms through which minority rights become embedded in formal governance arrangements. New institutionalism underscores the interaction between formal rules, informal norms, and organizational practices in producing political outcomes. Institutions evolve through processes of adaptation, learning, and norm diffusion—not through legal change alone (North, 1990). Migrant NGOs contribute to this evolution by functioning as carriers of international norms, particularly those promoted by European institutions. Through participation in consultative bodies, implementation of integration programs, and monitoring of discrimination, these organizations translate abstract rights frameworks into concrete institutional practices, a process that is neither automatic nor free of contestation.

A fifth analytical pillar emerges from recent scholarship on democratic erosion in post-socialist Europe. Ekiert and Dasanaike (2024) conceptualize “dictatorial capture” as a process whereby democratic institutions are internally hollowed out while maintaining formal procedural continuity. Unlike classical authoritarian seizures, dictatorial capture proceeds through the gradual expansion of executive control, the instrumentalization of legal frameworks, and the strategic co-optation or neutralization of civil society.

This concept illuminates the Hungarian case with particular clarity. What migrant NGOs confront in Hungary is not overt repression in any classical sense but rather a systematic legal reconfiguration that repositions them as adversaries of the state while preserving, indeed, instrumentalizing, the institutional architecture of EU membership. The analytical purchase of “dictatorial capture” for the present study lies in its capacity to explain why European-level enforcement mechanisms have proven insufficient: the formal procedural shell of democratic governance remains intact, rendering violations legible only through sustained monitoring of the kind that civil society organizations perform. The concept thus establishes a direct theoretical bridge to the empirical findings on Hungary presented below, where the Defence of National Sovereignty Law and the criminalization of migration assistance exemplify precisely the mechanisms Ekiert and Dasanaike identify.

Migration scholarship adds a further dimension by foregrounding the transnational character of migrant organizations. Rather than operating within the confines

of a single nation-state, migrant NGOs typically maintain cross-border connections, facilitating the circulation of resources, ideas, and political repertoires. The concept of transnational social spaces (Faist, 2000) captures how migrants simultaneously engage with multiple political and social contexts. In the European setting, this transnational dimension intersects with multi-level governance structures in which authority is distributed across local, national, and supranational scales. Minority rights policies are shaped not only by national governments but also by EU institutions and regional organizations, opening spaces for civil society intervention at multiple governance levels (Marks & Hooghe, 2004).

Contemporary scholarship has further refined the understanding of NGO-state relations through the interrelated concepts of “NGOization” and the “shadow state,” and it is worth dwelling on these at some length, since they speak directly to the paradox at the heart of migrant civil society in post-socialist contexts. NGOization denotes the progressive professionalization and institutionalization of civil society organizations, a trajectory in which organizations acquire technical capacity to manage donor funding, satisfy reporting requirements, and implement complex programmes, yet risk severing the connective tissue linking them to grassroots constituencies (Lang, 2012). The process is not ideologically neutral: professionalized NGOs tend to adopt the logics of their funders, orienting themselves toward quantifiable outputs and project cycles rather than the slower, messier work of political mobilization and community self-organization. In Central and Eastern Europe, where civil society development was disproportionately shaped by Western donor agendas in the 1990s, the residue of this dynamic continues to structure organizational cultures and strategic orientations (Jacobsson & Saxonberg, 2016; Petrova & Tarrow, 2007).

In migration governance specifically, NGOization intersects with what Ambrosini (2021) theorizes as “street-level humanitarianism”, the operation of civil society actors in the interstices of restrictive legal frameworks, delivering services and protections that states are unwilling or unable to provide. This concept captures something that formal legal categories miss: governments throughout the CEE region that are rhetorically hostile to migration nonetheless depend on NGOs to perform essential sovereign functions, border-zone medical care, asylum casework, social service provision, language training for newcomers, creating a profoundly contradictory institutional arrangement. Civil society absorbs the operational burden of migration management without possessing the sovereign authority to grant permanent rights, secure long-term funding, or shape the policy frameworks within which it operates. The resulting configuration has been characterized as a “shadow state” (Wolch, 1990), wherein NGOs compensate for deliberate state withdrawal or chronic institutional incapacity while remaining exposed to political precarity and shifts in governmental posture. What makes this dynamic especially consequential in the CEE context is its entanglement with broader trajectories of civil society development in the post-Cold War period. As Anheier (2017) has argued, the arc of civil society’s role since 1989 has

moved from initial euphoria through institutionalization toward a present moment marked by contraction, co-optation, and strategic adaptation. The initial boom in NGO formation across the region, heavily subsidized by international donors and framed within democratization narratives, gave way to more ambivalent configurations in which organizations must navigate between donor expectations, state regulation, and the demands of the communities they claim to represent. For migrant NGOs, this tension is acute: they must simultaneously satisfy the bureaucratic requirements of EU funding instruments, maintain credibility with migrant communities whose needs are immediate and concrete, and withstand political environments that may treat their very existence as a provocation.

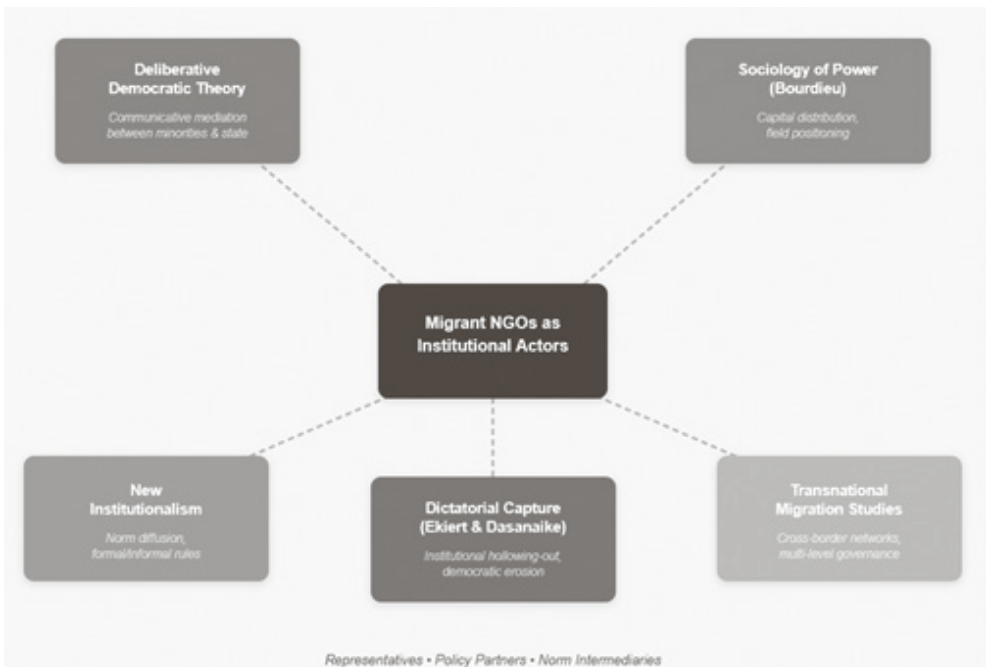

Figure 1. Theoretical framework: Five analytical pillars converging on migrant NGOs as institutional actors. Note: Created by the author.

The Central and Eastern European region presents a particularly complex environment for the operation of migrant NGOs. Post-socialist legacies, evolving legal frameworks, and heterogeneous models of state–civil society relations have generated divergent patterns of institutional engagement. In some contexts, governments actively incorporate civil society organizations into policy processes; in others, the role of NGOs remains circumscribed or openly contested. These variations underscore the necessity of examining migrant NGOs not merely as advocacy groups but as institutional actors whose influence depends on the broader governance arrangements within which they are embedded.

A further refinement is necessary at this stage, one that bears directly on the analytical utility of the category “migrant NGO” itself. The term, as deployed in policy documents and much of the scholarly literature, obscures significant organizational heterogeneity. At least three distinct organizational types operate under this umbrella, each governed by a different institutional logic. First, humanitarian service-delivery organizations provide direct assistance, shelter, food, medical care, and legal aid, and are typically embedded in donor-funded programme cycles, oriented toward measurable outputs, and evaluated by throughput metrics. Their relationship with the state is often quasi-contractual: they implement functions that public institutions cannot or will not perform. Second, rights-based advocacy organizations operate at a greater distance from service provision, concentrating instead on legal challenge, policy monitoring, anti-discrimination campaigns, and engagement with European and international accountability mechanisms. These organizations tend to be the primary targets of governmental restriction in contexts of democratic backsliding, precisely because their work renders state failures visible. Third, grassroots migrant-led initiatives, associations formed by and for migrant communities, serve functions of cultural preservation, mutual aid, and collective identity formation that neither service-delivery nor advocacy organizations fully address. Their institutional profile is often more precarious: less professionalized, less visible to international donors, and more dependent on volunteer labour and community resources (Schrover & Vermeulen, 2005). The empirical sections that follow attend to how these different organizational types are differently positioned and differently constrained across the three country cases, even where the documentary sources consulted do not always maintain such distinctions with analytical rigour.

By integrating deliberative democratic theory, sociological analyses of power, institutionalist perspectives, and transnational migration scholarship, this study conceptualizes migrant NGOs as pivotal agents in the institutionalization of minority rights. They function simultaneously as representatives of minority communities, partners in policy implementation, and intermediaries linking international normative standards with domestic practice. This hybrid theoretical architecture enables a more textured account of how civil society contributes to the consolidation of minority rights regimes in Central and Eastern Europe.

Literature review

Civil society organizations and non-governmental organizations have become central actors in contemporary governance, particularly in policy domains touching on migration, integration, and minority rights. In democratic theory, civil society is conventionally understood as an intermediary sphere linking citizens to state institutions. Classical contributions emphasize its capacity to foster participation, accountability, and generalized social trust (Putnam et al., 1993), while deliberative

approaches foreground its function in shaping public discourse and influencing policy formation (Habermas, 1996). These perspectives position civil society as a constitutive element of democratic consolidation and rights protection.

More recent scholarship, however, has drawn attention to the ambivalent position of non-governmental organizations within governance structures. Rather than acting solely as independent advocates, many have become enmeshed in service-delivery networks shaped by state funding and supranational policy architectures.

This professionalization may enhance organizational capacity while simultaneously constraining autonomy and attenuating grassroots mobilization (Eikenberry & Kluver, 2004). In migration governance specifically, NGOs frequently operate as implementing partners in integration programmes, humanitarian assistance, and legal support, thereby occupying a hybrid institutional position between advocacy and administration (Ambrosini & Van der Leun, 2015).

The role of migrant-oriented NGOs acquires particular significance in the institutionalization of minority rights. These organizations mediate between migrant communities and public authorities, facilitating access to social services, legal protections, and avenues of political participation. Existing research demonstrates that migrant civil society organizations contribute both to practical integration outcomes and to the articulation of collective claims in the public sphere (Schrover & Vermeulen, 2005). At the European level, they participate in transnational advocacy networks promoting norms related to anti-discrimination and human rights (Koopmans, 2013).

In Central and Eastern Europe, the development of civil society has followed trajectories markedly shaped by post-socialist legacies. The collapse of state socialism and subsequent democratic transitions produced institutional environments characterized by rapid organizational proliferation, heavy external donor influence, and fluctuating state–civil society relations. Scholars have argued that civil society in the region frequently operates within constrained political contexts defined by limited institutional trust, weak organizational consolidation, and periodic governmental hostility (Ekiert & Kubik, 2010). These conditions bear directly on the capacity of NGOs to influence policy and sustain minority rights advocacy.

Post-socialist legacies also condition migration governance across the region. Compared to Western Europe, many Central and Eastern European countries have relatively recent histories as immigrant-receiving societies, resulting in evolving institutional frameworks and contested public debates on diversity. NGOs have frequently stepped into gaps in state capacity by providing services to migrants and refugees, particularly during periods of heightened inflows. Their activities, however, are shaped by national political discourses and regulatory environments that may either facilitate or constrain civil society action (Börzel & Buzogány, 2010).

Regional research further indicates that civil society organizations working on migration issues operate under increasingly politicized conditions. Studies of migration management at the European Union's southeastern borders underscore the importance of cooperation between NGOs, international organizations, and

public authorities, while also identifying tensions arising from divergent priorities and resource dependencies (Polgár, 2023). The dynamics at play are perhaps most starkly visible at the EU's external borders. Pries & Savcı (2023), examining refugee-related organizations operating within the framework of the EU-Turkey agreement, demonstrate how these bodies occupy an inherently contradictory institutional position: simultaneously delivering humanitarian assistance and functioning as *de facto* instruments of EU border externalization. Their findings suggest that the institutional role of migrant-oriented NGOs cannot be understood apart from the geopolitical architectures within which they are embedded, a conclusion that resonates strongly with the CEE cases examined in this study, where EU accession conditionality and post-accession monitoring have similarly shaped the opportunity structures available to civil society.

Analyses of humanitarian responses to refugee movements emphasize the capacity of civil society actors to mobilize resources rapidly and advocate for vulnerable populations, even in contexts where institutional support remains limited (Polgár, Péntes, & Radics, 2025). These findings point to the capacity of NGOs to function as institutional entrepreneurs, shaping policy implementation on the ground.

At the same time, civil society autonomy in parts of the region has come under increasing pressure from state regulation and political intervention. Research documents the strategies through which governments seek to influence the nonprofit sector, including funding controls, legal restrictions, and public narratives questioning organizational legitimacy. Such dynamics risk transforming civil society into a compliant sector while preserving the outward appearance of institutional pluralism (Nagy, Béres-Áfra, & Szalóki, 2025). For migrant NGOs engaged in minority rights advocacy, these constraints may substantially curtail independent action.

Beyond institutional considerations, sociological approaches underscore the role of NGOs in identity construction and community formation. Migrant organizations provide spaces in which collective identities are negotiated and political claims articulated, contributing to the symbolic dimension of minority rights institutionalization. This function is particularly salient in Central and Eastern Europe, where national identity narratives and historical memory continue to shape public attitudes toward migration and diversity (Kozachuk, 2018).

Despite growing scholarly attention, comparative analyses that integrate migration governance, civil society development, and minority rights institutionalization across the region remain limited. This limitation reflects, in part, a genuine lacuna in the field: the scholarly literature on migrant NGOs in Central and Eastern Europe is markedly thinner than its Western European counterpart, a disparity rooted in the region's more recent history as a destination for immigration and in the relatively late emergence of migration-focused civil society infrastructure. What literature does exist has tended to concentrate on single-country cases or specific policy episodes; the 2015 refugee crisis, for instance, generated a wave of case-study publications, rather than pursuing the kind of sustained comparative analysis that would reveal broader

regional patterns and institutional logics. More recent contributions, however, have begun to address this gap. Vermeersch (2006) examined the political strategies of Roma organizations in post-accession Central Europe, while Brunarska et al. (2016) analysed migrant civil society in Poland under conditions of rising anti-immigration sentiment. The present study builds on these efforts by examining migrant NGOs through the lens of institutional roles as framed in supranational policy documents, seeking to contribute to a more systematic understanding of how civil society mediates minority rights across the region.

Methodology

Document Analysis of EU and International Institutional Reports

This study employs qualitative document analysis as its primary research method to examine the institutional role of migrant NGOs in Central and Eastern Europe. Document analysis is well-suited to research contexts in which policy processes, institutional frameworks, and governance mechanisms are constituted through formal reports, legal texts, and organizational publications rather than through directly observable interactions (Bowen, 2009). Given that the influence of migrant NGOs on minority rights is substantially mediated through policy discourse, funding architectures, and international monitoring mechanisms, institutional documents constitute a valid and analytically productive data source.

Rationale for Document-Based Research

The reliance on documentary sources reflects both methodological and substantive considerations. As a method, document analysis permits the systematic examination of policy narratives, institutional priorities, and governance strategies across countries without requiring fieldwork, which in this region may be constrained by access limitations, political sensitivities, or both. Substantively, the European Union and international organizations do not merely describe civil society conditions in Central and Eastern Europe; they actively constitute them. Their reports structure policy agendas, set normative expectations, and channel funding toward particular organizational forms (Checkel, 2005). Civil society development in post-socialist contexts has been profoundly shaped by this external influence, transmitted through conditionality mechanisms and processes of norm diffusion (Howard, 2003). Institutional reports thus provide insight into both the opportunities available to migrant NGOs and the constraints that circumscribe their operation.

Data Selection and Sources

The empirical material comprises policy reports, monitoring documents, and analytical publications produced between 2015 and 2024 by major European and international institutions engaged in civil society governance and minority rights. Selection criteria included direct relevance to civil society, migration, minority rights, or NGO development; coverage of Central and Eastern European countries; institutional credibility and methodological transparency; and accessibility for comparative analysis. On these grounds, the study draws on European Commission reports on rule of law and integration policies, Council of Europe monitoring mechanisms, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) assessments, United Nations human rights and migration reports, and evaluations produced by international NGOs such as Freedom House and Amnesty International. These sources are widely recognized as authoritative references in comparative political and sociological research on European governance (Kelley, 2004).

Table 2 provides an itemized overview of the principal documentary sources subjected to systematic analysis. While additional contextual materials were consulted during the research process, the documents listed below constitute the core analytical corpus from which thematic codes were derived.

Table 1. Core Documentary Corpus Analyzed (2015-2024)

Source Institution	Document Type	Coverage	Period
European Commission	Rule of Law Reports (country chapters: Hungary, Romania, Bulgaria)	Judicial independence, civic space, media freedom, anti-corruption	2020-2024
European Commission	Action Plan on Integration and Inclusion	Integration policy frameworks, NGO partnership models	2020-2024
Council Of Europe	Advisory Committee on the Framework Convention for National Minorities: Country Opinions	Minority rights implementation, consultative mechanisms, and language rights	2015-2024
Council Of Europe, Commissioner For Human Rights	Country visit reports and third-party interventions	Freedom of association, asylum access, and civil society constraints	2018-2024
Osce/Odihr	Annual Reports and Election Observation Missions	Democratic governance, minority participation, rule of law	2018-2024
Unhcr	Operational updates, protection monitoring reports	Refugee and asylum-seeker access, border practices, and temporary protection	2015-2024

Source Institution	Document Type	Coverage	Period
Freedom House	Nations in Transit; Freedom in the World (country reports)	Democratic governance scores, civil liberties, and civil society environment	2015-2024
Civicus	CIVICUS Monitor ratings and analytical reports	Civic space classifications, restrictions on association and assembly	2018-2024
Civil Liberties Union For Europe	Annual Rule of Law Reports	Civic space contraction, government–civil society relations	2020-2025
Amnesty International	Annual Reports (country entries)	Human rights conditions, migration, asylum, and freedom of association	2015-2024
Human Rights Watch	World Reports (country chapters)	Human rights documentation, migration governance, legal developments	2015-2025

Note: Compiled by the author. Documents were selected based on institutional credibility, direct relevance to civil society and migration governance, and coverage of at least one of the three country cases.

Analytical Strategy

The documents were subjected to qualitative content analysis, with attention focused on how migrant NGOs are positioned within institutional discourse and policy frameworks. Qualitative content analysis enables the systematic interpretation of textual data through the identification of recurring themes, categories, and patterns (Schreier, 2012). The analysis proceeded in three stages, illustrated in Figure 2. First, an open coding process identified references to the functions attributed to migrant NGOs, including service provision, advocacy, representation, and participation in policymaking. Second, axial coding grouped these functions into broader analytical categories reflecting distinct institutional roles: policy implementation partners, advocacy intermediaries, community representatives, and symbolic actors within international monitoring frameworks. Third, a comparative reading across country cases assessed variations in how institutional environments shape NGO roles, with particular attention to the divergence between contexts characterized by democratic consolidation and those marked by democratic backsliding.

To render the analytical procedure more transparent, two illustrative coding sequences are provided here. In the first instance, the European Commission’s Rule of Law Report (2024) on Hungary contains passages describing the Sovereignty Protection Office’s investigative powers over civil society organizations. During open coding, this passage was assigned the code administrative surveillance of NGOs. In axial coding, this code was grouped under the broader category of state mechanisms constraining civil society autonomy, which in turn informed the analytical theme of adversarial

repositioning identified in the Hungary case. In a second example, the Council of Europe's Advisory Committee opinions on Romania reference the participation of Roma organizations in consultative bodies on minority language education. Open coding assigned the code minority consultation mechanisms; axial coding placed this within the category of NGOs as policy implementation partners, contributing to the theme of institutional fragility and uneven partnership. These examples are indicative rather than exhaustive, but they illustrate the iterative movement between textual evidence and analytical abstraction that structured the analysis throughout.

Validity, Limitations, and Ethical Considerations

Document-based research carries inherent limitations that deserve candid acknowledgement. Most pressing is what might be termed a "front-stage" bias: institutional documents are, by their nature, curated artefacts. EU progress reports, Council of Europe monitoring assessments, and NGO evaluations are produced for specific audiences and within specific institutional logics; they foreground certain phenomena, compliance gaps, legislative developments, and program outputs, while inevitably occluding others, notably the informal strategies, internal tensions, and everyday negotiations that characterize organizational life on the ground. The risk, in other words, is that a documentary analysis may reproduce the institutional gaze rather than penetrate it. This study mitigates the bias through two strategies. First, triangulation across multiple institutional sources, EU bodies, the Council of Europe, OSCE, UNHCR, and independent monitoring organizations such as Freedom House and CIVICUS, ensures that no single institutional perspective dominates the analysis. Where these sources converge, confidence in the underlying pattern increases; where they diverge, the divergence itself becomes analytically productive. Second, and following Fairclough (2013), the study treats documents not merely as descriptive accounts but as discursive constructions that reflect underlying power relations, governance priorities, and strategic framings. Reading documents in this manner, attending to what is emphasized, what is minimized, and what is absent, partially compensates for the limitations inherent in the absence of ethnographic or interview-based data.

A further limitation concerns uneven reporting across countries: some states receive more extensive international monitoring than others, which may affect comparative depth. Hungary, for instance, attracts disproportionate attention due to the severity and visibility of its democratic backsliding, while Bulgaria's institutional difficulties receive less granular coverage. This study addresses the asymmetry by focusing on analytical patterns rather than attempting exhaustive country-by-country evaluation, and by acknowledging where documentary evidence thins. All materials analysed are publicly available, ensuring transparency and replicability, and the research adheres to established standards of scholarly integrity through accurate representation of sources and avoidance of selective interpretation.

Findings

Democratic Backsliding, Civic Space, and Migration Governance in Central and Eastern Europe

This section examines the institutional environment for migrant NGOs in Hungary, Romania, and Bulgaria through the lens of democratic backsliding and civic space contraction. Drawing on EU monitoring reports, international organization assessments, and civil liberties documentation, the analysis traces how broader governance trajectories condition the operational context for migrant organizations. The three countries, while sharing post-socialist legacies and EU membership, exhibit distinct patterns of state–civil society relations that shape the institutional role and strategic orientation of migrant NGOs in substantively different ways.

Hungary: The Systematic Erosion of Civic Space

Among the three cases examined, Hungary presents the most advanced trajectory of democratic backsliding, with consequences that have fundamentally restructured the operating environment for migrant NGOs. The Hungarian case is analytically significant not merely for the severity of its restrictions but because it instantiates what Ekiert and Dasanaïke (2024) theorize as “dictatorial capture”, the internal hollowing-out of democratic institutions while their formal procedural architecture remains nominally intact. Since 2010, the successive Christian Democratic coalitions led by Viktor Orbán have progressively consolidated control over state institutions while simultaneously constraining civil society autonomy through an interlocking set of legislative, administrative, and discursive mechanisms.

Legal and Institutional Architecture

The Hungarian case is defined by the systematic deployment of emergency powers to circumscribe civic space. Following Russia’s full-scale invasion of Ukraine in 2022, the government maintained a “state of danger” decree permitting rule by executive order and enabling the override of parliamentary legislation. This emergency framework coexists with a separate “state of crisis due to mass migration” decree, continuously in force since 2015, producing a condition of permanent exceptionalism that normalizes restrictions on both migration governance and civil society operation (Human Rights Watch, 2025).

The Defence of National Sovereignty Law, enacted in February 2024, marked a qualitative intensification of constraints on organized civil society. This legislation established the Sovereignty Protection Office (SPO), an entity endowed with broad powers to access government and intelligence data and to investigate individuals or

organizations deemed threats to national sovereignty. The parliamentary leader of the governing Fidesz party explicitly identified the law's targets as "foreign-funded journalists, pseudo-NGOs and dollar-funded politicians." By mid-2024, Transparency International Hungary and the independent investigative outlet Atlatzso had become subjects of SPO proceedings. Both the European Commission, which referred the matter to the Court of Justice of the European Union, and the Council of Europe's Venice Commission, which called for repeal of the legislation, registered the extent to which Hungarian law now diverges from European norms regarding civil society autonomy (Civil Liberties Union for Europe, 2025).

Criminalization of Migration-Related Assistance

For migrant NGOs in particular, the most consequential development has been the progressive criminalization of activities supporting asylum seekers and refugees. The 2018 "Stop Soros" legislative package, together with subsequent amendments, rendered assistance to irregular migrants and asylum seekers a criminal offence. In September 2024, the Council of Europe Commissioner for Human Rights submitted a third-party intervention before the European Court of Human Rights in the case brought by the Hungarian Helsinki Committee, contending that this criminalization violates European Convention provisions on freedom of association and assembly (Human Rights Watch, 2025).

The practical effects of this legislative architecture extend beyond formal legal sanctions. Organizations working with migrants confront not only prosecution risks but also sustained stigmatization in pro-government media and recurrent administrative harassment. This environment has fundamentally altered the institutional role of migrant NGOs in Hungary: rather than functioning as policy partners or service providers within established governance structures, they have been repositioned as adversaries of the state.

Migration Governance and the Structure of Exclusion

Hungarian migration governance exhibits systematic exclusionary characteristics that further marginalize NGO participation. Access to asylum procedures has been rendered effectively inaccessible since 2020 legislation prevented most asylum seekers from lodging protection claims within Hungarian territory, a finding corroborated by UNHCR (2024) operational assessments, the Hungarian Helsinki Committee's annual reports, and the European Commission's rule of law reporting cycle (European Commission, 2024; Human Rights Watch, 2025; UNHCR, 2024).

At the southern border with Serbia, authorities continue to carry out unlawful pushbacks, in some instances accompanied by documented violence. While the reported incidence of such operations declined significantly between 2023 and 2024, this reduction reflects changes in Serbian migration management rather than any substantive Hungarian policy reform.

The differential treatment of Ukrainian refugees reveals the ethnically stratified logic of Hungarian migration governance. Between February 2022 and September 2024, over 5.4 million border crossings from Ukraine to Hungary were recorded according to UNHCR displacement tracking data, with 46,149 individuals registering for temporary protection by July 2024 (Eurostat, 2024; UNHCR, 2024). An August 2024 government decree, however, terminated shelter support for Ukrainian refugees from regions not deemed war-affected by Hungarian authorities. The approximately 3,000 individuals affected by this measure were predominantly Roma from Transcarpathia, many of them children (Human Rights Watch, 2025). This differential treatment illuminates how ethnic hierarchies structure access to protection and reveals the intersection of migration policy with pre-existing patterns of racialized exclusion.

Judicial Consequences and the Limits of European Enforcement

The European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union have repeatedly found Hungary in violation of asylum and human rights obligations. In June 2024, the CJEU imposed a €200 million fine for what it characterized as an “unprecedented and exceptionally serious breach of EU law” concerning asylum restrictions, accompanied by an additional €1 million daily penalty for non-compliance (Human Rights Watch, 2025). Earlier in 2024, the ECtHR ruled that Hungary’s detention practices, including the arbitrary detention of a Syrian woman fleeing armed conflict and forced marriage, as well as the deprivation of food to asylum seekers, including a child of five years, in transit zones.

These judicial findings produce a deeply paradoxical institutional situation. Migrant NGOs operate within a legal environment repeatedly declared unlawful by European courts, yet domestic implementation of these judgments remains absent. Organizations thus function not as partners in the implementation of settled legal norms but as monitors of ongoing violations and litigants seeking enforcement of European standards against a resistant national government.

Assessment of Civic Space

The cumulative weight of these developments positions Hungary as what the Civil Liberties Union for Europe (2025) classifies a “dismantler” state, where governments “intentionally undermine the rule of law in nearly all aspects.” The CIVICUS Monitor (2024) categorizes Hungary’s civic space as “obstructed,” reflecting entrenched and systematic barriers to organizational operation. Migrant NGOs, in this context, are not merely constrained; their very institutional function has been redefined by a governance regime that treats independent civil society as a threat to sovereign authority.

Romania: Institutional Fragility and the Politics of Discontent

Romania presents a more ambiguous case than Hungary, characterized by institutional fragility rather than systematic dismantlement, and complicated by the rise of far-right mobilization that has reshaped the political terrain for migrant NGOs. The 2024 electoral cycle exposed the volatility of Romania's democratic consolidation and the entanglement of migration and minority issues with deeper currents of political discontent.

Political Context and Far-Right Mobilization

Romania's rapid economic growth since EU accession in 2007 has been accompanied by widening inequality, pronounced regional disparities, and institutional neglect, conditions that collectively fuel political dissatisfaction. In the 2024 presidential election, far-right candidate Călin Georgescu came close to victory, propelled by nationalist rhetoric, diaspora mobilization, and a highly effective social media campaign (University of Vienna, 2024). The structural conditions behind this outcome run deeper than any single candidacy. According to World Bank estimates, nearly 20 per cent of Romania's labour force, more than two million individuals, has emigrated over the past fifteen years, constituting one of the most severe cases of human capital depletion recorded globally (Politico, 2024).

The political salience of migration in Romania operates along different axes than in Hungary. As a major country of emigration rather than immigration, Romanian political discourse on migration centres on diaspora rights, demographic decline, and the perceived hemorrhaging of national human capital. Between 1990 and 2023, Romania's population declined by more than four million due to emigration and persistently low birth rates (Politico, 2024). This demographic reality conditions how immigration and asylum, relatively marginal policy areas in domestic terms, are framed in public and political discourse.

Rule of Law and Institutional Capacity

Romania's classification among the five "dismantler" countries by the Civil Liberties Union for Europe (2025) reflects concerns regarding judicial independence, corruption, and media freedom. The 2024 electoral cycle exposed how social media platforms could enable a previously marginal ultranationalist figure to surge to electoral prominence, while legislation intended to secure public service media independence had languished without parliamentary action since 2021. Eurobarometer data indicate that fewer than 30 per cent of Romanians express trust in their government, while 69 per cent place confidence in the military, a disparity that reveals the weakness of civilian democratic institutions (Politico, 2024).

For migrant NGOs, this institutional environment generates contradictory dynamics. Weak state capacity in areas such as migrant integration, anti-discrimination enforcement, and social service provision creates demand for NGO involvement. Yet the same

institutional fragility undermines stable partnership frameworks, leaving organizations dependent on project-based funding cycles and exposed to political volatility.

Socioeconomic Context and Operating Conditions

Romania's deep socioeconomic inequalities shape the terrain on which migrant and minority advocacy takes place. One-third of the population was at risk of poverty or social exclusion in 2023, with median household income standing at only one-third of the EU average. Regional disparities are extreme: Bucharest's GDP per capita now exceeds that of Paris or Stockholm, yet Romania also contains some of the EU's poorest regions (Politico, 2024).

These conditions affect migrant NGOs in two interconnected ways. First, they generate competition for scarce resources and policy attention, with migration and minority issues frequently marginalized relative to more visible social and economic concerns. Second, migrant NGOs in Romania often operate at the intersection of multiple and compounding forms of disadvantage—Roma migrants from Ukraine or Moldova, for instance, confront overlapping discrimination based on ethnicity, migration status, and socioeconomic position.

Assessment of Civic Space

The CIVICUS Monitor (2024) categorizes Romania's civic space as "narrowed," indicating that while civil society organizations can generally operate, they face periodic harassment, funding insecurity, and political pressure. Unlike Hungary's programme of systematic institutional dismantlement, the constraints on Romanian civic space are more diffuse, emerging from institutional fragility, corruption, and the reverberations of emigration and inequality rather than from centralized authoritarian control. For migrant NGOs, this means navigating an environment in which formal freedoms nominally persist, but substantive operating conditions remain precarious and contingent.

Bulgaria: Institutional Paralysis and Polarized Governance

Bulgaria exemplifies a third pattern of democratic erosion: backsliding through institutional paralysis rather than coordinated assault. Since 2021, the country has held seven parliamentary elections—six of them early—reflecting a depth of political instability and party system fragmentation that conditions the operating environment for migrant NGOs in ways distinct from either the Hungarian or Romanian cases (Spirova, 2025).

Electoral Instability and Party System Fragmentation

The 2024 electoral calendar exemplified Bulgaria's political volatility. European Parliament elections in June coincided with the sixth early parliamentary election since 2021, producing a turnout of only 33.8 per cent, a figure indicative of deep

public disengagement. Seven parties entered the National Assembly, with GERB-SDS retaining a plurality at 24.7 per cent, followed by the Movement for Rights and Freedoms (DPS) at 17.1 per cent and the reformist coalition We Continue the Change-Democratic Bulgaria (PP-DB) at 14.3 per cent, a sharp decline from its previous electoral position. The nationalist and pro-Russian party Vazrazhdane (Revival) consolidated its parliamentary presence at 13.8 per cent, amplifying anti-migrant and anti-minority discourse within the legislative arena (Spirova, 2025).

This fragmentation carries direct operational consequences for migrant civil society organizations. Policy continuity becomes something close to impossible when governments collapse, and elections recur at this pace. Legislative initiatives affecting migration or associational life may be introduced, debated, and then abandoned when parliaments dissolve. The resulting institutional uncertainty renders long-term strategic planning exceedingly difficult for organizations that depend on stable relationships with public authorities.

Rule of Law and Governance Deficits

The Civil Liberties Union for Europe (2025) identifies Bulgaria among its five “dismantler” countries, citing the instrumentalization of anti-corruption investigations for partisan purposes. Investigations were launched against prominent political opponents while long-standing patterns of corruption, such as construction waste dumping in the Sofia municipality, continued without consequence. The continued political influence of DPS leader Delyan Peevski, despite being sanctioned under the US Magnitsky Act for corruption, illustrates the weakness of rule-of-law mechanisms and the entanglement of organized economic interests with formal political institutions (Spirova, 2025).

For migrant NGOs, this governance context entails operating in an environment where legal frameworks may be enforced selectively, where political connections determine access and resources, and where anti-corruption rhetoric can serve as a vehicle for the targeting of civil society actors rather than for genuine institutional accountability.

Migration and Minority Politics

Migration and minority rights remain deeply polarizing in Bulgarian politics. The political year was defined by contentious debates over LGBTQ+ rights, migration, and domestic violence, reflecting broader cultural and ideological cleavages. Euroscepticism grew, fuelled by pro-Russian sympathies among several parties (Spirova, 2025). At the same time, Bulgaria achieved notable progress in its European integration trajectory during 2024, joining the Schengen Area for air and sea travel and advancing toward Eurozone accession. This paradoxical combination, domestic instability and ideological polarization alongside continued institutional integration at the European level, characterizes Bulgarian governance and shapes the opportunity structure for migrant NGOs.

Assessment of Civic Space

Bulgaria's civic space, like Romania's, is categorized as "narrowed" by the CIVICUS Monitor (2024). Organizations working on migration, minority rights, and anti-discrimination confront not only political polarization but also the operational difficulties inherent in an environment of recurrent institutional instability. The presence of a significant ethnic Turkish minority, politically represented through the DPS, lends minority rights issues a degree of political salience absent in some neighbouring countries. This salience, however, does not translate straightforwardly into stronger institutional protections; rather, minority issues become enmeshed in broader political conflicts, with the DPS's dual function as minority representative and political actor subject to continuous contestation (Spirova, 2025).

Comparative Assessment

The examination of Hungary, Romania, and Bulgaria reveals three distinct patterns of democratic backsliding and civic space contraction, each carrying different implications for the institutional role of migrant NGOs.

Table 2. Civic Space and Governance Indicators Across Three CEE Countries

Indicator	Hungary	Romania	Bulgaria
CIVICUS Classification	Obstructed	Narrowed	Narrowed
Rule of Law Status	Significant regression	Dismantler	Dismantler
NGO Operating Environment	Hostile / Confrontational	Precarious / Uneven	Uncertain / Polarized
Primary Constraint	Systematic legal dismantling	Institutional fragility + far-right mobilization	Political instability + polarized governance
EU Legal Actions	Multiple CJEU fines	Limited	Limited
Migration Policy	Active exclusion + pushbacks	Emigration-focused	Polarized; Schengen membership

Note: Classifications and indicators are compiled by the author based on reports from CIVICUS (2024), the Civil Liberties Union for Europe (2025), Human Rights Watch (2025), and Spirova (2025).

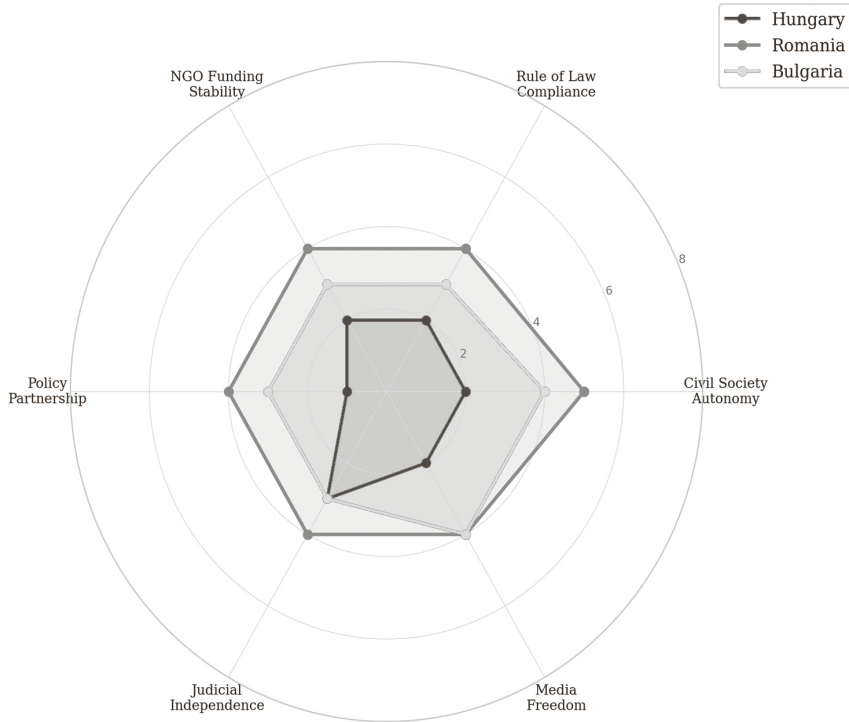

Figure 2. Comparative civic space profile: governance dimensions across Hungary, Romania, and Bulgaria (indicative assessment based on institutional reports).

Note: This indicative assessment is based on data and classifications from CIVICUS (2024), the Civil Liberties Union for Europe (2025), and Human Rights Watch (2025)

Divergent Patterns of State–Civil Society Relations

Hungary exemplifies the most far-reaching restriction of civic space, characterized by intentional state action to constrain NGO autonomy through legislation, administrative harassment, and sustained discursive delegitimation. Migrant NGOs in Hungary operate within a fundamentally adversarial relationship with state institutions, functioning primarily as litigants before European courts and monitors of ongoing violations rather than as policy partners or providers of public services.

Romania exhibits institutional fragility rather than systematic dismantlement. Migrant NGOs navigate a terrain in which formal freedoms coexist with weak state capacity, endemic corruption, and growing far-right mobilization. Their institutional role is precarious and uneven: opportunities for partnership exist but remain contingent on project funding cycles and vulnerable to political shifts. The deep socioeconomic inequalities and emigration dynamics that fuel political discontent also shape how migration and minority issues are framed and addressed in the policy arena.

Bulgaria combines political instability with polarized governance, generating pervasive uncertainty for migrant NGOs. Repeated elections and governmental collapses preclude policy continuity and undermine the possibility of stable institutional partnerships. European integration provides certain frameworks and resources, but domestic implementation of European standards remains contested. The entanglement of corruption with formal political institutions means that NGOs advocating for transparency or minority rights may face selective enforcement or political targeting.

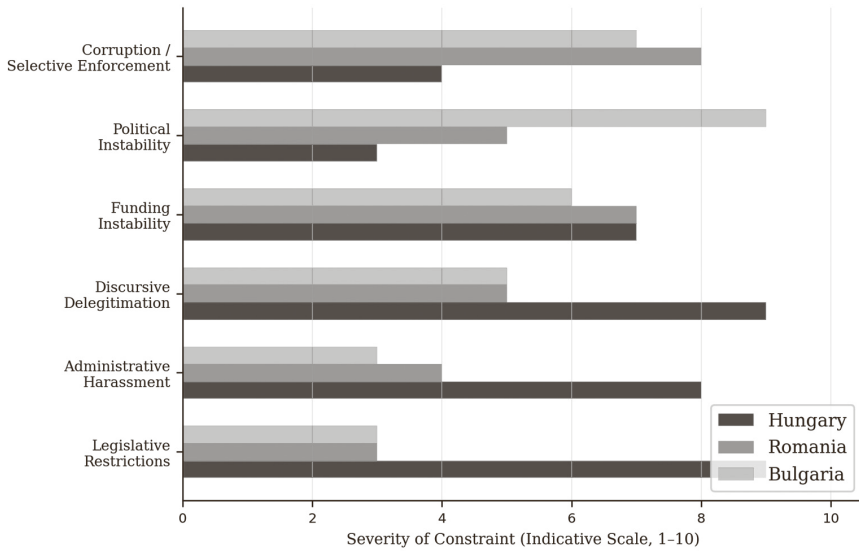

Figure 3. Constraint mechanisms affecting migrant NGOs: comparative severity across three CEE countries (indicative assessment derived from institutional documentation).

Note: The analysis and severity assessments are derived from institutional documentation and reports by the European Union, the Council of Europe, and international NGOs (2015–2024) as cited in this study.

Cross-Cutting Dynamics

Several cross-cutting dynamics emerge from this comparative analysis, schematized in Figure 4. First, European integration no longer functions as a consistent democratizing force. While EU membership provides legal frameworks and funding, the Hungarian case demonstrates that member states can systematically violate European norms while facing only limited effective sanctions. The CJEU's €200 million fine against Hungary, though unprecedented in scale, had not been paid at the time of writing, illustrating the enforcement deficit that characterizes EU governance in this domain (Human Rights Watch, 2025).

Second, emigration shapes domestic political dynamics in ways that bear directly on migrant NGOs. Central and Eastern Europe has lost approximately 9 per cent of its population to Western Europe since 2004, with emigrants tending to hold more liberal values than non-migrants (Auer & Schaub, 2024). This selective out-migration may reinforce illiberal political tendencies in sending countries, producing environments less hospitable to migrant and minority advocacy.

Third, the conflation of migration with national security provides justification for civic space restrictions across all three cases. Hungary's permanent "state of crisis due to mass migration" exemplifies this securitization logic, but analogous dynamics are evident in Bulgarian and Romanian political discourse, particularly among nationalist parties (Spirova, 2025; University of Vienna, 2024).

Fourth, ethnic hierarchies structure migration governance in ways that formal legal categories do not capture. The differential treatment of Ukrainian refugees in Hungary, where Roma from Transcarpathia lost shelter support while ethnically Hungarian Ukrainians received more favourable treatment, reveals how migration policies intersect with and reproduce existing patterns of ethnic stratification (Human Rights Watch, 2025). Migrant NGOs must navigate not only formal legal frameworks but also these informal hierarchies that shape access to rights and resources in practice.

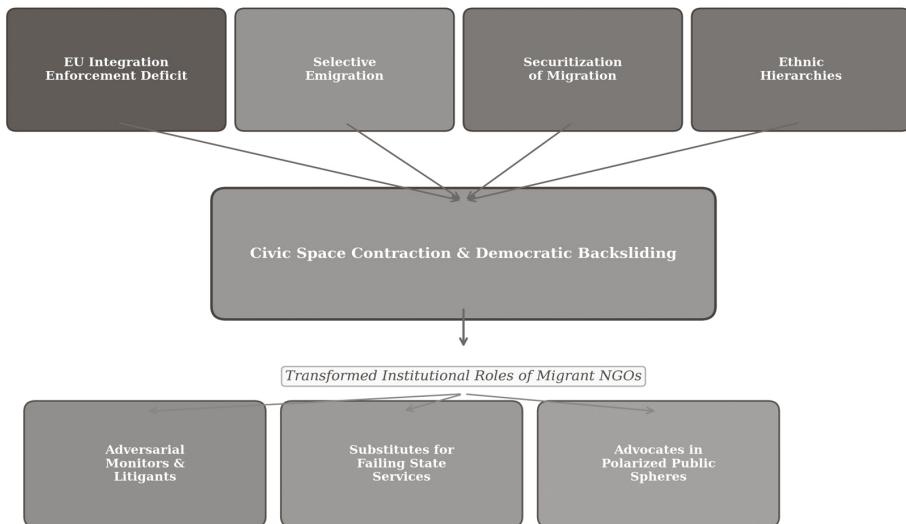

Figure 4. Cross-cutting dynamics: from macro-level drivers through civic space contraction to the transformation of migrant NGO institutional roles.

Note: Created by the author based on a synthesis of the literature review and the institutional reports analyzed in this study

Conclusion

The institutional position of migrant non-governmental organizations in Central and Eastern Europe cannot be adequately understood in isolation from the broader governance context in which these bodies are embedded. Democratic erosion, the contraction of associational freedoms, and the progressive politicization of migration fundamentally condition what organizations can do, how they relate to public institutions, and what strategies they are compelled to adopt.

The Hungarian case demonstrates that systematic state action can transform migrant NGOs from institutional partners into adversarial monitors and litigants. Romania illustrates how institutional fragility, combined with far-right mobilization, generates precarious operating environments where opportunities for engagement coexist uneasily with threats to organizational autonomy. Bulgaria reveals that political instability and polarized governance produce uncertainty that undermines stable partnerships and policy continuity. Across all three cases, migrant NGOs continue to function, providing services, advocating rights, and monitoring violations, but the institutional terms on which they operate have been substantially transformed.

Rather than functioning as embedded intermediaries between minority communities and state institutions, the role envisaged by European governance frameworks, migrant NGOs increasingly operate as substitutes for failing or absent state services, as litigants seeking enforcement of European norms against resistant governments, and as advocates in increasingly polarized public spheres. This transformation carries significant implications for the institutionalization of minority rights. When migrant NGOs cannot operate as stable partners in policy implementation, when their autonomy is constrained by legislative and administrative pressure, and when migration itself becomes securitized, the translation of international norms into domestic practices becomes fragmented and contested.

The institutionalization of minority rights requires not only legal frameworks but also robust civil society organizations capable of mediating between international standards and local realities. In contexts of democratic backsliding, this mediating function becomes simultaneously more necessary and more difficult to sustain. The findings of this study point to the need for European institutions to move beyond monitoring and reporting toward more effective mechanisms for protecting civic space and supporting civil society autonomy in member states where democratic governance is under strain.

Future research should extend the comparative scope of this analysis to additional CEE countries, Poland, the Czech Republic, and the Baltic states, which present particularly instructive cases given their divergent configurations of minority politics and civil society regulation, and incorporate primary data from migrant NGO practitioners themselves, whose lived experience of institutional constraints and opportunities remains insufficiently represented in the scholarly literature.

- European Commission. (2024). *2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Hungary*. Publications Office of the European Union. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2024-rule-law-report_en
- Eurostat. (2024). Temporary protection for persons fleeing Ukraine — annual statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine
- Faist, T. (2000). Transnationalization in international migration: Implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and Racial Studies*, 23(2), 189–222. <https://doi.org/10.1080/014198700329024>
- Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2nd ed.). Routledge.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Howard, M. M. (2003). *The weakness of civil society in post-communist Europe*. Cambridge University Press.
- Human Rights Watch. (2025). World report 2025: Hungary. <https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/hungary>
- Jacobsson, K., & Saxonberg, S. (2016). *Beyond NGO-ization: The development of social movements in Central and Eastern Europe*. Routledge.
- Kelley, J. G. (2004). International actors on the domestic scene: Membership conditionality and socialization by international institutions. *International Organization*, 58(3), 425–457. <https://doi.org/10.1017/S0020818304583017>
- Koopmans, R. (2013). Multiculturalism and immigration: A contested field in cross-national comparison. *Annual Review of Sociology*, 39(1), 147–169. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071312-145630>
- Kozachuk, O. (2018). Rethinking Central and Eastern Europe's Identity: Cultural Pluralism And Multiculturalism Versus The Rise Of Nationalism. *EURINT*, 5(1), 27–43. <https://ideas.repec.org/a/jes/eurint/y2018v5p27-43.html>
- Lang, S. (2012). *NGOs, civil society, and the public sphere*. Cambridge University Press.
- Marks, G., & Hooghe, L. (2004). Contrasting visions of multi-level governance. In I. Bache & M. Flinders (Eds.), *Multi-level governance* (pp. 15–30). Oxford University Press.
- Nagy, Á., Béres-Áfra, Z., & Szalóki, V. (2025). The Domestication of the Civil Sphere. *Civil Szemle*, 22(2), 9–24. <https://doi.org/10.62560/csz.2025.02.1>
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press.
- Petrova, T., & Tarrow, S. (2007). Transactional and participatory activism in the emerging European polity: The puzzle of East-Central Europe. *Comparative political studies*, 40(1), 74–94. <https://doi.org/10.1177/0010414006291>
- Polgár, I. J. (2023). The role of Civil Society organisations in migration management. Cooperation between public authorities and civil society actors at the EU's South Eastern Borders. *Civil Szemle*, 20(4), 27–40.

- Polgár, I. J., Penzes, J., & Radics, Z. (2025). Assessing the role of Moldovan Civil Society Organizations and International Funds in migration management. *Civil Szemle*, 22(1), 55-69. <https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.4>
- Politico. (2024, November 28). 7 reasons why Romanian voters are hacked off—by the numbers. Politico. <https://www.politico.eu/article/romania-presidential-election-voters-demographics-cost-of-living-crisis-poverty/>
- Pries, L., & Zülfiyar Savci, B. S. (2023). Between Humanitarian Assistance and Externalizing of EU Borders: The EU-Turkey Deal and Refugee Related Organizations in Turkey. *Journal on Migration and Human Security*, 11(1), 57-74. DOI: 10.1177/23315024231156381
- Putnam, R. D., Nanetti, R. Y., & Leonardi, R. (1994). Making democracy work: Civic traditions in modern Italy.
- Schreier, M. (2012). Qualitative content analysis in practice. Sage.
- Schrover, M., & Vermeulen, F. (2005). Immigrant organisations. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 823-832. <https://doi.org/10.1080/13691830500177792>
- Spirova, M. (2025). Bulgaria: Political Developments and Data in 2024: Elections, EPlections, Elections!. *Political Data Yearbook*, 64(1), 64-87. <https://doi.org/10.1111/2047-8852.70025>
- UNHCR. (2024). Operational data portal: Ukraine refugee situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- University of Vienna. (2024). Romania's fragile successes and the rise of the far right. EastBlog. <https://eastblog.univie.ac.at/2024/12/19/>
- Vermeersch, P. (2006). *The Romani movement: Minority politics and ethnic mobilization in contemporary Central Europe* (Vol. 4). Berghahn books.
- Wolch, J. R. (1990). *The shadow state: Government and voluntary sector in transition*. Foundation Center.

THE ROLE OF PERSONAL NETWORKS AND SOCIAL CAPITAL IN SMALL-SCALE CIVIC ACTIVITY

Kovácsné Biczó Klaudia

Introduction

■ The social and economic reality of small Hungarian settlements has undergone significant changes in the last decades, which have posed serious challenges to local communities. The demographic and social composition of rural areas has fundamentally changed as a result of the economic structural changes that unfolded after the fall of communism, the intensification of urbanisation, and the influx of younger, more mobile generations into cities. The ageing of the population, declining birth rates, job losses, and the weakening of the local economic base have all contributed to the loosening of community cohesion and raised the question of what factors can maintain and renew the social fabric of small villages. The study of this issue has become particularly timely, as recent socio-economic developments have highlighted that the adaptability and resilience of local communities are key to the survival and development of their areas.

In this context, civil society organisations and community initiatives are of particular importance, as they can contribute to the stability and development of local society through social capital and networks of contacts. Social capital - understood by Bourdieu (1986) as a set of relational resources and by Putnam (2000) as a set of community trust, norms, and networks - is a fundamental resource for the functioning of communities. Close personal networks of relationships, which are particularly prevalent in small community contexts, provide opportunities for the rapid flow of

information, cooperation, and mutual assistance. These networks are also a means of maintaining social control and community norms, stabilising local social relations, and facilitating collective action.

However, the specific social structure of small communities has an ambivalent impact on civic activity. On the one hand, dense networks based on strong bonds (bonding social capital) ensure internal community cohesion and foster the trust and solidarity that are essential for launching and sustaining local initiatives. On the other hand, however, these networks are often closed and less open to new actors and external resources, which can limit innovation and adaptability. In contrast, bridging social capital, which connects individuals to looser, more heterogeneous networks, can bring new impulses and knowledge to communities, facilitating renewal and access to external resources. The balance between these two forms of social capital is therefore crucial for the viability and dynamism of the small-scale civil society sector.

Our central question is through which mechanisms do the close contact structures specific to small communities support community self-organisation and contribute to the preservation or regeneration of local social capital. The study of this issue is not only intended to contribute to the social science discourse, but is also relevant from a practical point of view, as its results can help to better design local development strategies and community development programmes. The theoretical basis for the investigation is provided by classical and contemporary approaches to social capital and networks of relationships (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Granovetter, 1973; Lin, 2001; Putnam, 2000).

The transformation of rural Hungary has received increasing attention in social science research in recent decades, as globalization, demographic changes, and economic transformations have had a particularly strong impact on these areas. In this context, the study of resilience and social cohesion is not merely a theoretical question but has practical significance for the survival and renewal of local communities. A key point of analysis is the concept of social capital, which can be traced back to the works of Bourdieu, Coleman, and Putnam. Bourdieu's critical perspective draws attention to inequalities in access to social resources, while Coleman emphasizes the integrating effect of norms and mutual expectations. Putnam's classic works highlight the collective benefits of social capital and the strengthening of democratic participation.

At the same time, significant debates have arisen around the concept of social capital, as highlighted in the writings of Fine (2001, 2010), Woolcock (2000, 2001), and Szreter. According to Fine, social capital is often an over-fetishized concept that obscures the problem of structural inequalities. Woolcock's multidimensional model emphasizes the complexity of social relationships, while Szreter introduced the concept of "linking social capital" to interpret the relationships between different social levels. The latter is particularly relevant in the Hungarian rural context, where the relationship between local communities and state institutions often determines development opportunities.

Taking into account debates and theoretical rethinking is essential in order to avoid sticking to classic schemas in the analysis of social cohesion and resilience, and to be able to grasp the specific challenges of rural Hungary today. The framework outlined here is therefore based not only on traditional interpretations of social capital, but also on the critical discourse that places these in new dimensions. In light of this, the study of rural transformation is not only about the internal relationship system of local communities, but also about their embeddedness in broader social structures.

Hungarian rural areas have undergone profound social and economic transformation over the past three decades, the consequences of which continue to shape the everyday lives of communities to this day. The industrial restructuring that followed the change of regime had a severe impact on many settlements, as the loss of local jobs led to long-term unemployment. This process was further exacerbated by the migration of young, educated people to cities or abroad, leading to demographic decline and an increase in the proportion of the aging population. Access to public services—health care, education, transportation—has deteriorated significantly, especially in smaller villages.

Infrastructural deficiencies and the digital divide also hinder rural catch-up, even though adequate network and technological connectivity are a basic prerequisite for resilience. During the economic restructuring, the dominance of agriculture gradually declined, while the diversification of the local economy was slow to take off. In some regions, tourism and initiatives based on local products offer a way out, but these often provide uncertain and seasonal income. Social cohesion is weakened by the fact that community institutions, such as cultural centers or village community organizations, struggle with a lack of resources and apathy among their members.

At the same time, civil society initiatives and projects supported by local governments prove that it is possible to mobilize community resources. The importance of “linking social capital” is particularly emphasized here: local communities can adapt successfully if they are able to establish links with regional and national institutional actors. The effective use of EU development funds, for example, depends to a large extent on the availability of this relational capital. Resilience, therefore, depends not only on the strength of internal cohesion but also on the quality of external relations.

Based on the above, the transformation of rural Hungary is not a uniform process: some regions are showing dynamic development, while in others the gap is widening. The key to future research and interventions is to explore what forms of social capital, institutional cooperation, and community strategies promote the strengthening of rural resilience.

This paper describes the demographic, economic, and social trends in small Hungarian villages and the changing role of NGOs in this context. How social capital and networks of connections influence the maintenance of community cohesion and the strengthening of local adaptive capacities is discussed in detail. In line with this, the paper will outline the theoretical and practical contexts in which civic activism can be understood as a key factor for sustainable development and social innovation in

small and medium-sized municipalities. In doing so, the research contributes to the broader academic discourse that seeks to identify opportunities for social renewal in rural areas in the face of global and local changes in the 21st century.

Social capital and civil society

Social capital theory is a field of economics that goes back centuries. In delving into the subject, one encounters many theories, from Adam Smith's foundational concept to the systematic work of Gary Becker, Pierre Bourdieu, and James S. Coleman, to Francis Fukuyama (Ponyi, 2014). Many economists and researchers have attempted to define it, but in my paper, I will use László Ponyi's definition, which includes all the concepts I have included below. Social capital in the institutional system of culture and in the dimension of cultural communities is a relational concept that is decisively expressed in relation to the cultural institution, the individual, and a civil community, in their interactions with each other. The individual or community mobilises its resources in pursuit of certain objectives, for some presumed benefit, and primarily on a voluntary basis. It is determined by rules of conduct and norms of behaviour agreed upon by the institution, the individual, and the community, and which, if not met, may be subject to sanctions by the community. These sanctions can lead to changes in the quality and quantity of resources available. Social capital is the basis and the condition for the functioning of civil society and for the cooperation between cultural institutions and the civil society within them. It also refers to the resources, or indeed the set of resources, whose very existence depends on trust.

Initially, capital meant only material goods and money, but later it also included land and labour, and then, in addition to all these factors of production, ideas were formulated that gave the concept of capital other dimensions. The most important in analysing theories of social capital is Robert Putnam's thought (Putnam, 2004). In this paper, he uses the earlier example of Hume to show how farmers can benefit from working together and working together rather than in constant competition and envy. He argues that a community can be effective if it has the necessary trust in each other. He argues that social capital is made up of bonds and networks of individuals, and that its effectiveness depends on trust and cooperation, and that its use develops trust and cooperation. Social capital, as Putnam understands it, includes the personal relationships of individuals, networks of social relations, strong civil society organisations, solidarity, trust, and reciprocity. From its content, it can be deduced that social capital is not held by the individual but by an active community of individuals. Putnam, in another paper, distinguishes between two dimensions of social capital: connective (or exclusionary) social capital and bridging (or inclusive) social capital (Putnam, 2000). The former is characterised by strong ties, the ability to form segregating groups, and homogeneous community consciousness. The latter can be described by less strong ties, but this type is able to break down, bridge,

and link boundaries between groups. According to Putnam, this form is ideal for building relationships between organisations. The presence, strength, and size of social capital in a given society can be identified by a number of indicators. These include generalised trust, i.e., public trust, the level of trust in political institutions and organisations, the activity of civil society, the extent of personal contacts, or even the provision of assistance (Füzér et al., 2005). Public opinion, the state of social well-being, general satisfaction, the feeling of vulnerability, the existence of general democratic demands in the public consciousness, counter-selection, and the systemic-criticism of the systemic justice system are all indicators, that describe the current situation and attitudes of society, which can be used by professionals to map, understand, analyse and describe the current state of social relations and relationships (Hunyady, 2016, 2021).

There are many ways of interpreting the concept of civil society. Only in the Hungarian context can we find different conceptions in the work of András Bozóki (1992) or Miklós Molnár (1993, 1995, 1996). Summarising the writings on the subject, it can be said that the narrow understanding of civil society is limited to the self-organisation of society, encompassing a specific group of associations and organisations (Márkus and Pete, 2018). In the 1980s, the concept was saturated with political content due to the action against the political regimes of the time, but by the 1990s, this content had been emptied. When we think of civil society, we should not only include institutionalised, legally constituted organisations, but also other forms of self-organisation resulting from citizen activism (e.g., neighbourhood cooperation). Its development has been a long process, spanning centuries and millennia, and its various forms can be found in different historical periods and eras. Civil society is, broadly speaking, a stratum of citizens acting as a community. The citizen is not only an individual, but also an active member of a nation, society, or group. From this point of view, civil society is therefore a world of citizens - individuals and groups - acting freely, independent of the state and centred on public life.

Social capital provides a solid basis for the voluntary nature of the civil sector and for exploiting the positive effects of interdependence. This civil society, in turn, has a key role to play in the proper functioning of democratic states through its voluntary and community involvement. As regards the social function dimension, its role in promoting and strengthening integration should be emphasised. Social (and cultural) capital thus plays an essential and important role in civil society, being incorporated into its functioning (either through the public cultural institutions, in cooperation with them, or completely independently of them) in the form of self-organising circles, clubs, and associations. But in addition to organising itself into groups, social capital also transmits basic social norms, patterns of behaviour, and rules that make the functioning of these organisations sustainable, predictable, and stable.

In our country, after the change of regime, civic activity increased greatly, with more and more associations and organisations being set up. In 2021, there were 61,034 NPOs, of which more than 41,000 were social NPOs and 19,700 were NPOs

in the form of non-profit companies, public foundations, and interest groups. The development of civil society organizations provides important background information on the types of social capital that are most prevalent in different communities.

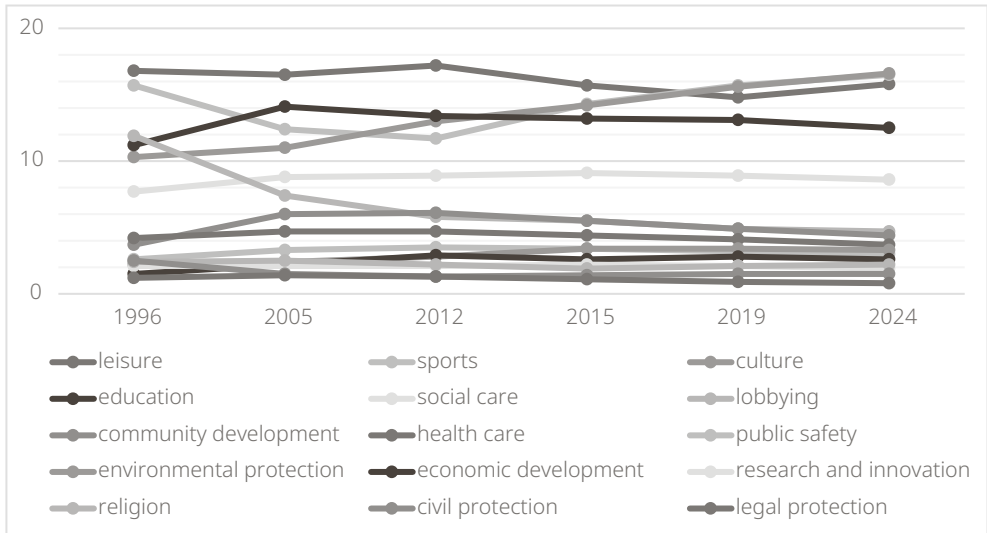

Figure 1: Services and activities provided (%) by NGOs (own editing, using relevant data from the KSH, 2024a)

If we look at the activity profile of non-profit associations (Figure 1), we can see that there have been no significant changes since 1996, except in two cases: the number of associations with an advocacy activity has decreased significantly (from 11.9% to 5.1%) and the number of associations with a cultural profile has increased by about 5% (from 10.3% to 15.2%). The highest proportions are found in associations related to the organisation and promotion of leisure activities (15.7%) and sports (15.2%).

Overall, the development of the domestic civil sphere clearly shows that community initiatives and civic activity have strengthened significantly since the change of regime. The restructuring of activity profiles suggests that cultural, leisure, and sports activities have become dominant in the organization of community life, while advocacy has gradually receded into the background. This process highlights the uneven strengthening of types of social capital: bonding and bridging relationships are growing stronger, while the linking dimension appears to be weaker. As a result, the civil sphere contributes to community cohesion, but is less able to influence broader social and institutional structures.

Demographic, social, and economic situation of small communities

When examining the settlement structure in Hungary, we find a number of regional differences, with the ratio of towns to villages and the size of the population varying widely. The traditional setting for the development of small settlements is the areas with hills and mountains (Western and Northern Hungary, Southern Transdanubia), where they have survived almost undisturbed for centuries, in contrast to the lowland regions, where the Turkish occupation and natural disasters have interfered with the organic development of settlements on several occasions (Szűcs, 2009).

The Hungarian literature uses two terms for small settlements, but does not distinguish them consistently (Körmendi, 1976a; 1976b; Enyedi, 1985; Beluszky, 1985; Sikos T., 1990; Hubai, 1992). For settlements with less than 500 inhabitants, the terms dwarf villages and small villages are used, while for those with less than 1000 inhabitants, the term small village is the most common, but is also used in many literatures for those with less than 500 inhabitants. However, other literature uses the term dwarf villages only for settlements with fewer than 200 inhabitants. In my research, in line with the majority of researchers, I use the term dwarf villages to refer to settlements with fewer than 500 inhabitants and focus my analysis on these (Dövényi, 2003; Balogh, 2008).

In 2019, there were 3155 settlements in Hungary, of which 346 were towns and 2809 villages (of which 128 were large villages).

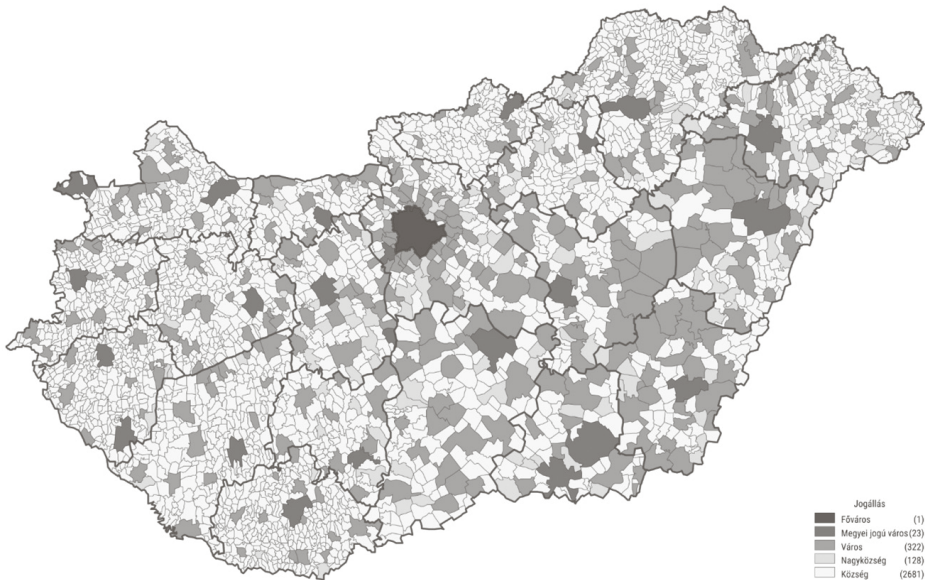

Figure 2: Hungary's municipalities by legal status, 01 January 2019. (Source: KSH)

Of the municipalities, 1,745 have fewer than 1,000 inhabitants, while 1,077 have fewer than 500 inhabitants. A third of the country's municipalities have fewer than five hundred inhabitants, but their total population represents just under 3% of the total population. According to the 2011 census data, the largest number of such municipalities is found in Baranya, Zala, and Borsod-Abaúj-Zemplén and Vas counties, but there is no county where there is not a single village of this size (Balogh, 2014).

Observing the national evolution of the number of small villages since 1960, we see an increase, but between 2011 and 2019, their number decreased. This was caused by several factors; some settlements were completely depopulated, and some had a population of more than 500 inhabitants and thus fell into a different category. The increase in the number of small villages has thus been a trend over several decades, and the reasons for this include agricultural and transport conditions, social structure, and the specific features of the primary education network that was built up in the 20th century (Enyedi, 1980; Beluszky, 1985; Bódi, 1999; Balogh, 2014). The really significant change, however, began in the 1970s, when the situation of small villages deteriorated both economically and in terms of the number and quality of services, culminating in the years of regime change, when most of the jobs that employed the inhabitants of these settlements ceased to exist. The main problems of small villages became population decline, the closely related ageing population, and the tensions caused by economic disadvantage. However, these problems are not concentrated only and exclusively on this type of settlement, as since the second half of the 1990s, population decline and ageing have been observed in all regions, but the difference is that they affect areas at different levels of urbanisation in different proportions (Székely, 2006). If we analyse the demographic data further, we see that the proportion of people under 15 years of age is steadily decreasing in small settlements and increasing in older ones. The inward migration rate is also positive for this type of settlement (i.e., more people move there than away), but it is proportionally lower than for settlements with a larger population. This indicator for small villages is 0.02%, which highlights the lack of attractiveness of the settlement. Looking at educational attainment, we see that for municipalities with less than 500 inhabitants, a significant proportion of heads of household fall into the two lowest educational attainment categories. It can be shown that the larger the population size of a settlement, the more attractive it is for families and households with higher qualifications. No significant difference is found between small villages and other settlements in terms of the occupation of the inhabitants, but for those living in the smallest settlements, there is an over-representation of less qualified occupations. Furthermore, we find that the share of Roma in small villages is higher than the national average (3.6%) (KSH, 2024b).

The state support system for municipalities is quite complex and complicated. However, it is clear from the different legislation and support schemes that municipalities with fewer than 500 inhabitants are generally suffering from a lack of resources, which in most cases can only be partially covered by state revenues. The main source of income for small municipalities is the state budget, which has various

uses. This source of income is complemented by the increasing use since 2010 of subsidies from the European Union, the State, and NGOs. Local taxes, where they are levied by a municipality, are low and do not represent a significant source of revenue.

At the same time, the demand for social services is growing among the population, and their inclusion in the basic social and child protection services is formally resolved, but access to them is difficult for the population, as in many cases, they have to travel long distances to reach them. Social services are divided into two groups by Act III of 1993: the first is the so-called basic services, the second is the specialised services provided under the personal care system. The legislation identifies the following basic services: village and parish nursing, catering, home help, family assistance, signposted home help, community services, support services, street social work, and day care. A typical form of compliance with the law is that in many small municipalities, the above services are provided by several municipalities under joint management or under an agreement with a non-governmental organisation.

One of the main challenges for the municipalities of small villages, which has been mentioned several times, is to provide social and health care and support for the elderly population. Care for the elderly is provided mainly through the provision of home help and the availability of a village nursing service. The above-mentioned forms of care are locally based and locally available, so an analysis of their functioning can provide a good opportunity to identify the different territorial differences.

Another key challenge is to increase the vitality of the municipality, i.e., its “quality” of being more attractive to younger generations. A number of government measures have been taken recently to this end: Since 2018, the Hungarian Village Programme for small rural settlements, which helps to support and improve the many dimensions of village life (church and civic sector, renovation of buildings and community spaces, development of the settlement’s image and infrastructure), and a number of relevant measures in the Economic Recovery Action Plan to address the economic difficulties caused by the pandemic (support for the reopening of grocery stores), as well as family support measures such as the Village Family Home Benefit and the National Cultural Fund. This shows that the central government is trying to improve the situation by supporting local authorities, civil and religious communities, and individuals living in small villages. In addition to central measures, many other organisations have provided and continue to provide assistance to people living in small communities. These include, but are not limited to, the Soros Foundation, which was active until 2007, the Norwegian Fund for Local Development and Poverty Reduction grants, and other projects by NGOs and individuals supporting local intervention. It is also worth mentioning the main intervention strands of the Human Resources Development Operational Programme (HRDOP), the most relevant of the 10 operational programmes of the Széchenyi 2020 programme. Improving the standard of living, social and economic situation of the inhabitants of the municipalities concerned, and improving their access to culture is not only a central public administration task, but is in the interest of society as a whole.

When dealing with small villages, we are often confronted with the problem of 'few people - many villages'. Furthermore, these villages present a very heterogeneous picture, both economically and socially, so it is not worthwhile to develop and follow a single development strategy for them. The diversity of governmental and civil initiatives mentioned above also reflects the complexity and diversity of the development task.

One of the elements that can help the local government of small villages and the people living in the villages to move forward economically can be the involvement in village tourism (Csordás & Szabó, 1993; Csapó & Szabó, 1997; Hanusz, 2002). Here, however, the role of the additional revenue to the local government from the tourism tax levied is not necessarily the role of the individuals' own situation being improved. Their possible unemployment status is eliminated, or an additional means of earning money is added to the existing job. This, in turn, leads to an improvement in their quality of life. Rural tourism is most typical in the area around Lake Balaton, in the Central Mountains, and in parts of Western Hungary (Őrség, Göcsej, Vendvidék, Sopron and Kőszeg), and in the Zselic and Lake Tisza regions (Józsa, 2013).

Culture and (public) education in small settlements

Due to the economic, social, and infrastructural factors already described, access to culture is limited and faces many obstacles. Act CXL of 1997 provides for the provision of municipal libraries, describes the basic services of public culture, and makes it compulsory for all municipalities to support local public cultural activities.

In our country, the network of cultural centres and similar institutions (public cultural institutions) is the largest network of cultural institutions with a public benefit mission. These institutions and the professionals working in them have successfully renewed the content of their work and adapted their organisational framework to the requirements of today's world. However, this process is slower in small towns and cities than in larger ones. However, it is also true that they place much more emphasis on community building than before and that they ensure access to cultural goods in their respective municipalities and try to promote equal cultural opportunities. Community centres (and community centres) remain the mainstay for disadvantaged sections of society in small villages. In most of these municipalities, they operate as multifunctional and integrated institutions: the community centre, the municipal library are often located in the same building, run by the same person, and offer largely the same range of programmes compared to other municipalities. Their role is to promote cultural consumption in the municipality, to disseminate, represent, and support the paradigm of lifelong learning, to assess the needs for cultural events, and to organise and run them. Generally speaking, professionals working in small communities are in a difficult situation because, in line with Maslow's pyramid (Maslow, 1968/2003), as long as the economic and social

situation of the people living in the community is not resolved, it is difficult to motivate their need for cultural consumption. If we summarise the results of several studies on cultural consumption (Hidy, 1997; Vitányi, 1997; Hunyadi, 2004; 2005; Dudás & Hunyadi, 2005), we can conclude that, basically, we can distinguish 4 types of small settlements (described in detail above) (passive, recreational, open accumulation, autonomous-autonomous), but it would be interesting to carry out studies on the proportions of these types.

It should be stressed that improving the quality of access to culture has a stimulating effect on local society, while the development of local society has a positive effect on the demand for cultural consumption. There are many initiatives to develop and promote local culture: a heritage centre, a calendar, support for local publicity, and the presentation of good practices. The main objective of rural cultural development is to reduce the handicaps of the territory. The emphasis should be placed not only on developing needs, as already mentioned, but also on accessibility. There are a number of measures, some of which are not exhaustive.

The role of NGOs and non-formalised initiatives, in addition to local government institutions, is therefore significant because of the factors described above. Their role in preserving community identity and promoting social inclusion is outstanding. The former can be achieved by preserving local values and traditions and organising cultural programmes, the latter by involving different social groups and promoting equal opportunities. For these organisations, the development of community networks also plays a key role. CSOs play a key role in mobilising local resources by linking formal and informal community networks and mobilising human, material, and relational capital that would otherwise remain hidden. Such organisations act as intermediaries between public institutions, local businesses, and the population, facilitating a more efficient allocation and use of resources. They are also often able to attract new sources of funding, volunteer labour, and expertise for the development of the municipality, thus strengthening the self-sustaining and adaptive capacities of the community.

Summary

The analysis of the social, economic, and cultural specificities of small communities has shown that personal networks of contacts and social capital are key factors in the survival and development of local communities. Close, trust-based relationships act as a stabilising force, providing the basis for civic activity and self-organising initiatives, while bridging networks can bring new impulses and external resources into communities. Maintaining a balance between the two is essential to strengthening the adaptive capacity and social innovation potential of small communities.

NGOs have a key role to play in this process: they ensure social inclusion, support the preservation of cultural identity, and act as intermediaries between public,

economic, and community actors. Their activities are not only about mobilising local resources, but also about transferring community knowledge and promoting lifelong learning. In cooperation with cultural and public institutions, they can help to improve equal opportunities and reduce social disparities resulting from local disadvantages.

The analysis also highlighted that the demographic and economic challenges facing small communities - ageing, emigration, lack of resources - are complex problems that can only be tackled through community cohesion and an effective combination of resources. Strengthening local networks, increasing trust, and consciously developing the civil society are key factors in this process.

Overall, the results of the study point to the fact that social capital and civic activity are not only elements for sustaining community life in small communities, but also drivers of sustainable development, local resilience, and social innovation. It is therefore essential for future development strategies and public policies to prioritise the strengthening of personal networks and civil society organisations as the basis on which the social and economic regeneration of small communities can be built.

Literature

- Balogh A. (2008). *Az aprófalvas településállomány differenciálódási folyamatai Magyarországon*. Szombathely: Savaria University Press.
- Balogh, A. (2014). A hazai aprófalvasodás új irányjai. *Földrajzi Közlemények*, 138(2), 134–149.
- Beluszky P. (1985). A kisfalvakról – településtudományi megközelítésben. In Sükösd F. (szerk.), *Az aprófalvak közéleté és ifjúsága*. Pécs: KISZ Baranya Megyei Bizottsága. 72–91.
- Bódi F. (1999). Szociális ellátórendszerek a falvakban. In Pócs Gy. (szerk.), *Vidékfejlesztés – Vidékpolitika*. Budapest: Agroiinform Kiadóház. 39–60.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York, NY: Greenwood Press. 241–258.
- Bozóki A. (1992). Civil társadalom és polgárosodás. In: Heller Á., Fehér F., Bozóki . és Fricz T. (szerk.): *Polgárosodás, civil társadalom, demokrácia*. MTA Politikatudományi Intézete, Budapest. 17–28.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94(Supplement), 95–120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Csapó T., & Szabó G. (1997). Vas megye falusi turizmusa. *Cominatus*, 7(12), 47–54.
- Csordás L., & Szabó G. (1993). A falusi-tanyai turizmus szervezésének és fejlesztésének feltételei az Alföldön. In Becsei J. (szerk.), *Alföldi tanulmányok*. Békéscsaba. 137–161.
- Dövényi Z. (2003). A településrendszer fejlődése és sajátosságai. In Perczel Gy. (szerk.), *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 521–532.
- Dudás K., & Hunyadi Zs. (2005). *A hagyományos és a modern tömegkultúra helye és szerepe a kulturális fogyasztásban. Találkozások a kultúrával 6*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet.

- Enyedi Gy. (1980). *Falvaink sorsa*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Enyedi Gy. (1985). Az aprófalvak szerepe a társadalmi munkamegosztásban. In Sükösd F. (szerk.), *Az aprófalvak közéleté és ifjúsága*. Pécs: KISZ Baranya Megyei Bizottsága. 16–22.
- Fine, B. (2001). *Social capital versus social theory: political economy and social science at the turn of the millennium*. New York: Routledge.
- Fine, B. (2010). *Theories of Social Capital: Researchers Behaving Badly*. Pluto Press.
- Füzér K., Gerő M., Sik E. & Zongor G. (2005). *A társadalmi tőke növelésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel*. Budapest: TÁRKI.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225469>
- Hanusz Á. (2002). A falusi turizmus elméleti kérdései és fejlesztési lehetőségei Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. In Kókai S. (szerk.), *Természettudományi Közlemények 2*. Nyíregyháza: TTFK.127–138.
- Hidy P. (1997). *A magyar társadalom kulturális állapota*. Budapest: MTA Szociológiai Intézete.
- Hubai J. (1992). *Magyarország erőforrásainak geográfiája*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Hunyadi Zs. (2004). *Művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Találkozások a kultúrával 1*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet – MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Hunyadi Zs. (2005). *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Találkozások a kultúrával 7*. Budapest: MMI – MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Hunyady Gy. (2016). *Jelentörténeti szociálpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Hunyady Gy. (2021). *Rendszerattitűdök a változó közgondolkodásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Józsa K. (2013). Fejlődést segítő és hátráltató tényezők az aprófalvakban a helyi polgármesterek szemszögéből. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 2(2), 85–98.
- Körmendi K. (1976a). Alaprajzi típusok. In Kulcsár V. (szerk.), *A változó falu*. Budapest: Gondolat Kiadó. 114–120.
- Körmendi K. (1976b). Nagyságrendi típusok. In Kulcsár V. (szerk.), *A változó falu*. Budapest: Gondolat Kiadó. 91–113.
- Központi Statisztikai Hivatal (2024a). A nonprofit szervezetek száma, megoszlása és összes bevétele tevékenységcsoportok szerint éves bontásban. https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0013.html Letöltés dátuma: 2025. július 21.
- Központi Statisztikai Hivatal (2024b). A magyar népesség megoszlása nemzetiségek szerint. https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tahlak_demografia Letöltés dátuma: 2025. július 21.
- Lin, N. (2001). *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511815447>
- Márkus E. & Pete N. (2018). *Civil ismeretek a közösségi művelődésben. Tudástár a közösségi művelődésben sorozat. 13. kötet*. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Budapest. 27–33.
- Maslow, A. (1968/2003). *A lét pszichológiája felé*. Budapest: Ursus Libris Kiadó.
- Molnár M. (1993). A demokrácia hajnalodik keleten. Civil társadalom és kommunizmus Kelet-Európában: Lengyelország és Magyarország. (Tézisek) *Politikatudományi Szemle*, 2(2), 73–90.

- Molnár M. (1995). Mit kezdhet a történész a civil társadalommal. *Társadalmi Szemle*, 50(1), 51–56.
- Molnár M. (1996). *Civil társadalom és akiknek nem kell*. Educatio, Budapest.
- Ponyi L. (2014). Közművelődés és tőkeelméletek. *Kulturális Szemle*, 2014(PL), 8.
- Putnam, R. (2004). A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet. Részletek. *Parola*, 3(3), 3–5.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Sikos T. T. (1990). A lakossági infrastruktúra problematikája az aprófalvas térségekben. In Tóth J. (szerk.), *Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek*. Pécs: MTA RKK. 304–315.
- Székely Gy. (2006). *Az aprófalvak népességmegtartó képességének állapota, változásai, irányai, illetve javításának lehetőségei*. Budapest. http://www.terport.hu/webfm_send/3990
Letöltés dátuma: 2025. július 29.
- Szreter, S., & Woolcock, M. (2004). Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33(4), 650–667.
- Szűcs A. (2009). *A kistelepülések helyzete az Alföldön*. Szeged: KSH.
- Vitányi I. (1997). *A magyar társadalom kulturális állapota*. Budapest: Maecenas Kiadó.
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225–249.
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *ISUMA: Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), 11–17.

Vida László – Bajnóczki Laura

Elit hobbi vagy társadalmi erő? A civilek kapcsolathálózati szegregációjának longitudinális vizsgálata

Absztrakt

A tanulmányban a civil szervezeti tagok (későbbiekben civilek) magyar társadalomba való integráltságát vizsgáljuk méretgenerátoros kapcsolathálózati módszerrel. A paternalista-szocialista rendszer majd később a kapitalista-individualista rendszer egyik következménye, a bizalom és szolidaritáshiányos állapot. Ennek a társadalmi folyamatnak egyszerre oka és eredménye a gyenge civil társadalom (Dupcsik-Tóth 2008). A civil tudat nem hálózta be az egész társadalmat, mivel annak csak egy szegmensét érinti, megmaradt a középréteg és az elitek privilégiumának. Mivel a civileknek nincs kapcsolata a többségi társadalommal, így nem számíthatnak a társadalom többségének a szolidaritására (Sik 2021). Ebből adódóan a demokrácia védőbástyájának számító civilek könnyen ellehetetleníthetőek nagyobb társadalmi ellenállás nélkül. Az utóbbi bő egy évtizedben nőtt a depolitizált civil szervezetek aránya, ezzel szemben a „gátőr” (konfliktusorientált) civil szervezetek aránya csökkent (Gerő-Kerényi 2020).

Kutatásunk során az alábbi kérdésekre keressük a válaszokat. Milyen mértékű kapcsolathálózati szegregációval néznek szembe a civilek? Mely tényezők (pld. város – vidék ellentéte) felelnek a civilek kapcsolathálózati szegregációjáért?

Longitudinális kvantitatív vizsgálatunkhoz a méretgenerátoros kérdéssorokat tartalmazó Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban című OTKA-kutatás 2015-ös adatfelvételét (N=2687), valamint a 2021-es Hungarostudy (N=7000) adatbázisokat alkalmazzuk. A méretgenerátoros kapcsolathálózati módszerrel feltárt kapcsolathálózati szegregáció mértéke azt mutatja meg, hogy az adott csoport ismertsége mennyire kiegyenlítetlen a társadalmon belül, vagyis kapcsolathálózati szempontból mennyire zárt a vizsgált csoport (Kmetty-Koltai 2015). Negatív binomiális modelleket építünk, ahol az alpha paraméter jelöli a túlszórás (szegregáció) mértékét, valamint a modellbe beépülnek a szignifikáns magyarázó (szegregációképző) változók is. Így a szegregáció mértékének vizsgálatán túl a szegregációképző okok feltárása is megtörténik. Adataink szerint mindkét vizsgált évben (2015; 2021) kapcsolathálózati szempontból az egyik leginkább szegregált csoport a civilek, annak mértéke a hajléktalanokhoz hasonlítható. Elsősorban a felsőfokú végzettségű, vidéki (városban vagy községben élő), idősebb (45 év feletti) középosztálybeliek körében a legmagasabb a civil ismerősök száma. A Kovách-féle integrációs csoportokra vetítve a lokálisan integráltak körében kiemelkedően a legmagasabb a civil ismerősök száma, vagyis kijelenthető, hogy a civil szektor leginkább a „vidéki elit” számára látható és elérhető. Ezzel egy olyan társadalmi erőt birtokolnak, amivel képesek a lokális közösség életének befolyásolására és alakítására.

Kulcsszavak: civil társadalom, kapcsolathálózati szegregáció, társadalmi integráció, szolidaritás, depolitizáció

László Vida – Laura Bajnóczki

Elite Privilege or Social Force? A Longitudinal Study of the Network Segregation of Civil Society Actors

Abstract

In the study, we examine the integration of civil society organization members (hereafter: civil actors) into Hungarian society using a size generator method. One consequence of the paternalistic-socialist system and later the capitalist-individualistic system is a lack of trust and solidarity. A weak civil society is both a cause and a result of this social process (Dupcsik-Tóth 2008). Civil consciousness does not permeate the whole of society, as it only affects a segment of it, remaining the privilege of the middle class and the elites. Since civil society has no connection with the majority of society, it cannot count on the solidarity of the majority (Sik 2021). As a result, civil society, which is considered the bastion of democracy, can easily be undermined without significant social resistance. Over the past decade, the proportion of depoliticized civil society organizations has increased, while the proportion of “watchdog” (conflict-oriented) civil society organizations has decreased (Gerő-Kerényi 2020). In our research, we seek answers to the following questions. To what extent do civil society actors face network segregation? Which factors (e.g., urban-rural divide) are responsible for the network segregation of civil society actors?

For our longitudinal quantitative study, we use the 2015 data collection (N=2687) from the OTKA research project entitled Integration and Disintegration Processes in Hungarian Society, which contains size-generator questionnaires, as well as the 2021 Hungarostudy (N=7000) databases. The degree of network segregation revealed by the summation method shows how unevenly known a given group is within society, i.e., how closed the group under study is in terms of its network (Kmetty-Koltai 2015). We build negative binomial models, where the alpha parameter indicates the degree of overdispersion (segregation), and the significant explanatory (segregation-forming) variables are also incorporated into the model. Thus, in addition to examining the degree of segregation, the causes of segregation are also explored. According to our data, in both years examined (2015 and 2021), one of the most segregated groups in terms of social networks is civilians, with a degree of segregation comparable to that of homeless people. The number of civil acquaintances is highest among middle-class people with higher education, living in rural areas (in towns or villages), and older (over 45 years of age). In terms of Kovách’s integration groups, the number of civil acquaintances is significantly higher among the locally integrated, which means that the civil sector is most visible and accessible to the “rural elite.” This gives them a social power that enables them to influence and shape the life of the local community.

Keywords: civil society, network segregation, social integration, solidarity, depoliticization

Vida László 1994-ben született Debrecenben. 2020-ban az ELTE-n szerzett szociológia alapszakos, majd 2023-ban a Debreceni Egyetemen szociológia mesterszakos diplomát. 2023 óta a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és Társadalompolitika Doktori Programjának harmadéves doktorandusza. Ugyanebben az évben az OTDK szociológia tagozatában II. helyezést ért el. Oktatóként a Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszékén főként kutatómódszertani, statisztikai és kvantitatív elemzéssel kapcsolatos kurzusokat tanít. Kutatási területei közé tartozik a kisebbségsszociológia, a politikai szociológia és a kapcsolatháló-elemzés; doktori kutatásában marginalizált társadalmi csoportok szegregációját vizsgálja kapcsolathálózati megközelítésben.
E-mail: vida.laszlo@arts.unideb.hu

Bajnóczki Laura a Debreceni Egyetemen 2022-ben szerzett alapszakos, majd 2024-ben mesterszakos diplomát szociológia képzésen. Tanulmányai során az OTDK Szociológia Tagozatában III. helyezést ért el. Jelenleg a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és Társadalompolitika Doktori Programjának másodéves hallgatója. Oktatói és kutatói érdeklődése a munkaszociológia, a társadalompolitika, valamint a társadalmi integráció kérdéseivel kapcsolódik. Doktori kutatásában a távmunka normalizálódását és annak társadalmi beágyazottságát vizsgálja.
E-mail: bajnoczki.laura@arts.unideb.hu

László Vida was born in 1994 in Debrecen. He obtained his BA degree in Sociology at Eötvös Loránd University in 2020, and his MA degree in Sociology at the University of Debrecen in 2023. Since 2023, he is a third-year PhD student in the Sociology and Social Policy Doctoral Programme of the Doctoral School of Humanities at the University of Debrecen. In the same year, he was awarded second place in the Sociology Section of the National Student Research Conference (OTDK). As a lecturer at the Department of Sociology and Social Policy at the University of Debrecen, he mainly teaches courses related to research methodology, statistics, and quantitative analysis. His research interests include minority sociology, political sociology, and social network analysis; in his doctoral research he examines the segregation of marginalised social groups from a network perspective.
Email: vida.laszlo@arts.unideb.hu

Laura Bajnóczki graduated at the University of Debrecen with a bachelor's degree in 2022 and a master's degree in sociology in 2024. During her studies, she won third place in the Sociology Section of the OTDK (National Student Scientific Conference). She is currently a second-year PhD student in the Doctoral Program in Sociology and Social Policy at the Doctoral School of Humanities at the University of Debrecen. Her teaching and research interests are related to labor sociology, social policy, and social integration issues. In her doctoral research, she examines the normalization of remote work and its social embeddedness.
E-mail: bajnoczki.laura@arts.unideb.hu

**Kaderják Anita – Rajkó Andrea – Horváthné Csolák Erika –
Magyar Dániel – Tanács Boglárka**

Társadalmi hatás: mérés és menedzsment - Tapasztalatok szakértői és civil szervezeti oldalról

Absztrakt

A társadalmi hatásmérés és hatásmenedzsment az elmúlt években egyre nagyobb hangsúlyt kap a civil szektorban, elsősorban a fenntarthatósági, elszámoltathatósági és finanszírozási elvárások erősödésével összefüggésben. A hatásmérés ugyanakkor nem csupán technikai értékelési eszköz, hanem egy tágabb, stratégiai szemlélet része, amely támogatja a szervezeti önreflexiót, a működés tudatos alakítását és a társadalmi érték kommunikálását. Tanulmányunk ezt a megközelítést követve a társadalmi hatásmenedzsment fogalmán keresztül vizsgálja a hazai civil szektor hatásmérési gyakorlatait.

A kutatás célja annak feltárása, hogy a társadalmi hatásmérés és hatásmenedzsment milyen formában jelenik meg a magyarországi civil szervezetek működésében, milyen motivációk ösztönzik alkalmazását, és mely akadályok nehezítik beépülését. Emellett azt is vizsgáljuk, hogy a nemzetközi szakirodalomban elterjedt módszertani megközelítések mely elemei adaptálhatók a hazai, erőforrás-korlátos környezetben. Az empirikus kutatás kvalitatív és kvantitatív módszerek kombinációjára épült: tíz szakértővel és hét civil szervezettel készített strukturált interjúk, valamint 37 civil szervezet bevonásával végzett online kérdőíves felmérés adatait elemeztük. Eredményeink szerint a társadalmi hatásmérés iránti igény elsősorban külső – pályázati és donoroldali – elvárásokból fakad, miközben a belső, stratégiai motivációk lassabban erősödnek. Bár az adatgyűjtés széles körben jelen van, a strukturált és hosszú távon fenntartható hatásmenedzsment-rendszerek ritkán épülnek be a mindennapi működésbe. A legfőbb akadályok az idő- és forráshiány, a módszertani bizonytalanság és a megfelelő szakértelem hiánya.

Tanulmányunk amellett érvel, hogy a társadalmi hatásmérés akkor válhat valódi fejlesztő eszközzé, ha nem elkülönült adminisztratív teherként, hanem a napi működésbe integrált, tanulást támogató hatásmenedzsment-folyamat részeként jelenik meg. Az eredmények hozzájárulnak a hazai hatásmérési diskurzus árnyalásához, és gyakorlati iránymutatást kínálnak a civil szektor realitásaihoz illeszkedő megközelítések kialakításához.

Kulcsszavak: hatásmérés, társadalmi hatás, hatásmenedzsment, civil szervezetek

Anita Kaderják – Andrea Rajkó – Erika Horváthné Csolák –
Dániel Magyar – Boglárka Tanács

Social Impact: Measurement and Management – Insights from Experts
and Civil Society Organization

Abstract

Social impact measurement and impact management have gained increasing prominence in the civil sector in recent years, primarily in response to growing expectations related to sustainability, accountability, and funding. Beyond serving as a technical evaluation tool, impact measurement can be understood as part of a broader strategic approach that supports organizational self-reflection, the conscious shaping of operations, and the communication of social value. Adopting this perspective, the study examines impact measurement practices in the Hungarian civil sector through the concept of social impact management.

The aim of the research is to explore how social impact measurement and impact management are embedded in the everyday operations of Hungarian civil society organizations, what motivations drive their adoption, and which barriers hinder their integration. The study also investigates which elements of internationally established methodological approaches can be adapted to the resource-constrained context of the domestic civil sector.

The empirical research is based on a mixed-methods approach, combining structured interviews with ten social impact measurement experts and seven civil organizations at different levels of organizational maturity, as well as an online survey involving 37 civil organizations. The findings indicate that demand for social impact measurement in the Hungarian civil sector is driven mainly by external expectations—particularly donor and grant-related requirements—while internal, strategic motivations develop more slowly. Although most organizations engage in some form of data collection, structured and sustainable impact management systems are rarely integrated into daily practice. Key barriers include limited time and financial resources, methodological uncertainty, and a lack of relevant expertise.

The study argues that social impact measurement can become a meaningful developmental tool if it is approached not as an administrative burden, but as part of a cyclical, learning-oriented impact management process embedded in everyday organizational practice. The findings contribute to a more nuanced domestic discourse on impact measurement and offer practical guidance for developing approaches that respond both to international expectations and to the realities of the Hungarian civil sector.

Keywords: impact measurement, social impact, impact management, civil society organizations

innovation and impact measurement projects. Her interests focus on the evaluation of social interventions and empirical research methods.

E-mail: bogi.tanacs@gmail.com

***

Borbély-Pecze Tibor Bors – Suhajda Csilla Judit

Pályaorientáció és civil szféra a poszt-socialista Közép-Kelet-Európában¹

Absztrakt

Az elemzés négy poszt-socialista ország pályaorientációs civil szervezeteinek önmeghatározását, működését és társadalmi beágyazottságát vizsgálja. A kutatás rávilágít arra, hogy a rendszerváltást követő évtizedekben a pályaorientáció intézményrendszere a régióban töredezetté vált, miközben a civil szervezetek egyszerre próbálnak szakmai kapacitásokat kiépíteni, valamint civil érdekképviselői és szakpolitikai javaslattevő szerepet betölteni. Eredményeink szerint a civil szféra meghatározó szerepet játszik a szakmai identitásképzésben, az érdekképviselésben és a regionális tudástranszferben, ugyanakkor működését tartós szerkezeti forráshiány és alacsony intézményi bizalom nehezíti.

Kulcsszavak: pályaorientáció, Közép-Kelet-Európa, civil szervezetek

Tibor Bors Borbély-Pecze – Csilla Judit Suhajda

Career Guidance and Civil Society in Post-Socialist Central and Eastern Europe

Abstract

The paper examines the self-definition, operation, and social embeddedness of career guidance NGOs in four post-socialist countries. The research highlights that in the decades following the regime change, the institutional system of career guidance in the region has become increasingly fragmented, while civil society organizations have simultaneously attempted to build professional capacity and take on advocacy and policy-shaping roles. The findings indicate that the civil sector plays a key role in professional identity formation, advocacy, and regional knowledge transfer, yet its operation is constrained by structural resource shortages and low institutional trust.

Keywords: career guidance, Central and Eastern Europe, NGOs

¹ Készült az Erasmus Plusz 2024-1-SK01-KA210-VET-000249838 számú projekt keretében.

Borbély-Pecze Tibor Bors

Szociálpolitikus, pályaaorientációs és életpályatanácsadási szakértő, egyetemi oktató és kutató. Több mint két évtizede foglalkozik a pályaaorientáció és az életpályatámogatás rendszerszintű fejlesztésével, valamint a kapcsolódó szakpolitikai és módszertani kérdésekkel. Számos hazai és nemzetközi kutatás, szakpolitikai projekt és szakkönyv szerzője vagy közreműködője. Fő érdeklődési területe az életpályaszolgáltatások rendszere, a munkaerőpiaci átmenetek vizsgálata és a pályaaorientáció történeti-nemzetközi elemzése.

E-mail: borsborbely@staff.elte.hu

Suhajda Csilla Judit

Okleveles emberi erőforrás tanácsadó, tréner, jogász, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem főállású egyetemi docense. Fő kutatási területe a pályaaorientáció, a tehetséggon-dozás, valamint a munkavállalói kompetenciák azonosítása és fejlesztési lehetőségei. 20 éve vesz részt pedagógiai programok, képzések kidolgozásában és megvalósításában, számos könyv és tananyag szerzője a pályaaorientáció területén.

E-mail: suhajda.csilla.judit@uni-mate.hu

Tibor Bors Borbély-Pecze

He is a social policy analyst, trained career guidance counsellor and lifelong career devel-opment, working as a university lecturer and researcher. For more than two decades, he has contributed to the systemic development of career guidance and lifelong guidance policies, practices, and research both in Hungary and internationally. He has participated in numerous research projects, policy initiatives, and publications. His key interests include lifelong guidance systems, labour market transitions, and the historical and comparative study of career guidance.

E-mail: borsborbely@staff.elte.hu

Csilla Judit Suhajda

She is a certified human resources consultant, trainer, lawyer, and associate professor at the Hungarian University of Agriculture and Life Sciences. Her main research areas are career counselling, talent management, and the identification and development of employee com-petencies. She has been developing and implementing pedagogical programs and training for 20 years and is the author of numerous career counselling books and teaching materials.

E-mail: suhajda.csilla.judit@uni-mate.hu

***

Anna Bagirova – Anastasia Shvetsova

Tertiary Sector as a Moderator for Developing Family-Friendly Policy

Abstract

The Russian tertiary sector plays a special role in today's family and demographic policy, in increasing birth rates and fostering family values. The new state strategy of the family and demographic policy in Russia until 2036 features non-governmental organizations and civil society institutions among key actors for strengthening the family institute and increasing birth rates.

The study explores the potential for civil society actors to participate in the process of engaging businesses in demographic policy. An effective tool for raising birth rates, this engagement is generating a corporate subsector within demographic policy. In Russia, both employer associations (unions of industrialists and entrepreneurs) and public parent organizations operate as non-profit organizations, representing various segments of civil society. However, corporate demographic initiatives remain spontaneous, fragmented, and poorly integrated in social management systems. The research question is the following: What role, if any, can non-profit organizations potentially play in establishing a dialogue between state and business on fostering sustainable family-friendly policy?

Based on the results of employee surveys (N=2,520), in-depth interviews with employers (N=60) and regional officials (N=20), the paper analyzes requirements and expectations, which arise at the interface of government, society, and business. The results show that Russian employees need environmental and organizational support, while corporate measures focus on image. Business engagement with family-friendly policy is inconsistent, while companies willing to participate in demographic policy lack familiarity with the mechanisms governing their involvement. The government calls for greater social responsibility from business while acknowledging a deficit in the coordination instruments inside the system and with external actors. The interaction between the government and certain companies is situational and personalized, lacking consistent channels for collective representation and dialogue.

The authors argue that the critical vulnerability lies not in the lack of business sector's desire to foster a pro-family environment, but in the marginal role of tertiary-sector organizations that could function as mediators ensuring horizontal coordination, feedback, and trust between key players of demographic policy. By conceptualizing business associations and pro-family non-profit organizations as "silent mediators", the authors demonstrate that their absence in demographic policy results not from the lack of social demand, but from the institutional ambiguity of their status and functions in the cooperation between business and government. Though based on a Russian case, the analysis is applicable to countries facing demographic decline that seek business engagement to address it.

szervezeteket „csendes közvetítőkként” konceptualizálva a szerzők megmutatják, hogy azok demográfiai politikából való hiánya nem a társadalmi igény hiányából, hanem státuszuk és funkcióik intézményi kétértelműségéből fakad az üzleti-állami együttműködés keretein belül. Bár az elemzés egy orosz esettanulmányra épül, alkalmazható azon országokra is, amelyek demográfiai hanyatlással szembesülnek, és a vállalati szféra bevonásával kívánják kezelni azt.

Kulcsszavak: családbarát politika; alkalmazottak; vállalati szféra; családok; harmadik szektor; tematikus elemzés

Anna P. Bagirova received her PhD in Sociology and her Dr. hab. in Economics. She is a Professor at the School of Public Administration and Entrepreneurship, Ural Federal University (Yekaterinburg, Russia). Her research focuses on parenthood as a form of labor, analyzing its motives, incentives, organization, and outcomes through sociological and economic lenses. In her recent work, she examines business as an institution with its own motivations for engaging as an actor in demographic policy. Anna Bagirova is a member of Research Committee on Sociology of Population (RC41) of the International Sociological Association (ISA). She supervises numerous research projects and mentors PhD students to successful dissertation defenses.

E-mail: a.p.bagirova@urfu.ru

Anastasia V. Shvetsova is a PhD in Sociology and Associate Professor at Ural Federal University (Yekaterinburg, Russia). Her research focuses on the sociology of family and motherhood, demographic policy, and the institutional conditions of combining parenthood and paid work, with a particular emphasis on employer practices and social policy arrangements. She has led and participated in research projects funded by the scientific funds. Anastasia Shvetsova is a member of professional sociological associations, serves as a journal reviewer and editorial board member, and is a co-author of the popular science documentary *Women in Science* Наука женского рода

E-mail: a.v.shvetsova@urfu.ru

Anna P. Bagirova szociológiából szerzett PhD fokozatot, gazdaságtudományból pedig habilitált doktori címet. Az Uráli Szövetségi Egyetem Közigazgatási és Vállalkozási Iskoláján (Jekatyerinburg, Oroszország) professzorként dolgozik. Kutatásai a szülőséget, mint munkatevékenységet vizsgálják, annak motivációit, ösztönzőit, szervezését és eredményeit szociológiai és gazdasági megközelítéssel elemzik. Legújabb munkájában a vállalkozást mint intézményt vizsgálja, amely saját akaratképzőként jelenik meg a demográfiai politika szereplői között. Anna Bagirova tagja a Nemzetközi Szociológiai Szövetség (ISA) Népeség-szociológiai Kutatóbizottságának (RC41). Számos tudományos projekt vezetője és a doktoranduszok munkájának témavezetője.

E-mail: a.p.bagirova@urfu.ru

with policy recommendations aimed at strengthening civil society's role in minority rights governance across the region.

Keywords: migrant NGOs, minority rights, Central and Eastern Europe, civil society, democratic backsliding, institutional analysis, EU governance

Ahmet Küçük

A migráns nem kormányzati szervezetek intézményi szerepe Közép- és Kelet-Európában: Összehasonlító elemzés az Eu és nemzetközi szervezetek jelentései alapján

A tanulmány a menekültekkel foglalkozó nem kormányzati szervezetek (NGO-k) intézményi szerepét vizsgálja a kisebbségi jogok kialakításában és érvényesítésében a Közép- és Kelet-Európai (KKE) régióban. Az Európai Unió és jelentősebb nemzetközi szervezetek által készített szakpolitikai dokumentumokra, monitorozási jelentésekre és intézményi kiadványokra támaszkodva a kutatás azt elemzi, hogyan működnek a migráns NGO-k mint a kormányzati intézmények és a kisebbségi közösségek közé ékelődő közvetítő szereplők. A vizsgálat nem primer terepmunkán alapul, hanem dokumentumokra épülő összehasonlító megközelítést alkalmaz annak feltárására, milyen mértékben járulnak hozzá a migráns NGO-k a kisebbségi jogok intézményesüléséhez érdekvégyesítés, szolgáltatásnyújtás és konzultatív mechanizmusokban való részvétel révén.

Eredményei szerint a KKE-régióban működő migráns NGO-k többdimenziós intézményi pozíciót töltenek be, amely jóval túlmutat a formális képviselőn: magába foglalja a szakpolitikai befolyásolást, integrációs programok megvalósítását, valamint a kulturális és nyelvi jogok előmozdítását. Intézményi kapacitásuk és működési autonómiájuk azonban jelentősen eltér az egyes nemzeti kontextusok között; ezeket a különböző jogi keretek, az állam–civil társadalom viszonyának konfigurációi és a demokratikus kormányzás fejlődési pályái alakítják. A tanulmány azt állítja, hogy a migráns NGO-k a posztoszocialista társadalmak fejlődő civil szférájának kritikus elemeit képezik, közvetítve a nemzetközi kisebbségi jogi normák és a hazai intézményi gyakorlatok között. Az EU-csatlakozási jelentések, az Európa Tanács monitorozó mechanizmusai és NGO-értékelések szintézisére építve a kutatás hozzájárul a civil társadalomról és a kisebbségi jogokról folytatott tudományos diskurzushoz azáltal, hogy feltárja azokat a strukturális feltételeket, amelyek mellett a migráns szervezetek hatékony intézményi szereplőkké válnak. A tanulmány zárásaként politikai ajánlásokat fogalmaz meg a civil társadalom szerepének megerősítésére a kisebbségi jogok kormányzásában a régióban.

Kulcsszavak: migráns NGO-k, kisebbségi jogok, Közép- és Kelet-Európa, civil társadalom, demokratikus visszalépés, intézményi elemzés, EU-kormányzás

Ahmet Küçük was born in Sivas, Turkey, in 1971. He pursued his undergraduate and graduate studies in German Language and Literature. Additionally, he obtained a doctoral degree in the field of Sociology. Currently, he serves as an Associated Professor at the School of Foreign Languages at Düzce University. His research areas include Migration Sociology, Political Sociology, Philosophy of Sociology, and Neoliberalism. He particularly teaches courses such as Introduction to Sociology, Political Sociology, Social Policy, Social Structure of Turkey, and Research Methods in both Turkish and English.
E-mail: ahmetkucuk@duzce.edu.tr

Ahmet Küçük 1971-ben született a törökországi Sivasban. Alapképzését és mesterképzését német nyelv és irodalom szakon végezte. Ezen túlmenően szociológiából doktorált, jelenleg a Düzce Egyetem Idegen Nyelvek Főiskoláján docensként dolgozik. Kutatási területei közé tartozik a migrációs szociológia, a politikai szociológia, a szociológia filozófiája és a neoliberalizmus. Elsősorban olyan kurzusokat oktat törökül és angolul, mint a Bevezetés a szociológiába, Politikai szociológia, Szociálpolitika, Törökország társadalmi szerkezete és Kutatási módszerek.
E-mail: ahmetkucuk@duzce.edu.tr

***

Kludia Kovácsné Biczó

The Role of Personal Networks and Social Capital in Small-Scale Civic Activity

The social, economic, and demographic processes in small settlements in Hungary have undergone significant changes in recent decades, posing challenges for local communities (Balogh, 2014). As a result of population decline, aging, and the transformation of the local economy, the role of civil society organizations and community initiatives in maintaining social cohesion and preserving local social capital has become more important.

Theoretical research highlights that trust-based, closed networks act as a stabilizing force, but at the same time can limit innovation, while so-called “bridge-type” relationships bring new resources and knowledge to the community (Putnam, 2000; Granovetter, 1973). In examining the transformation, resilience, and cohesion of rural Hungary, I draw on classical theories of social capital (Bourdieu, Coleman, Putnam), while also taking into account the critical debates that have developed around them (Fine, Woolcock, Szreter). Civil society organizations play a key role in this process: they contribute to maintaining social cohesion, promote the preservation of cultural identity, and act as intermediaries between state, economic, and community actors. In conclusion, the social capital of small settlements is not only a key element in maintaining community life, but also a decisive factor in terms of local adaptation capabilities and sustainable development. A better understanding of the role of civic

engagement in such an environment can contribute to more effective planning of local development strategies and the promotion of social innovation.

Keywords: social capital, civic activity, interpersonal relations

Kovácsné Biczó Klaudia

A személyes kapcsolathálózatok és a társadalmi tőke szerepe a kistéleplési civil aktivitásban

A magyarországi kistéleplések társadalmi, gazdasági és demográfiai folyamatai az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson mentek keresztül, amely kihívások elé állította a helyi közösségeket (Balogh, 2014). A lakosságszám csökkenése, az elöregedés, valamint a helyi gazdaság szerkezetének átalakulása következtében felértékelődött a civil szervezetek és közösségi kezdeményezések szerepe a társadalmi kohézió fenntartásában és a helyi társadalmi tőke megőrzésében.

A teoretikus kutatás rávilágít arra, hogy a bizalmon alapuló, zárt kapcsolathálóok stabilizáló erőként működnek, ugyanakkor korlátozhatják az innovációt, míg az ún. „híd típusú” kapcsolatok új erőforrásokat és tudást közvetítenek a közösségbe (Putnam, 2000; Granovetter, 1973). A vidéki Magyarország átalakulásának, rezilienciájának és kohéziójának vizsgálata során a társadalmi tőke klasszikus elméleteire (Bourdieu, Coleman, Putnam) építtek, ugyanakkor figyelembe veszem a körülöttük kibontakozott kritikai vitákat is (Fine, Woolcock, Szreter). E diskurzus alapján kiemelt szerepet kap a linking social capital fogalma, amely a magyar vidéki kontextusban különösen fontos a helyi közösségek és az intézményi szintek közötti kapcsolatok értelmezésében. A civil szervezetek ebben a folyamatban kulcsszerepet játszanak: hozzájárulnak a társadalmi kohézió fenntartásához, elősegítik a kulturális identitás megőrzését és közvetítőként lépnek fel az állami, gazdasági és közösségi szereplők között.

Konklúzióként elmondható, hogy a kistéleplések társadalmi tőkéje nem csupán a közösségi élet fenntartásának kulcseleme, hanem a helyi adaptációs képességek és a fenntartható fejlődés szempontjából is meghatározó tényező. A civil aktivitás ilyen közegben betöltött szerepének jobb megértése hozzájárulhat a helyi fejlesztési stratégiák hatékonyabb tervezéséhez és a társadalmi innováció előmozdításához.

Kulcsszavak: társadalmi tőke, civil aktivitás, személyközi kapcsolatok

Klaudia Kovácsné Biczó was born in 1991 in Körmend, Vas County, and grew up in Szőce, a small village in the Őrség region. She completed her bachelor's and master's degrees in andragogy at the Faculty of Education and Psychology of Eötvös Loránd University. Since 2022, she has been a student at ELTE's Doctoral School of Education, studying in the Andragogy Program. She has been working at ELTE PPK since 2016 and has been a university assistant professor at the Institute of Research on Adult Education and Knowledge Management since

the fall of 2024. Her research interests focus on social capital, the implementation of the lifelong learning paradigm in small settlements, and community development.

E-mail: biczo.klaudia@ppk.elte.hu

Kovácsné Biczó Klaudia 1991-ben született a vas vármegyei Körmenden és egy őrségi kistelepülésen, Szőcén nőtt fel. Andragógia alap- és mesterszakos tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karán végezte, 2022-től az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájának hallgatója, az Andragógia Program keretében. 2016 óta dolgozik az ELTE PPK-n, 2024 ősze óta egyetemi tanársegéd a Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézetben. Kutatási érdeklődésének fókuszában a társadalmi tőke, az élethosszig tartó tanulás paradigmájának kistelepüléseken történő megvalósulása és a közösségfejlesztés áll.

E-mail: biczo.klaudia@ppk.elte.hu

A címlapfotó eredeti változata

CIVIL SZEMLE

ISSN 1786-3341

9 771786 334009